Panait Istrati

ÎN LUMEA MEDITERANEI

PANAIT ISTRATI

ÎN LUMEA MEDITERANEI

Răsărit de soare (vol. I, 1934)
Apus de soare (vol. II, 1935)

Dedic volumele ***ÎN LUMEA MEDITERANEI***
domnului dr. J.-V. Gillard din Nisa
și
domnului inginer N. Malaxa din București
Cu recunoștința mea.
Dânșii, fiecare cu mijloacele sale,
au contribuit cu generozitate
ca să-mi salvez viața,
PANAIT ISTRATI
București, septembrie 1934.

RĂSĂRIT DE SOARE

Adrian Zografi, în vârstă de douăzeci și doi de ani, își părăsește țara pentru întâia oară, în decembrie 1906. Se îmbarcă la Constanța pentru Alexandria Egiptului.

E o dată care contează în viața lui. Până în ajunul marelui război tânărul idealist va fi amantul Mediteranei. România și Brăila, unde maică-sa trudește neliniștită, nu-l vor revedea decât atât cât îi trebuie unei rândunici să-și crească puii.

În paginile ce urmează, Adrian însuși povestește părțile mai importante ale visului său mediteranean.

PANAIT ISTRATI

MUSA

Prietenii mei pretind că am stofă de scriitor și ar vrea să încerc a scrie altceva decât articole. Dar poți oare să fii scriitor, fără să fii înzestrat cu spirit inventiv? E însuși cazul meu. Nu sunt în stare să imaginez o poveste, pe care n-am trăit-o măcar în linii generale.

Ieri, pe când părăseam Brăila, cineva mi-a spus iarăși:

— Te duci să vezi lucruri extraordinare. Încearcă să schițezi o nuvelă.

Aceste sfaturi mă mâhnesc. Asta este și dorința mea: să pot scrie povestiri frumoase și chiar un roman, deoarece sufletul meu este un cazan, sub presiune constantă. Totuși, ori de câte ori am încercat să scriu o povestire, nimic de valoare n-a ieșit de sub condeiul meu. Mintea mi se împietrește în clipa în care vreau să schițez o istorioară. Și descurajarea îmi taie orice avânt.

Așa că, și de astă dată, îmi propun să însemn pur și simplu întâmplări din viața mea.

Ocazia e unică: astă-seară, 12 decembrie 1906, părăsesc meleagurile țării mele. Plec în Egipt. Aproape că nu-mi vine să cred. Va fi cea mai frumoasă poveste a visurilor mele.

Copil, la școală, cădeam în extaz dinaintea pozelor biblice, reprezentând faraoni, temple egiptene și palmieri. Regretam, atunci, că nu sunt o rândunică, să mă înalț deasupra Mediteranei, între albastrul cerului și cel al mării.

Iată de ce n-am ascultat de toate sfaturile, între care și ale mamei, care mă voia un pașnic cetățean la Brăila. Doamne, ce poate fi mai înfiorător decât să-ți pironești piciorul de caldarâmul unui biet cătun – fie el scăldat de Dunăre – al cărui orizont e mereu același, unde nu ți se întâmplă nimic deosebit, unde toată viața ți se scurge aproape ca într-o închisoare?

Mediterană!… Cred că am să leșin, în acea dimineață apropiată, când ochii mei se vor afunda deodată în fermecătorul său necuprins.

E aproape miezul nopții. Cincisprezece grade sub zero. Crivățul suflă năbădăios, iar zăpada viscolită orbește pe bieții marinari, ocupați cu pregătirile de plecare. Orient-Expresul sosește, cu două ore întârziere. Mecanicul, desigur necăjit, a frânat atât de brusc, încât întreaga garnitură a scrâșnit din toate încheieturile. Parcă ar fi vrut să spună: „Luați-l și lăsați-mă să mă duc să-mi regăsesc nevasta!”.

O duzină de fantome, pe de-a-ntregul înfofolite în blănuri, a coborât din compartimentele confortabile ale trenului, pentru ca, după vreo cincizeci de pași, să se înfunde în cabinele confortabile ale vaporului. Sunt călători foarte bogați, care sosesc de foarte departe, de la Paris, de la Londra. Furioși de întârziere, blestemau stepa Bărăganului unde era cât pe-aci să petreacă toată noaptea și să scape pachebotul pentru Orient. Se pare că ne-au și înjurat, în limba lor, ceea ce mă lasă rece; mă amuză, însă, că acești domni își închipuiau că o să ridicăm imediat ancora, ca să fie depuși la Constantinopole mâine la douăsprezece fix.

Nimic din toate astea. Dacă iarna grea este dușmanca trenurilor, în egală măsură ea este și pentru vapoarele moderne, printre care și ale noastre, care se încălzesc cu păcură și care pe frigul ăsta năprasnic nu pot să-și facă provizia pentru drum. Păcura e învâscoșată și pompele neputincioase să umple rezervoarele vaporului.

Prin saloanele vasului s-a și aflat acest lucru și spiritele sunt neliniștite. Din sfert în sfert de oră, un ofițer se duce sus, ca să liniștească această lume pretențioasă, în timp ce pe punte comenzile răsună, mereu mai nervoase, iar marinarii forfotesc înnebuniți.

Cât sunt de triste toate acestea! Văd pe unii, în saloanele somptuoase, instalați confortabil și citindu-și ziarele. Pe alții, biciuiți de crivăț, cu ochii lăcrimând, mâinile înghețate bocnă, neștiind unde le mai este capul. Și-mi spun că o mare nedreptate domnește în viață. Cine știe dacă într-o parte, și în cealaltă, fiecare se află pe locul potrivit! Și chiar dacă ar fi așa, totuși e încă trist, căci cei care se zbat afară nu sunt câini, ci oameni care suferă și în piept le bate o inimă omenească. Oricum ar fi, deștept sau prost, marinarul de colo are o viață grea și nu înțeleg cum poți rămâne nesimțitor în fața sorții sale.

Așa judec eu problema. Și tot așa o voi judeca, dacă mâine rolurile ar fi inversate. Toate doctrinele, toate dogmele cu interpretările lor încâlcite îmi par sterile. Dacă inima omului rămâne atât de împietrită în fața nenorocirii aproapelui, suntem pierduți. Teoriile nu vor schimba nimic. Ele vor aduce omenirii o umbră de dreptate, nicidecum dreptatea însăși. Singure religiile, dublate de milă, erau îndrituite să aducă dreptatea printre oameni. Ori, religiile au dat faliment și morții nu învie niciodată.

Cobor din când în când, ca să mă încălzesc la bufetul de la a treia, și mă urc să văd dacă s-a terminat cu umplerea rezervoarelor. Vreau să asist la

plecarea vasului, la depărtarea lui de țărm, la afundarea lui în tenebrele Mării Negre. Apoi mă voi duce la culcare.

Acum e ora două noaptea. Aproape toți călătorii dorm. Unul singur, un român de la a doua, măsoară salonul cu pași mari și iese afară din când în când, să întrebe pe primul marinar întâlnit în cale:

— Încă nu s-a terminat cu păcura asta blestemată?

Un mucalit i-a răspuns:

— Dar, domnule, asta nu-i păcură, ci iaurt! Nu vine cu porția!

Și privirea mută a marinarului părea să adauge: „Ești plictisit, domnul meu? Dar eu?”

Într-adevăr, dar el? El care era plin de păcură din cap până-n picioare și amorțit de frig?!

Mi-a plăcut răspunsul, atitudinea hotărâtă a acestui tovarăș. În locul lui, n-aș fi știut să fiu *atât de brav*. Simțeai cât de colo, că sufletul acestor oameni era greu încercat. Ei veneau mult mai de departe, decât cei de la Paris și Londra.

Oh, Doamne, cum aș vrea să fiu puternic și să oblig pe oameni ca să fie drepți!

Dacia a părăsit portul, ca un pirat. Nici nu băgai de seamă. Mă aflam la bufet, ascultând cu mare interes spovedaniile unui tată nenorocit, cu care mă și împrietenii, când, deodată, *buf!* de crezui că pământul se prăvale sub mine. Alergarăm afară. Pachebotul își lua largul, cu toată viteza, pe o mare foarte agitată. În urma noastră, Constanța abia își dovedea existența, prin câteva puncte luminoase ce licăreau în bezna ca de păcură.

Dar vasul se afunda într-un întuneric și mai înfiorător. Doamne, cum poți să te încrezi astfel în forțele naturii! Ce știință și-au însușit oamenii, ca să poată înfrunta cu asemenea îndrăzneală viclenia oceanelor?

Măicuța mea bună! Tu doreai ca să rămân pe veci lângă fustele tale, dar privește: făcui numai un mic pas în afara cuibului părintesc și îndată viața cea mare își ridică un colț din vălul care ascunde uluitoarele sale mărețiii! Dacă ai ști de câtă recunoștință mi se umple inima, în clipa asta, când mă gândesc la omul care, acolo, pe puntea de comandă, îmi veghează viața. Grație lui, științei lui, voi fi mâine la prânz în capitala sultanilor, unde neam de neamul tău n-au pus piciorul. Apoi Pireul tatălui meu, Smirna și, în sfârșit, de-acum într-o săptămână, Egiptul visurilor mele!

Voi trăi o poveste ca-n basme, eu, golanul născut de-o spălătoreasă, care n-are nici pașaport, nici cu ce să-și plătească cele opt zile de libertate. Sufletul meu va fremăta de înmiite simțăminte alese, pe care nu le-aș fi cunoscut, lâncezind la Brăila. Nu-i oare, aceasta, prima cucerire mare a sufletului meu însetat de necunoscut?

Cu neputință să mai stau afară. Valuri uriașe spală puntea. Frigul te pătrunde până la os. Apoi, în ciuda neastâmpărului ce nu-mi dă pace, trebuie să încerc a dormi puțin, ca să nu fiu prea obosit mâine dimineața, la intrarea în Bosfor.

Prieteni marinari au binevoit să-mi îngăduie a mă culca în patul lor, cât sunt ei de cart, dată fiind starea jalnică de la a treia, unde oamenii au și început să verse. Am luat cu mine și pe sărmanul tată, pe care abia l-am cunoscut și-l iubesc pentru cerbicia sa în nenorocire.

Este un evreu de șaizeci de ani, zugrav ca și mine. Îl cheamă Moritz, dar el ține să-i spun *Musa*, poreclă dată de arabi, când își întovărășea tatăl, ceasornicar ambulant, prin satele Asiei mici și căruia îi păstrează o duioasă amintire.

Sărmane Musa! Lungiți în paturile noastre suprapuse, în mijlocul marinarilor ce sforăie, el continuă povestea călătoriei ce-o face în Egipt și care pentru el este departe de a fi o bucurie. Se duce acolo, încredințat că va convinge și o va readuce în bârlog pe una din fetele sale, ademenită de un pește și stabilită la Alexandria, în speranța că va face avere.

Musa povestește și amestecă glumele cu lacrimile. Îmi spune că Sara e cel mai frumos copil, dar că e atât de încăpățânată, încât nu-și face nicio iluzie asupra rezultatului încercării sale.

— Cine știe! se tânguie Musa. Vreau s-o scap de lepra aia, însă ea este în stare să inverseze rolurile și să facă din mine un tată-codoș. Blestemat să fie numele strămoșilor! Săracu’ de mine! Tu ce zici, dragul meu Adrian? N-ai vrea să m-ajuți în dandanaua asta? Ești tânăr și vânjos! Ei îi place asta. Fă pe dracu în patru, ca să se amorezeze de tine. (Na! Am și început să fac pe codoșul!) Ți-o dau de nevastă. Și dacă, înapoiat în țară, n-o să-i poți scoate din cap aventurile ei egiptene, ei bine! ai s-o părăsești și o să alegi pe oricare alta dintre fetele mele. Am acasă un întreg harem!

Avea patru. Și trei băieți, singurii care aduceau pâine în cămin. El muncea la cot cu ei, dar la masă erau nouă guri! Ca să-și acopere cheltuielile călătoriei, a fost nevoit să facă apel la bunele servicii ale Comunității Israelite, care i-a dat atât cât să-și plătească drumul dus-întors

și mâncarea. Niciun ban, pentru eventuala înapoiere a fetei. Dar ea pretindea că are un bar la Alexandria, foarte căutat de ofițerii de marină.

— O să vindem barul! hotărî Musa, cu o voce autoritară de părinte. Și-o să mergem tustrei, tu, ea și eu, la Cairo, unde am un vechi prieten, pe care aș vrea să-l revăd. Apoi ne reîntoarcem în România. Ce zici, Adriene?

Am fost silit să-l aprob, ca să nu-l contrazic. Totuși, chiar dacă planul său se realizează întocmai dorințelor, n-am niciun chef să revăd, de-acum într-o lună, Bucureștii siberieni care mi-au zdruncinat sănătatea. Și cu atât mai puțin să mă însor cu o paceaură. Nu! Vreau să-mi petrec toată iarna în Egipt.

Cât despre rest, Mihail hotărăște, nu eu. De-acum încolo, îl voi asculta ca un mielușel. Are o slujbă bună la hotelul „Regal” din Cairo și va aranja să fiu primit și eu acolo. Și ce mare scofală! Nimic nu mi-a reușit, iar dreptatea a fost totdeauna de partea lui. Vom duce împreună o frumoasă viață mediteraneană! Urâciosul… M-a pedepsit aspru, plecând singur în Egipt, dar am meritat pedeapsa. Odată pentru totdeauna, ar trebui să fiu convins că marele meu prieten este un ghid neîntrecut și să-i încredințez cârma. În România, treacă-meargă. O aveam pe mama, care mă scotea din încurcătură. În străinătate, nimeni! Orice năzbâtie mi-ar putea aduce singurătăți teribile, mizerie ucigătoare. Cu româneasca și greceasca mea nu aș putea merge prea departe, pe când Mihail, vorbind mai multe limbi, va putea oricând să se descurce.

Ce bucurie, când m-o vedea în curând, căzând pe neașteptate! Dragul meu Mihail! Fratele meu…

Sosim la Constantinopole numai cu două ore întârziere. Înfățișarea lumii de-aici e cu totul alta. Nu-ți vine să crezi! După douăsprezece ore de mers cu vaporul, treci de la iarna cumplită la primăvara cea mai blândă. Aci timpul este ca-n frumoasa lună mai: coline înverzite ce se oglindesc în apele Bosforului, lac impunător, străbătut încoace și încolo de un furnicar de vaporașe, caice, șalupe și bărci. Toată viața se desfășoară în stradă, unde se muncește, se mănâncă, se doarme, se distrează, adesea în vecinătatea imediată a câinilor dezgustători. Terasele cafenelelor sunt ticsite cu turci, care joacă ghiulbahar, își fumează narghilele sau visează. Mizeria este mare în capitala lui Abdul-Hamid. Zece barcagii sau hamali se bat pe-un călător. Sunt zdrențăroși și se hrănesc cu te miri ce.

Dar ceea ce m-a făcut să mă gândesc la Stambulul sultanilor care au trimis la moarte atâția boieri de-ai noștri, sunt miile de fesuri de-un roșu

aprins și numeroasele moschei cu mândre minarete. Acum o sută de ani, tronul țării mele era scos la mezat în acest oraș, al cărui nume înspăimânta pe vasali și unde eu mă plimb astăzi fără teamă. Sfârșită-i și groaza pe care o dezlănțuia apariția unei duzini de fesuri, în satele noastre!

Cum au putut acești oameni să comită atâtea cruzimi? Îmi par atât de blânzi, de resemnați. Văzându-i atât de apatici, i-ai crede incapabili să mânuiască acele grele iatagane, care au semănat groaza până la porțile Vienei.

Musa vorbește cu ei familiar, turca fiindu-i o a treia limbă maternă, după română și idiș.

Ei bine, îmi plac acești oameni! Nu știu dacă au fost așa de cruzi, în epoca de glorie războinică, dar „filosofia lor prezentă” – cum o numește Musa – îmi place. Ei nu fac caz de asprimea vieții și nu se sfâșie unii pe alții pentru bunuri pământene. Tihna sufletească le este mai prețioasă, și-i înțeleg de ce. Sunt în stare să petreacă ore întregi la soare, contemplând splendorile naturii și pufăind un ciubuc pe jumătate stins. Nu-i văd invidiind soarta turmelor de muncitori din uzinele moderne, care probabil cred că soarele a fost creat să desfete pisici. Nu! Mai întâi soarele, deopotrivă pentru toți oamenii și la urmă biftecul și gulerul tare.

Ca să pot părăsi vaporul și să vizitez Stambulul, cum n-aveam pașaport, m-am descurcat repede cu o beretă de marinar. Jandarmul turc, de la control, mi-a înțeles tertipul, răspunzându-mi cu un zâmbet. Știa el că nu mă pot duce să fur Sfânta Sofia…

Ne-am plimbat ca niște curcani, făcând haz de turiștii care alergau ca nebunii, ca să nu le scape nimic din ceea ce era semnalat în *Baedeker*. Mâncarăm un pilaf strașnic, cu carne de oaie și kebab, frigărui din aceeași carne și am băut rachiu, puțin cam multe păhăruțe, care ne amețiră de-a binelea.

Deoarece ne doream, ne-am cumpărat fesuri. Astfel împopoțonat, Musa părea un turc adevărat, cu nasul lui coroiat, ochi și sprâncene negre și bărbie încovoiată. Îi ținui hangul peste tot și, în ciuda avertismentelor, făcui greșeala și-l înfruntai, fumând o narghilea. Mi-a întors stomacul pe dos. Am dat afară pilaf, kebab și rachiu. Ne-am întors la vapor, la al doilea șuierat de sirenă, ca să ne culcăm numaidecât.

Dacă la Constantinopole era primăvară, la Pireu și Smirna ne întâmpina o vară blândă. Era cald, dar nu sufocant. Fericiți muritorii aceștia, care n-au decât grija stomacului (și încă nici asta), care nu cunosc nevoia de a purta

încălțăminte și blănuri, de a te încălzi zi și noapte, timp de șase luni din douăsprezece. Fericiți, mai ales, ca nu știu ce înseamnă să-ți agonisești pâinea, pe un ger de douăzeci de grade, când ai prefera să nu mănânci trei zile în șir, decât să bați drumurile cu ghetele găurite și să te înapoiezi seara acasă înfometat și rebegit.

E drept că aici lumea se hrănește prost; le-o citești pe față. Se vede, de asemeni, în luptele feroce ce se dau la sosirea vapoarelor, ca să pună mâna pe un geamantan și să câștige un franc. Dar lupta asta-i aproape pretutindeni, soarta tuturor dezmoșteniților, agravată în alte părți și de frig, acest teribil dușman al omului, cauza bolilor, a suferințelor, a infirmităților și a morții – de care locuitorii de pe meleagurile Mediteranei n-au habar. Din cele două rele care otrăvesc viața oamenilor – foamea și frigul – pe aici nu-i cunoscută decât prima. Ceea ce-i enorm. O mare fericire, pe care eu și Musa o prețuim cu sufletul încărcat de recunoștință. Ne-am aruncat ciorapii de lână și jumătate din catrafusele noastre prăpădite. Umblăm cu haina descheiată, pălăria pe o ureche, țigara în colțul gurii, nepăsători, la fel cu toți acești greci, turci, evrei, armeni, care ronțăiesc *stragalias* și se prăjesc la soare. Marea îi hrănește. Cerul generos îi încălzește. Dacă nu-i totdeauna de-ajuns, nu de la oameni te poți aștepta la mai bine. De la Dumnezeu, nici atât.

Îl îndrăgesc pe Musa, din zi în zi, mai mult. Nu-i un om oarecare. Desigur, n-a buchisit mult în viață, are însă un suflet deschis. Emotiv și delicat. Puterea de-a înțelege merge mână în mână cu judecata sa. Are o voce frumoasă; cântă lungi bucăți din opere și operete, în italienește. Într-o seară l-a auzit comandantul *Daciei* și l-a felicitat. I-a mulțumit cu eleganță; dar imediat s-a gândit la necazurile lui:

— Comandante, dacă mi s-o înnămoli vreodată barca la Alexandria, o să ai bunătatea să mă remorchezi până la Constanța?

— Bucuros, prietene! Numai vino să-mi spui!

La Pireu am fost cuminți. N-am făcut decât o scurtă plimbare, cu trenul electric, la Atena. Dar, la Smirna, frumusețea teraselor, a cheiurilor, a fațadelor și a caselor de-a lungul mărețului golf, ne-a răsucit capul și am cheltuit amândoi circa zece franci. Aci totul e numai marmoră. Și ce narghilele splendide, ca niște adevărate minarete!

Poimâine, a șasea zi de drum, ajungem la Alexandria. Ce voi face acolo? Găsi-voi de lucru? Toată averea mea e doar o biată liră sterlină.

Simt că leșin când mă gândesc la chinurile foamei, la lipsa unui adăpost. Ne încurajăm reciproc, ori de câte ori spectrul zilelor negre ni se perindă pe dinaintea ochilor. Facem promisiuni, că acela din noi care va avea mai mult noroc, să-l ajute și pe celălalt. Și ne consolăm totdeauna, bizuindu-ne pe cerul milostiv. Musa adăugă, sigur de sine:

— Și apoi, se află barul Sarei… Dacă merge bine, o să-i dau voie să-l mai ție și în iarna asta. O să-l înfrumusețăm chiar cu o pictură murală, în stil baroc și ea ne va plăti cât face. Important este s-o scoatem pe nenorocită din ghearele nemernicului care-i ia toți banii, ca să-i dea la cărți.

Se pare că acest „nemernic" e un tânăr foarte frumos, lucrător-cofetar, fără pereche. Când are chef, se „afundă" timp de trei zile într-un „laborator" și „revine la suprafață", cu zece lire sterline în buzunar. Din nenorocire, n-are chef totdeauna. Îl cheamă Titel. Și lui Titel îi place să-și „afunde" mâinile mai degrabă în casa de bani a barului decât în aluaturile „laboratorului".

Adineauri, străbăturăm Arhipelagul, cu nenumăratele sale insule singuratice pline de poezie, de culori, de soare, dar unde n-aș putea trăi mai mult de-o săptămână. Acum ne aflăm în largul Mediteranei, cu insula Creta pe care o lăsăm în urmă.

Marea este netedă ca un mic lac. Se simt, sub luciul ei, cele mai mici vibrații ale motoarelor navei. Abia azi îmi dau seama de întreaga frumusețe a *Daciei*. Ceea ce o deosebește de alte trei pacheboturi ale noastre, nu-i nici tonajul, nici luxul ei; este unică pe Mediterana, prin silueta ei, în întregime albă. Pare o lebădă. Iată avantajul păcurii asupra cărbunelui, fiindcă altfel norul de funingine scuipat de coșuri ar face imposibilă vopsirea în alb a vaporului. Pe Dacia coșurile fumează ca niște lulele! Dacă te coborî în sala cazanelor, n-ai să vezi nimic din munca fără preget a duzinei de fochiști care cară tone de cărbuni spre gurile de foc, unde lopețile nu încetează o clipă alimentarea cuptoarelor. Nimic! Trei oameni curați, cu un ghemotoc de bumbac în mână, se plimbă printre cazane, cercetând manometrele și reglând robinetele care aruncă șuvoiul de țiței cu un zgomot asurzitor.

Acest progres al tehnicii în alimentarea navelor, îngăduie călătoarelor de la clasele întâi să se îmbrace în alb, din cap până în picioare, fără teamă că se vor murdări. Băncile și balustradele vasului sunt tot atât de curate ca și lucrurile din salonul de-acasă. Așa că spectacolul ce-l oferă puntea superioară în clipa de față, este dintre cele mai fermecătoare. El naște în sufletul meu sentimente contradictorii.

Desigur, toți acești domni rași proaspăt și îmbrăcați în cel mai frumos costum de voiaj; toate aceste femei, seducătoare în rochiile lor de voal, unde domină albul, ici-colo un roșu, un albastru sau un verde care îți împung inima, sub un cer de poveste; apoi cadrul feeric care înconjoară vaporul nostru, pierdut în imensitatea mării și urmărit de puzderia de pescăruși, tot acest spectacol mă cucerește. Iubesc frumosul, femeia și viața intensă. Nu invidiez lumea bună și tezaurul ei; asta nu înseamnă că lumea mea și mizeria ei trebuie dată ca model de viață. Dacă mi-ar sta în putere să aleg, aș prefera bunăstarea, sărăciei.

Totuși, nu pricep fericirea unei vieți somptuoase în mijlocul atrocității aproape universale ce domnește astăzi pe pământ – condiție absolută a fericirii unei minorități. Dacă ar fi trebuit să-mi apropii bunăstarea, cu acest preț, aș fi preferat sărăcia. În mod deliberat, aș lăsa să-mi scape din mâini tava de aur pe care mi s-ar oferi fericire alături de nefericirea aproapelui meu. Iată, răspicat, felul meu de-a înțelege viața. Dacă vreodată mi-aș schimba părerea în această privință, atunci n-aș fi decât un vierme respingător. Să fiu numit trădător și să mă spânzure!

Deci, la mine e vorba mai degrabă de-o mistică a cinstei, decât de-o teorie socială care îngăduie fericirea personală în mijlocul mizeriei universale. Nu! Niciodată! Ne-ar ultragia sufletul! Nu există o sută de feluri de-a fi cinstit și să ai totuși conștiința ferită de orice ipocrizie; să poți privi pe cineva în albul ochilor și să-i spui: *Nu-ți datorez nimic! Șterge-o, canalie cu mască de frate! Și dacă tu-mi jinduiești până și pâinea neagră ce o am pe masă, ia-o! Dar nu te atinge de sufletul meu!*

Ultima noapte a călătoriei. Și ce noapte! la fel cu acelea de pe la noi, în luna august, când prin sate lumina se adună în jurul focului din curte, ca să coacă porumb și s-asculte țârâitul greierului.

Mă aflu cu Musa la pupa vasului, unde elicele frământă apa mării, cu o plăcută mișcare ritmică, lăsând o dâră de spumă efervescentă, care se depărtează repede, pierzându-se sub clar de lună, în infinit.

E târziu. Pe puntea de promenadă, țipenie. Prieteni-marinari ne-au adus aici resturi de mâncare de la bucătărie, pe care le înfulecăm cu mare poftă. Ce noroc pe noi, s-avem atari prieteni! Tot lungul drumului, ne-au hrănit astfel, pe gratis sau aproape. (În timpul escalelor, le plăteam câte-un pahar. Asta-i tot!) Fără acest ajutor neprevăzut, nici Musa, nici eu n-am mai fi avut un ban, sosind la Alexandria. Căci, oricât ai fi de econom, este imposibil să

treci prin toate aceste porturi frumoase și să nu coborî să le vizitezi, ca să te mai dezmorțești puțin și chiar să te distrezi, oricât te-ar costa.

Acum aș fi vrut să stau tăcut, nemișcat; ca nicio vorbă să nu tulbure pacea acestor ore, fără seamăn în viața mea. Mă simt plin de bunătate, de recunoștință și de speranță și mi-ar plăcea să stau lungit pe punte, în întuneric, mut, contemplând luna, ciulind urechea la freamătul Mediteranei. Zadarnic însă: astă-seară Musa e mai nenorocit ca niciodată. Repetă cu voce stinsă drama familiei sale, din cauza Sarei.

Nu-i un om pios, în sensul bigot al cuvântului și nu face caz mare de părerea altora. Însă viața lui este otrăvită de aventura acestei fete. Rușinea Sarei îi strivește pe toți. Li se strigă: „Aveți o prostituată în familie”. Ce situație penibilă pentru un tată! Să trudești ca un măgar, ca să-ți crești opt copii și să ajungi în halul ăsta.

Afară de asta, Musa se simte apucat, brusc, de presentimente sumbre. Nu știe câtă crezare să acorde poveștii cu barul. Și cugetă:

— Dacă ea are un bar, de doi ani de când se află în Egipt, de ce noi n-am văzut niciodată un ban din partea ei trimis familiei, un cadou trimis surorilor, pe care le știe sărace? Nu! O ovreică, chiar prostituată, care câștigă bani, care pretinde că-i pe cale să facă avere, nu poate să rămână nesimțitoare la suferința alor săi. Doamne, dacă minte! Dacă și ea se află în mizerie? Atunci, m-am dus pe copcă! Atunci, nevastă-mea va fi în drept să-mi spună că am ajuns un bătrân nebun și o să mă înnămolesc chiar eu în această țară de nenorocire pentru evrei. Dar, ce vrei tu? O ador pe Sara! E cel mai frumos copil al meu, cel mai inteligent, cea mai bună inimă. Ah! o să-l omor pe individul ăla, care a jefuit și pângărit sufletul căminului meu!

Sărmane, sărmane Musa… Nu te voi părăsi. Voi face tot ce-mi va sta în putință. Dacă va trebui, ei bine, îl voi sacrifica pe Mihail, pentru un timp.

Sosim. Alexandria se conturează la orizont, limpede, Distingem palmierii, minaretele, casele cu acoperișurile în terase.

La bordul vasului, snobii – bărbați și femei – și-au și acoperit capul cu căști de plută. Ce prostie! Toată lumea poartă ochelari împotriva luminii tropicale. Și împotriva bolii de ochi după cât se pare.

SARA ȘI… BARURILE

Întâmplă-se ce s-o întâmpla… Nu știu încă nimic, ce e cu barul Sarei, nici ce o să se întâmple, atât cu mine cât și cu Musa. Dar simt, de când am sosit în Alexandria, că Egiptul e o țară minunată. N-am să mă urnesc de-aici, înainte de-a-mi sătura ochii și sufletul, chiar de-ar fi să crap de foame.

Ne plimbăm ore întregi prin toate aceste străzi cu nume greu de reținut. Dar nici pomeneală de bar și nici de Sara.

La început, ne-am descotorosit de bagaje, lăsându-le la un cârciumar ovrei de pe strada Khandak; am înfulecat ceva în pripă și am plecat numaidecât la adresa dată de Sara. Acolo, prima deziluzie: nici urmă de bar. O locuință destul de curată. La etajul doi, o bătrână ovreică, înzorzonată ca o cămilă la paradă, ne privi cu răceală:

— Sa-a-a-ra? Ba-a-ar? Nu s-a pomenit niciodată la mine de bar. Duceți-vă la „Fortul Napoleon”, dacă vă arde de… baruri! Cât despre Sara, trece uneori pe la mine ca să-și ridice poșta. Dar nu locuiește aici! Duceți-vă de-o căutați la madam Adela. Eu nu știu nimic!

Pe drum, Musa îmi spuse:

— Văzuși bazaconia cu barul Sarei mele? Bănuiam de mult asta. Minciuni! Pariez că e într-un bordel!

Madam Adela ne primi și ea, de asemeni, prost. Îi stricasem siesta. O ovreică, tânără încă și foarte plăcută, dar rea ca o scorpie. Ne spuse:

— Lăsați-mă în pace cu Sara voastră! Mi-e datoare douăzeci de lire! N-o să ajungă nimic pe-aici!

Ne trânti ușa în nas. Ne sfătuirăm, pe loc, în capul scării de la primul etaj:

— Haidem la consulat! spusei.

La aceste vorbe, ușa se deschise și madam Adela reapăru cu o figură mai binevoitoare, dar zeflemitoare:

— Vreți să mergeți la consul-a-a-t? Osteneală zadarnică! Știuci și crapi, ca d-alde Sara și amantul, nu figurează în hârțoagele consulatului!

Musa sări ca ars:

— Ce „știucă”, madam? Ce „crap?” Sara e fata mea și nu permit nimănui s-o insulte!

— Ah! dumneata ești tatăl Sarei? Domnul Moriț Feldman de la București?

— Da-a-a! Da-a-a!… Eu sunt domnul Feldman!

Madam Adela deschise ușa de perete:

— Ah! atunci se schimbă treaba. Fiți amabili și intrați, domnilor!

Ne pofti într-un salonaș, apoi strigă:

— Ahmed! Ahmed! *Talata* cafele!

Apoi, scuzându-se, dispăru o clipă ca să-și dreagă toaleta.

— *Talata, malata*, spuse Musa, nu știu ce urmează, dar cafea, cu siguranță și nu-i rău. Auziși târfa?! „Știucă”! „Crap”!

Doi foxterieri, grași ca doi purceluși, care dormeau pe o canapea, veniră să ne miroasă încălțămintea. Musa aruncă o privire în jur. Îmi șopti:

— Asta-i casă de codoșcă! Uite cine vorbește de „știucă” și „crapi”!

Un tinerel arab, îmbrăcat cu un halat alb și surâzând, arătându-și dinții frumoși, ne puse cafelele în față. Puțin mai apoi, reapăru și gazda, care, fără să spună o vorbă, îmi atinse obrazul cu dosul mâinii sale grase:

— Drăguț băiat! Cam palid, dar interesant. Ați sosit cu *Dacia*, nu-i așa?

Aprobarăm din cap. Ea adăugă:

— Ați sosit singur, domnule Feldman?

— Bineînțeles, singur. Și silit. Dar pe cine crezi dumneata c-aș fi putut aduce, întâmplător?

— Pe dracu’! Pe vreuna din frumoasele dumitale fetișcane!

Simțirăm că ne sufocăm. Prietenul meu se sculă, rotindu-și ochii mari, roșu de mânie:

— Dar, madam, drept cine mă iei dumneata? Sunt un tată cinstit!

Târfa-l apucă pe Musa de umeri și-l reașeză pe scaun; apoi, mângâindu-i mâinile:

— Nu numai dumneavoastră, dragă domnule Moriț, sunteți un tată cinstit. Și tatăl meu a fost așa la început, ba chiar a continuat așa o bună bucată de vreme. Dar, vedeți dumneavoastră, într-o zi i-am dovedit că asta era o prostie, că „cinstea” lui nu ne hrănea, și atunci…

— Și atunci, madam, eu m-aș fi lăsat păgubaș! strigă bătrânul. Mi-aș omorî familia, decât să fac ca tatăl dumitale.

— Dar tata n-a făcut nimic. Într-o zi, el s-a hotărî să mă lase pe mine să conduc. Din acea zi am avut pâine albă destulă pe masă. A mâncat-o și a închis ochii. Ați fi drăguț, dacă l-ați imita. N-o mai necăjiți pe Sara cu țipetele dumneavoastră disperate, nici cu rugămințile dumitale. Și mai slăbiți-o cu ordinele! Cine a călcat o dată strâmb…

— Madam! țâșni Musa. Spune-mi adevărul! Sara este aici, dar se ascunde!

Madam Adela îl privi cu o milă amestecată cu dispreț:

— Nu numai că nu-i aici, dar nici măcar nu știu unde locuiește acum. Totuși, o să aflu și o să vă spun. Reveniți mâine. Dar, mai întâi, duceți-vă la aceste două adrese. Ea se ferește de mine, deoarece crede că am de gând să-i „suflu crapu'”. Au șters-o într-o zi, pe neașteptate, uitând să-mi achite cele douăzeci de lire sterline, ce-mi datorau. Păcat de Sara! E vizitată de „lumea bună”, dar atâta vreme cât se va lăsa suptă de Titel, n-o să ajungă la nimic bun.

În stradă, mare îmi fu bucuria, văzând că prietenul meu nu era abătut, cum mă temeam. Mergea domol, mușcându-și stufoasa mustață căruntă, privind cu plăcere cele din jurul nostru. Întâlnirăm un cărucior încărcat cu trestie de zahăr, asaltat de arabi și chiar de europeni, care cumpărau – din curiozitate – acest ciudat aliment, îi rupeau coaja cu dinții și-apoi îl sugeau cu poftă. Musa nu-și credea ochilor:

— Pe aici oamenii se hrănesc cu bețe!

Un arab tăie cu briceagul o bucățică din trestia sa de zahăr, îndemnându-ne să facem ca toată lumea. Încercarăm, fără succes. Sucul era foarte dulce, dar fad. Îl scuiparăm. Râseră de noi. Musa încercă să lege o conversație în turcește. Nimeni nu-l înțelese.

Arabii sunt foarte comunicativi, îi întrec pe români, ba chiar și pe greci. Totuși, conversațiile lor sunt violente, de parcă s-ar certa.

Ca să găsim cele două adrese date de madam Adela, a trebuit să mergem cale de trei ore. Ne trimeteau de la un cap la altul al orașului. Osteneală zadarnică. Peste tot am dat de ovreice din România, niște codoașe. Sara nu le lăsase decât amintiri rele, din cauza „știucii”. (Oare să fi fost atât de lacom, că-l porecliseră astfel?)

În sfârșit, ne-am înapoiat istoviți la hanul din strada Khandak, după ce admirasem un măreț apus de soare, pe una din frumoasele promenade de pe malul mării, aproape de piața Mehmet-Ali, care m-a fermecat. Europenească și orientală în același timp. Frumoase edificii. Cafenele și magazine moderne. Lume aleasă. Îmi închipuisem Egiptul ca pe o țară murdară și pe jumătate sălbatică. Nici pomeneală! Patria mea e mult mai înapoiată. Cât despre climă, ei bine! am văzut în luna decembrie oameni în haine albe și cu pălării de paie! Merită să suferi uneori, ca să poți veni pe aici. Ca și cum în România am fost scutit de suferință! Plus frigul.

Sunt convins că voi putea să mă descurc. Grecii sunt numeroși. Le cunosc limba. Le voi cere de lucru, indiferent ce.

Dar ce grozavă decepție cu Sara! Nu-i dăduse tatălui ei nici măcar adresa exactă. Din fericire, curajosul meu prieten părea că nu-și face prea mult sânge rău. Asta nu însemna că supărarea lui n-ar fi fost mare. La cafenea, unde coborâsem, a băut trei pahare cu țuică, unul după altul și nu mâncă aproape nimic.

La ora nouă eram culcați. O cameră mizerabilă, cu un singur pat. Doi franci pe noapte. Musa m-a îmbrățișat, spunându-mi: „Ești ca și copilul meu!”

El se sculă cu noaptea-n cap. Când se făcu ziua, era îmbrăcat și m-aștepta nerăbdător să fiu gata. La răsăritul soarelui, ne sorbeam cafelele turcești și ne fumam narghilelele pe terasa unei micuțe cafenele din port, unde totul era mai ieftin.

Îmi dau seama din ce în ce mai bine, că Musa este un tovarăș admirabil. Chiar în nenorocire. Primește totul așa cum e, se acomodează, înfruntă neprevăzutul din viață, se bucură sincer în fața lucrurilor mari și mici ale existenței cotidiane. Nimic nu-i scapă. Curios ca un copil. De bună calitate, însă; de pildă, a remarcat numaidecât diferența dintre omul cu patrie și cel cosmopolit, al cărui caracter voiește să-l pătrundă. E gata să se vâre în orice discuție generală, fapt obișnuit aici între consumatori pripășiți de prin toate colțurile lumii. M-am convins de acest fapt, aseară, la hanul nostru, unde oameni ce nu se cunoșteau cu un sfert de oră înainte, discutau ca între prieteni. Desigur, ca să te bagi în aceste discuții, trebuie să cunoști o limbă internațională. Musa vorbește mai multe, între care italiana, care-i foarte răspândită aici. Până și hamalii o blodogoresc. Și tot în italienește, Ibrahim – cafegiul nostru – își exprimă plăcerea de-a ne primi în dugheana sa. E plin de afecțiune cu europenii care îi onorează prăvălia, al cărei mare merit este că-ți oferă panorama portului și a mării și că nu te jupoaie pentru asta. Ce fericit aș fi, dacă aș putea să-mi câștig existența, ca Ibrahim, în libertate, cu fața la soare și la Mediterana!

După această baie de lumină, care a durat până la ora unsprezece, o durere crâncenă ne aștepta. Grație informațiilor date de madam Adela, descoperirăm în sfârșit domiciliul Sarei. Locuia la primul etaj al unei case modeste pe strada Anastase, la un biet croitor evreu care-i subînchiriase o odăiță.

Am fost martorul unei scene dintre cele mai penibile. Sara se afla în pat, singură, în convalescență. La apariția neașteptată a lui Musa, a scăpat un sfâșietor „Tată!”, înmărmurită, răsucindu-se și îngropându-și fața în perne.

Musa, cu sufletul împietrit, se așeză și atât. N-a îmbrățișat-o și a lăsat-o să-și ușureze sufletul în plânset. În acest răstimp, pe mutește, îmi arătă cu degetele urmele vizibile ale mizeriei: pantofi cu tocuri scâlciate, o legăturică murdară, o pălărie ordinară și resturile unei mese, alcătuită dintr-o cutie cu sardele și cafea cu lapte.

În cele din urmă, tot cu fața în perne, ne-a rugat să ieșim, ca să se poată îmbrăca. Ne-am dus jos la cafeneaua de la intrarea imobilului. Acolo, prietenul meu avu și el ochii în lacrimi:

— Daca ar vedea-o maică-sa în halul ăsta, ar muri de durere. La noi acasă e sărăcie, dar nu mizerie. Toți copiii mei sunt bine hrăniți și îmbrăcați. Interiorul casei noastre, oricât de modest ar fi, e o bijuterie, pe lângă împuțiciunea în care trăiește Sara. De ce o fi răbdând viața asta blestemată? I-am scris de-atâtea ori că o primesc, oricare i-ar fi ticăloșia. Și dacă într-o noapte s-ar întoarce mai nenorocită decât o cerșetoare, m-aș da peste cap și a doua zi aș fi gătit-o din cap până-n picioare, chiar dacă aș fi nevoit să-mi vând sufletul dracului! De ce să alerge după aventură, să-și ofilească tinerețea?

Ne urcarăm din nou sus. Totul era pus în ordine. Și ea, o zână! O micuță statuetă, albă, cu măiestrie dăltuită, fragilă, ai cărei ochi mari negri erau mistuiți de-o viață intensă. De astă dată, tatăl o strivi în brațele sale. Ea continuă să plângă, țopăind de bucurie:

— Tu, aici, tată! tu ești aici, tată! Nu mai sunt nefericită! Nu mă compătimi! Îți voi povesti tot. Nu suntem nenorociți de multă vreme. Ci numai de când cu boala mea…

Musa îi tăie vorba:

— Da! adică numai de când n-ai mai putut fi „vizitată de lumea bună”… Nu-i așa?

În acea clipă se deschise ușa și un tânăr înalt, blond, apăru. Scoase un strigăt și voi să-l îmbrățișeze pe Musa. Acesta se dădu îndărăt:

— Înapoi, canalie!

Și imediat îl înșfăcă de guler și începu să-i care, cu nemiluita, pumni în cap. Intervenii. Sara, ostilă până acum față de mine, mi-aruncă o privire blândă, plină de recunoștință. Își adora, deci, canalia. Înțelesei clar asta, din brusca-i schimbare de atitudine față de mine.

Socotii de cuviință să-i las să se răfuiască în familie și vrui să mă retrag. Musa mă reținu, autoritar:

— Stai aci! Îmi cunoști nenorocirea. Ești ca și copilul meu. N-am secrete față de tine.

Ceilalți doi nu se arătară prea mulțumiți. Dar se prefăcură că n-au auzit nimic.

Bătrânul izbucni:

— E frumos barul tău, fata mea! Să-ți minți părinții? Crezi tu că asta-ți poate aduce fericire?

Sara își împreună mânuțele ca pentru rugăciune:

— Tata… Nu v-am mințit… Am avut un bar. La Port-Said. Și mergea foarte bine. Ne plătisem toate datoriile și începuserăm să punem ceva bani deoparte, când o ceartă sângeroasă izbucni într-o zi între marinari; autoritățile ne-au închis localul și totul s-a prăbușit.

Musa îmi aruncă o uitătură, ce voia să-mi spună: „Crezi tu o iotă din tot ce îndrugă?”

Mă hotărâi să mint, la rândul meu. Spusei:

— Într-adevăr, englezii nu glumesc în atari situații. Te distrug cu sânge rece.

— Nu-i așa, prietene? sări Sara, cu figura dumnezeiește înseninată de ajutorul meu neașteptat.

Apoi ea adăugă:

— Ați mai locuit în Egipt?

— Nu! Dar am la Cairo un prieten care a fost martorul unei întâmplări asemănătoare cu a voastră.

Doamne, cum poți minți din simpatie! Câte nu ești în stare, atunci, să născocești din dragoste.

Prietenul meu nu se lăsă păcălit. O vedeam bine. Dar se potoli, ascultă și se lăsă vrăjit. Frumoasa făptură brodă sub ochii lui un păinjeniș de minciuni. Cele mai grosolane contraziceri colcăiau în povestea barului de la Port-Said. „Știuca”, amestecându-se în vorbă ca să îndrepte neroziile complicei, încurcase și mai rău ițele. În loc să se ajute unul pe celălalt, ajunseseră să-și combată reciproc spusele.

Dar tabloul era captivant. Mânia tatălui se topea, dinaintea pasionantei solidarități a celor doi aflați în nenorocire. La urma urmelor, ei erau victimele propriilor iluzii. Nu era nevoie să fii prea omenos, ca să înțelegi situația celor doua epave, ce se străduiau să salveze aparențele; un rest de demnitate.

Și apoi, văzându-i pe amândoi atât de tineri, cu trăsăturile feței asprite din cauza lipsurilor, cu sufletul contrafăcut, cu conștiința siluită de nevoia de-a minți – devenită obișnuință – orice intenție de a-i pune în aceeași oală se năruia sub imboldul milei, care-ți înmuia inima. El era mai puțin vorbăreț decât ea, mai serios, aproape că nici nu râdea, nici nu zâmbea. Cu mustăcioara și părul blond părea un ștrengar care face pe seriosul. Se știa că a trebuit să fugă de la servici și asta l-a hotărât să plece în Egipt, ca „să facă avere”. Cât despre Sara, cu neputință să-i porți pică. Totul era plăpând în făptura ei. O adevărată miniatură, ușor de sfărâmat.

Singuri ochii ei, de-o mărime neobișnuită, mărturiseau o putere gata de luptă cu oricine ar fi vrut să le zădărnicească goana după mirajul ce-i pasiona.

Înapoindu-ne acasă, în aceeași seară, Musa îmi spuse:

— Acum știu ce-mi rămâne de făcut: fata mea e sclava acestui individ. Ea nu mă va urma acasă decât legată. Ei bine, o s-o bag în cămașă de forță. Banii de drum trebuie să-i procur prin orice mijloace: fie muncind, fie cerșindu-i, fie furându-i.

Așa hotărâse Musa. Lucrurile s-au petrecut cu totul altfel.

Nu mai târziu decât a doua zi, întâmplarea păru că favorizează planurile prietenului meu. Cunoscu un hotelier bogat, evreu, care îi oferi o lucrare serioasa de zugrăvit în hotelul său. Individul nu-mi plăcu. Cam rece. Musa însă îmi explica defectul lui, prin aceea că-și formase caracterul pe malurile Tamisei, unde se pare că oamenii sunt morocănoși. În schimb, evreul-englez nici nu catadicsi să discute devizul prezentat; îl acceptă la un preț stabilit prin învoială.

— Merge, dacă o să fiu mulțumit de muncă.

Jubilarăm, în ciuda refuzului de-a ne da un acont. Se însărcină să ne plătească toate furniturile, la predare, dar și aici acontul fiind exclus. Păcat! Aveam cu ce trăi până la executarea unei părți din comandă, când era obligat să ne plătească, proporțional și conform regulei.

La prânz, mergând la Sara, altă surpriză agreabilă. O adevărată sărbătoare ne aștepta acolo. Mai întâi, cei doi îndrăgostiți erau înnoiți, din cap până în picioare; și apoi, în fața noastră, o masă copioasă cu gâscă friptă și, slăbiciunea lui Musa, vin și țuică românească! Nu ne credeam ochilor. Drăcoaica ciripi, veselă:

— V-am luat piuitul, nu-i așa? Ei bine, Titel a dat lovitura!

— Ce lovitură? Ce lovitură? repeta bătrânul cam posomorât și contrariat în sentimentele sale, ostile tânărului. Nu prin „lovituri” trebuie să trăiești, ci prin muncă cinstită și fără întrerupere. Mi-e lehamite de „lovituri”. Ciupind cincizeci de lire, o dată pe an, la cărți și să crapi de foame tot restul anului, nu! asta nu-i viața pe care s-o îngădui fetei mele.

Dar inima omului este ca un furnal înalt, unde sunt aruncate și topite toate răutățile pe care judecata îi place să le fabrice. Mai ales când această judecată este asaltată de atențiile constante ale unui tânăr fermecător, care-ți toarnă să bei, îți taie în bucățele o pulpă rebelă de pasăre, îți strecoară sub fese o perniță, îți curăță cel mai frumos măr și îți ridică șervețelul căzut jos. Și „tată” în sus, „tată” în jos! Cuvânt trădător în gura unui probabil prim-ginere, așteptat cu o inimă atât de larg deschisă.

Asta era situația. Deși cu ochii în patru, Musa mâncă, bău, se lăsă lingușit, neîncrezător, iar pe urmă se răsturnă într-un fotoliu, cu fața destinsă. De acolo, nemișcat și clocotind, taciturn și crăpând de poftă de-a vorbi, îl privi îndelung și cu atenție pe Titel. Pe legea mea, nu știai ce trebuie să crezi despre acest drac de băiat! E un om cinstit? Sau un șnapan?

Lasă! Vom vedea mai târziu. Musa vrea să fumeze:

— Aici nu-i nicio posibilitate ca să profităm de-o narghilea?

Titel și Sara schimbară rapid o aruncătură de ochi, gata să pufnească în râs:

— Mă duc până jos, să văd! spuse Titel.

Puțin mai târziu, își face o intrare triumfală. Aduce o micuță narghilea, de toată frumusețea, nou-nouță. Sticla este ornată cu flori. Restul: aramă și chihlimbar. Musa este fermecat. Mulțumește și începe să tragă cu poftă. Dar nu știe ce-l așteaptă.

— Tată! îi șoptește Titel la ureche. Această narghilea e a dumitale. Ți-o dăruiesc.

Lovitură de grație!

Musa sare în picioare și îmbrățișează cu tandrețe pe primul său eventual ginere. Sara plânge de bucurie. Iar eu, deși o doresc, îmi spun că degeaba aș face curte unei femei, care știe atât de bine să împacheteze tocmai pe cel care voia s-o împacheteze pe dânsa. De asemeni, mă mulțumesc să-i admir frumoasa gleznă, pe care aș vrea s-o sărut cu sfințenie. Și mă întreb dacă nu-i preferabil să fii mai degrabă o lichea decât un om cinstit, pentru a fi adorat de atari îngeri. Căci nimeni n-o să mă poată convinge că un om,

absolut cinstit, își poate oferi comoara, balelor primului plătitor apărut. Nu! eu m-aș lăsa degrabă tăiat în bucăți.

Și poate că Musa, oricât de fericit fu de narghileaua sa, nu încetase să gândească la fel ca mine. Dar i se pregătea o ultimă lovitură, care avea să-i dea o ocazie de-a reflecta serios, ajutându-l să facă o schimbare completă de direcție.

Și această lovitură – o mărturisesc – mă zăpăci și pe mine. Nu mai știui să deosebesc realul de mirajul magnific. În rest, e bine de spus: vrăjitorii erau ei înșiși vrăjiți.

Fu o adevărată lovitură de teatru.

Eu, ca și Musa, credeam că banii găsiți de Titel proveneau de la jocul de cărți. Nu era adevărat. Banii reprezentau încheierea unei mari afaceri pe care o realizaseră doi aventurieri, asociați cu un al treilea. Și cum ei nu precizau despre ce „afacere” era vorba, Musa îi somă să vorbească pe față.

— E un mare bar, pe care am vrea să-l deschidem la Khartum, lăsă să-i scape, în sfârșit, Sara.

— Încă un bar?! strigă bietul bătrân, zvârlindu-și cât-colo ciubucul. Nu, nu! Nu-mi mai vorbiți despre baruri! Mi-e destul primul, pe care m-ați silit să-l înghit. La dracu’, cu toate barurile voastre!

Nu mai era deloc beat. Redeveni arțăgos. Certitudinea nenorocirilor sale i se înfipse din nou în suflet și merse până acolo că-i amenință cu poliția.

Dar nu-i nimic de făcut împotriva seminebunilor de bună credință. Puterea lor de persuasiune nu este limitată, fiindcă nicio altă realitate nu-i mai palpabilă decât a lor.

Îmi lăsară prietenul să-și macine furia, apoi ne rugă să coborâm pentru o plimbare. În stradă, Titel chemă o birjă frumoasă: *Harabaki!* Ne urcarăm. Sara și tatăl ei se așezară pe perne. Eu și cofetarul pe strapontine. Trăsura se avântă la trap mărunt.

Era o vreme pe care nu pot s-o compar deloc cu cele ce știu de-acasă, fiindcă aici natura oferă cerului un cadru care nu există la noi. Atât eu cât și Musa furăm literalmente hipnotizați, mai ales în clipa când, părăsind orașul, se deschise o promenadă de vis, la marginea mării. Pădure de palmieri, de-a lungul drumului; lanț neîntrerupt de vile fastuoase cum nu se văd decât în povestirile din *O mie și una de nopți*, ilustrate.

— E Ramleh! cuteză Titel să murmure.

I-am fost recunoscători. Eram transfigurați. Coșmarul urâtei realități dispăru din sufletele noastre. Nevoia de-a uita ne subjuga sufletul. „Loc

viselor!” strigau inimile noastre. Lumină și culoare, oricât ar costa! Și în legănarea trăsurii, biruit de recunoștința mea față de Creator, luai mâna celei care mă făcea să trăiesc această clipă – grație sacrificiului tânărului ei corp – și-o dusei la buzele mele arzânde.

Sara nu spuse nimic, zâmbi amantului și-și culcă frumosu-i cap pe umărul tatălui ei. Acesta, fericit, inconștient, îi sărută fruntea.

Astfel, pacea; o pace dureroasă, ne pătrunse sufletele la tuspatru.

Împrejurările completară restul. Se produse un fapt, care înflăcără imaginația lui Musa, aproape în același grad cu a Sarei. Eu, de asemeni. Iată cum:

La Ramleh, luarăm loc pe terasa unei mari cafenele, unde valurile mării ni se spărgeau la picioare. Numai lume bogată. Eu și Musa eram jenați și contemplam feeria de necrezut a apusului soarelui, cu sufletul întristat, gândindu-ne că omul își strică în mod deliberat viața, făcându-se nedemn de atâta frumusețe.

Sara spuse:

— Vezi tu, tată, de ce vreau să fac avere sau să mor? Fără bani, toate aceste splendori sunt inexistente. E atelierul sau magazinul unde surorile mele își petrec viața. E șantierul tău.

Musa dădu din cap, melancolic și voi să răspundă ceva, dar un domn frumos răsări înapoia Sarei și a lui Titel, pe care-l întâmpinară cu o ușoară exclamație de bucurie, amestecată cu respect. Sărută mâna tinerei femei, care făcu îndată prezentările:

— Tatăl meu și prietenul nostru Adrian Zografi; domnul Falconi, exportator de tutun și comanditarul nostru în afacerea cu barul.

Apoi, adresându-se comanditarului:

— Tată meu e la curent. Natural, el socoate întreprinderea primejdioasă.

Falconi îl cântări pe Musa cu ironie și își trecu mâna delicată prin frumosu-i păr, care începuse să încărunțească:

— Primejdioasă? Bineînțeles. Dar se află oare altceva decât întâmplarea, care ne ridică deasupra mediocrității? Munca? Talentul? Niciuna din ele!

Schimbă conversația, ceru Sarei vești despre sănătatea ei și, brusc, reveni la Musa:

— Ce ocupație aveți?

— Zugrav.

— Ah! meseria tatii. Ei bine, ca și în cazul dumneavoastră, și dacă aparențele nu mă înșală, nici el n-a făcut avere cu zugrăvitul. Și el avea

uneori până la cincizeci de lucrători, care munceau în contul lui.

— Oare nu poți fi fericit decât bogat? întrebă Musa.

— Sunt convins, prietene! În orice caz, pentru mine valorează mai mult să fii bogat decât sărac; stăpân decât slugă. Dacă nu-i și părerea dumitale, atunci ești un monstru.

— De aceeași părere sunt și eu, cu o condiție: să ai totdeauna mâinile curate.

— Nu-mi place curățenia mâinilor cărbunarului!

Pe bună dreptate, nu le putea admira decât pe ale sale, care, cu mișcări savante, introduceau o țigară într-un frumos portțigaret de chihlimbar. Și trecu la altceva, fără să-i pese dacă Musa voia sau nu să-i răspundă.

Comandă whisky și turnă la toată lumea, cu autoritate de stăpân. Îl băui, fără apă, ca și prietenul meu și după al doilea pahar ne îmbătarăm. Așa că, fără să ne dăm seama cum, ne predarăm toți, după o oră, opiniei domnului Falconi, dând dracului „rezervele” noastre. Atunci „nobilul” se ridică și puse în fața lui Musa o grămăjoară de zece lire sterline, adăugând încetișor:

— Veniți, împreună cu domnul Zografi, la Cairo, unde noi o să fim în curând! Acolo, dacă vreți, voi face din dumneata un antreprenor zugrav, bine utilat.

Domnul Falconi sărută prelung mâna Sarei, le scutură viguros pe ale noastre și dispăru, ca un scamator care te lasă cu gura căscată, după un tur de forță.

— E clar! conchise Musa, în zilele următoare, aducându-și aminte neîncetat de Falconi și voind să-și justifice concesiile. E clar! Omul nu-i de piatră. Din clipa când viața îți oferă surprize nemaipomenite, totul se schimbă: perspective, opinii, principii. Înțeleg aceasta. Totuși, voi încerca, pe cât posibil, să-mi păstrez mâinile curate. Voi supraveghea tot timpul mișcările Sarei. În definitiv, acest Falconi poate nu-i decât un aventurier. O să am un cuvânt de spus, înainte s-o târască pe fiică-mea în Sudan.

Într-adevăr, Musa nu-și pierdea cumpătul și juca pe două tablouri. După o săptămână de muncă la hotelier, acesta câștigându-i încrederea, Musa îl iniție în povestea Sarei, întrebându-l dacă putea conta, la nevoie, pe sprijinul poliției, ca s-o scape de Titel și s-o readucă în România.

Evreul-englez îi răspunse:

— Numai o vorbă să spun și Titel ar fi îmbarcat a doua zi pentru Pireu!

Musa fu mulțumit; el trimise numaidecât nevestei un mandat de cinci lire, din cele pe care i le dăduse Falconi.

— O să avem bani destui, spunea el, fie pentru înapoierea la București, fie pentru a ne instala la Cairo, după cum o fi cazul. Lucrul nostru merge bine. Încă o săptămână și-l terminăm. Atunci, scăzând furniturile, ne vor rămâne să împărțim frățește o duzină de lire sterline. O să fie bine!

Socoteala era exactă. Lucrând fără întrerupere, reușeam să ne rămână, la fiecare în buzunar, câte șase lire sterline, trăind destul de bine în tot acest răstimp de două săptămâni.

Dar ne făcusem socoteala, fără a ține cont de ticăloșia omenească. Ea ne plezni în față, într-un fel neașteptat.

Lucrul fiind terminat, ne pregăteam să împachetăm sculele, când hotelierul ne întrebă calm, ce facem acolo. Musa răspunse cu aerul cel mai natural din lume:

— Nimic. Până ce dumneata ne faci socoteala, noi ne strângem uneltele.

— Ce socoteală?! Ce unelte?! Glumiți! Și sala de recepție nici n-ați început-o!

Musa se făcu verde:

— Dar, domnule, nici n-a fost vorba de această sală. Nu este inclusă în preț.

Fu scandal mare. În fața relei credințe, strigătoare, a hotelierului, ne hotărârăm să facem plângere la poliție, îl înștiințarăm. Ne servi una bună:

— Duceți-vă acolo. Pe urmă o să vin și eu, ca să-i întreb cam ce învârtiți voi pe aici, adunătură de „pești”!

Înghițirăm palma și înțeleserăm că mizerabilul putea să ne pricinuiască mult rău. Totuși ne-am dus la comisariat. Un funcționar european, în uniformă, ne primi cu respect și ne ascultă până la capăt, apoi ne întrebă:

— Aveți un deviz amănunțit, aprobat și semnat de client?

— Nu. Am lucrat prin bună învoială, tocmindu-ne verbal.

Polițistul încrucișă brațele:

— Atunci, nu-i nimic de făcut!

Ne înapoiarăm la hotelier, îl rugarăm, umilindu-ne ca niște câini bătuți. Până la urmă, ne dădu trei lire din cele douăsprezece la care aveam tot dreptul. Și ne dădu pe ușă afară.

Mai târziu, aflarăm de prin vecini că nu eram primele victime ale acestui ticălos; că era sistemul lui de-a înșela pe toți cei care lucrau în atari condiții.

Sara făcu tot ce putu, ca să-l consoleze pe bătrân.

— Cu atât mai bine, tată! O să plecăm noi mâine la Cairo și acolo tu vei fi un antreprenor altfel privit.

— Și dacă totul o să meargă bine, o să-mi aduc toată familia în Egipt! adăugă Musa. Iar tu, Adriane, vei fi asociatul meu.

BUCURII ȘI MIZERII „EGIPTENE”

Nu la Alexandria, ci la Cairo, te simți cu adevărat în Egipt. Mai întâi, strada este mult mai puțin europenizată. Apoi, clădirile vechi și monumentele arabe sunt mult mai frumoase și mai numeroase decât la Alexandria. Și doar unui neștiutor ca mine, al cărui suflet este obsedat de viziuni simbolic-decorative, orașul nu-i descoperă decât urmele unei vechi civilizații arabe, ca să nu mai vorbim de populația băștinașă, care nu este câtuși de puțin egipteană, ci arabă. De asemenea, numai în fața Piramidelor și a impunătorului Sfinx am regăsit Egiptul Faraonilor și al copilăriei mele. Masa lor copleșitoare, izolată în mijlocul nisipurilor – ferită de orice speculații moderne – ne mărturisește, în goliciunea ei eternă, pasiunea inaccesibilă a acestor mari regi biblici, care s-au gândit sincer la sufletul lor și l-au glorificat pentru eternitate.

Nilul m-a decepționat. E noroios ca și Dunărea. Și nici urmă de crocodili. Doar magnificii palmieri, care îl străjuiesc pe-alocuri, refac Egiptul din pozele copilăriei mele. Cât despre muzeul de la Bulac, mumiile sale m-au scârbit și restul m-a obosit. Nu-mi place ceea ce poartă o etichetă. Mă grăbii să ies și mă odihnii în frumoasa grădină Esbekieh, unde intrarea costă un piastru.

Mihail, care mă conducea pretutindeni, în orele lui libere, nu-i mulțumit de impresiile mele. Le-ar fi vrut mai literare, mai amănunțite; el se aștepta ca să fac descrieri admirabile, demne de-a fi publicate într-un ziar. Nici el nu mă cunoaște bine; sunt foarte puțin în stare, ca să-mi transform sentimentele într-un meșteșug aducător de câștig.

— Asta înseamnă că tu nu ești artist, mi-a spus Mihail. Un artist are sentimente, numai ca să le poată exploata în arta sa, devenită meserie, ca oricare alta, cu diferența că asta nu se învață.

Așa o fi! Cu atât mai rău. Eu prefer să nu fiu un artist, dacă e vorba să mă străduiesc ca să devin, cu prețul de-a-mi irosi viața dacă nu reușesc. Știu din exemplul altora că dacă îți pui în cap să fii un artist, cu orice preț, apoi nu trăiești decât pentru scopul ăsta.

Nu! nu! Îmi iubesc frumoasa viață, pentru ea însăși. Sunt fericit ca mă aflu în Egipt, că sunt liber, că mănânc în fiecare zi, dacă îmi dă mâna și chiar postind, dacă asta îmi surâde, dacă uneori libertatea mi-e mai necesară decât pâinea. (Aș blestema o societate socialistă care m-ar împiedica să trăiesc după cum îmi dictează inima.) Și apoi, nu-i oare o fericire, să ai

prieten pe un Mihail și un Musa? Ce-mi trebuie mai mult? Puțină sănătate. O „situație”? O cedez celor care și-au făcut din ea un țel în viață. Cât despre artă, n-o iubesc decât când este de mărimea întâi, ca stelele. Ei bine, dacă nu o voi face niciodată, alții o vor face, iar eu voi gusta-o ca și când aș fi autorul ei. Nu-i oare cinstit ceea ce spun aici?

Musa nu m-a întovărășit decât rareori în vizitele nesfârșite pe care le-am făcut, ca să văd tot ce-i mai interesant pe-aci. Curios! El este total nesimțitor în fața frumuseților istorice și monumentale. Nici nu face caz. În schimb, mărinimia naturii acestei țări îi exaltă sufletul într-un fel aproape religios.

Păcat că acest prieten e amețit de grijile familiei sale. Acum e înflăcărat de ideea de a se instala la Cairo, ca patron-zugrav și să-i aducă aci pe toți ai săi. Toată ziua gonește în căutarea unei dughene. Aleargă, cu o singură liră în buzunar, trăgând nădejde la Falconi, care nu se prea grăbește să-i dea banii necesari instalațiilor sale. „Gentilomul” a înțărcat, de altfel, avansurile pentru asociați. Titel și Sara sunt aproape lefteri. E ceva care nu merge. Un fel de băț printre rotițele afacerii cu viitorul lor. Sara se duce zilnic la „comanditarul” ei și se înapoiază veselă. Cred însă că veselia ei este prefăcută. Am surprins-o în momente de plictiseală istovitoare. Tatăl ei nu-și dă seama de nimic. Nu se gândește decât la viitoarea-i prăvălie. Fiecare cu iluziile sale. Spun „iluzii”, dar nu mă gândesc la Falconi, care ar fi în stare să-i părăsească pe toți, pe neașteptate. Ar fi îngrozitor pentru acești bieți prieteni.

Totuși, fapt e că nu se mai arată atât de generos. De-o săptămână, de când ne aflăm în Cairo, nici Musa, nici eu nu i-am văzut măcar vârful nasului. Locuiește la „Continental” unde nu poți pătrunde când vrei. Cât despre noi, locuim în bazarul și popularul Darb-el-Barabra. Sara și prietenul ei au acostat, la înapoiere, la hotelul „Port-Said”, dar, după două zile, s-au răzgândit. Ei se află acum într-o cameră modestă, alături de noi. Plătim doar doi taleri pe lună.

Dar trebuie câștigați acești treisprezece franci, plus mâncarea, deși, pentru moment, avem cu ce face față. Tot așteptând gestul cel mare a lui Falconi, ne ronțăim slabele economii. El trebuie să facă din Musa „un antreprenor mult apreciat”. Așa spune Sara…

Mihail e foarte sceptic. Îl iubește pe Musa, cu care conversează în turcește; are simpatie și pentru cei doi îndrăgostiți, dar ne ia în derâdere

planul cu „barul de la Khartum”, precum și întreprinderea noastră de zugrăvit.

— Ai face mai bine, mă sfătuiește el, să te duci să te angajezi undeva, cât mai ai un șiling în buzunar. Dacă o să rămâi calic, te voi pune la regim de *ful*. Adică bob fiert, mâncarea națională a arabului sărac, adoptat cu entuziasm și de europeanul șomer, de care se lipsește, bucuros, când are ocazia. Gustul *ful*-ului m-a lecuit de pofta după „libertatea egipteană” fără lire englezești.

Îl găsesc pe Mihail schimbat, în toate privințele. Mai întâi, e bolnav, tușește, are febră și asudă noaptea. E tuberculos, și o știe. S-a îmbolnăvit aici, în Egipt. Ca să câștige bani mulți, s-a spetit muncind prostește. Câștigă și-acum, nu mult, ca portar de noapte; ziua, în loc să doarmă, să se odihnească, face pe interpretul. Abia dacă încropește câteva ore de somn, din douăzeci și patru. Îl văd dimineața și după-amiaza, alergând cu turiștii. Seara, la datorie, oboseala îl doboară. Și totuși n-a slăbit; chiar s-a îngrășat.

Sufletul i-a rămas același: mereu îndrăgostit de frumos, de setea de-a ști. Însă brusca dorință de câștig îl sufocă, însă, sufletește. Reproșându-i, într-o zi, zgârcenia de-acum și reamintindu-i viața noastră liberă de altădată, Mihail a scos din buzunar un pumn de lire sterline, mi le-a arătat, cu o privire ce nu i-o cunoșteam și mi-a spus:

— Libertatea? Iat-o!

Sosirea mea aici nu l-a bucurat prea mult. Desigur, e mulțumit că ne aflăm împreună și cred că mă iubește mereu. Dar nu l-am văzut făcând niciuna din micile nebunii de altădată, pentru a sărbători revederea noastră sub același cer, după o despărțire de opt luni. Mai mult, în fiecare zi se arată terorizat de gândul că aș putea să-i cad în spate. Adio „punga comună” din vremea când n-avea un pumn de lire sterline!

Nimicnicia sufletului omenesc.

Am găsit de lucru la domnul Wirth, un ceh care a locuit multă vreme în România. Stăpân binevoitor și om cumsecade. Toți muncitorii sunt mulțumiți de el. Deoarece căldura e tropicală, la prânz îngăduie oamenilor să-și facă siesta până la ora două. O hotărâre omenească, dublată de o socoteală bună. Muncitorul care își înghite prânzul la repezeală, între două drumuri, pe un soare arzător și care se urcă de îndată pe schelă, cu stomacul plin, nu face decât să caște ore întregi, abia se mișcă și lucrul stă pe loc. Hăituindu-l, nu ajungi la nimic. Domnul Wirth preferă să-l lase să se odihnească timp de-o oră, să-și ușureze stomacul și apoi să se apuce de

lucru, cu tragere de inimă. Pentru prima oară văd acest sistem. Se pare că rezultatul este excelent. Cu atât mai bine pentru toată lumea și pentru mine.

Salariile sunt mici. Nu câștig decât vreo cinci franci pe zi. Vina e a muncitorului arab, care salahorește pentru patru și chiar trei franci. Însă rareori el este și un bun muncitor. Și totuși, trei sferturi din lucrările de construcții se execută aici cu mână indigenă. E și natural. În Egipt, arabul e acasă la el. Încerc să-i devin prieten și izbutesc cu ușurință. Are un caracter bun. Oricât de puțină camaraderie i-ar arăta europeanul, el i-o întoarce înmiit.

Din civilizația europeană arabul nu cunoaște decât stăpânirea engleză, care nu i-a schimbat nici hrana mizerabilă, nici cocioaba unde locuiește și nu l-a scăpat mai ales de înfiorătorul trahom, care-l orbește. Rari sunt indigenii săraci, fără puroi la ochi. Un spectacol înfiorător: toate aceste ființe omenești care trag mâța de coadă, bărbați și femei cu copii în brațe, toți cerșetori sau aproape cerșetori, în rândul cărora conjunctivita granuloasă face ravagii… În jurul ochilor, roiuri de muște rareori gonite. Nimeni nu îndrăznește să le atingă mâinile. Nimeni nu se ocupă de combaterea cât mai eficace, a acestui flagel.

Șantierul nostru este la hotelul „Semiramida”, o construcție grandioasă pe malul Nilului. De la etajele superioare, priveliștea e măreață; muncitorii străini ca mine nu se mai satură contemplând întreaga panoramă, înmărmuriți, uitând de unealta din mână. Hotelul urmând să se deschidă cât mai curând, toate felurile de meserii sunt adunate aci; o sută de muncitori care alcătuiesc o gloată prost dirijată și din care cel puțin o treime este de prisos și nu știe ce să facă. Îi vezi rătăcind de la un etaj la altul, în căutarea unui contramaistru. Alții, profitând de harababură, se închid într-o cabină, unde dorm cu ceasurile. Niciun șef de echipă nu cunoaște numărul exact al oamenilor în subordine. Nimeni nu-și face inimă rea. Toate devizurile sunt încărcate, așa cum se și cuvine, atunci când ți se cere ca lucrarea să fie terminată repede. Sunt puși trei lucrători, acolo unde n-ar trebui decât doi.

La început, îmi făceam sânge rău, îndată ce stam un sfert de oră degeaba. Chiar dacă nu sunt vinovat, nu-mi place să fiu surprins de un contramaistru că stau degeaba, să fiu obligat să mă justific în fața unui om care ține să aibă totdeauna dreptate. Nu, nu! Munca e muncă. Iar dacă mă cuprinde dorul de hoinăreală, prefer să-mi scot salopeta și să mă duc la plimbare, pe socoteala mea, cu inima împăcată.

Pe șantier, situația era altfel. În cele din urmă, m-am supus regulii generale. După ce termin ce am de făcut, aștept să mi se spună unde trebuie să-mi continui ziua de muncă.

Visez, uneori o oră, cu coatele rezemate de fereastră. Singur. Visez cu mintea stânjenită de amintiri istorice. Ceea ce-i mai rău. Visul trebuie să fie cât mai real, atunci când e susținut de-o înlănțuire temeinică de reminiscențe. Or, eu cunosc prea puține lucruri din trecutul îndepărtat al Egiptului, ca și din toată istoria omenirii. Nu lipsa de timp este cauza că nu sunt un om învățat, ci neputința mea de-a reține faptele. Mintea mea este îndărătnică față de orice îmbogățire a cunoștințelor pe calea cititului. Dacă mama m-ar fi trimes la liceu, aș fi fost de-o mediocritate înfiorătoare. Pe când așa cum sunt, nu maimuțăresc pe nimeni, nu mă încumet să zbor la înălțimi unde trebuie să ai aripi și pe care eu nu le am. În schimb, prețuiesc orice fărâmă de învățătură care-mi atinge sensibilitatea, veșnic neostenită. Sunt un jăratic de dorințe. Pământul și viața nu sunt niciodată prea mari, pentru puterea mea de-a le simți. Sunt, într-adevăr, o cârtiță incandescentă.

Ei bine, după o lună de tergiversări și ezitări, chipeșul domn Falconi ne făcu bucata. Suntem în februarie. Într-o seară, Sara a venit cu o mină abătută să ne povestească de gentilomul care și-a aruncat masca, propunându-i să-l urmeze, singură, în Argentina. E proxenetul unor mari case de desfrâu. Iată barul ei! Și biata Sara care i-a fost metresă timp de șase luni, primind, din timp în timp, atâta cât să nu moară de foame. Ea nu-i cerea nimic, tot sperând că până la urmă îi va finanța afacerea cu barul viselor ei. Niciodată domnul Falconi nu și-a dezvăluit gândurile, convins că mizeria Sarei ar fi putut contribui la realizarea planului său, urmărit cu atâta ingeniozitate.

Suferința cumplită a prietenilor mei și disperarea lor a fost peste măsură. Cel mai de plâns este Musa. El muncește împreună cu mine la Wirth și primește șase franci pe zi. Dar acești bani n-ajung ca să-i hrănească pe tustrei. Sara e iarăși bolnavă. Suferă de-o boală cronică la uter, care o imobilizează la pat.

Eu o privesc neputincios. Câteodată îi aduc dulciuri. Mi-a rămas dragă, mititica. E o martiră, victimă a propriilor sale iluzii. Nu-i deloc o cochetă. E un suflet sincer, care se pervertește, se viciază, făurind himere. Nu-i deloc dezgustată. Dimpotrivă, are planuri fantastice, care o țin în picioare! Cum îi dai puțină ascultare, privirea i se aprinde din nou, flecărește fără oprire, obrajii i se îmbujorează. Strălucește, atunci, în plenitudinea frumuseții sale.

Iată de ce îmi place să-i țin uneori companie, stăpânindu-mi cu mare greutate dorința nebună de-a o strânge în brațe.

Sara vrea să facă avere, să se îmbrace ca o regină, să se înapoieze la București, copleșindu-i cu favoruri pe ai săi și să-și umilească rivalele, anumite românce bogate care o trataseră altădată de „ovreică sărăcuță”. Un orgoliu nemăsurat roade inima acestei fete. Îmi povestește cu amănunte, cum va începe pentru a-și înmărmuri „dușmancele”, ridiculizându-le public:

— Văzându-mă bogată, vor voi, desigur, să fiu nelipsită la serbările lor. Mă voi lăsa rugată, arătându-le că eu nu frecventez decât elita bucureșteană, căci, fără îndoială, toate casele „mari” îmi vor deschide ușile. (Tu știi că originile celor „mai onorabile” averi de la noi sunt mult mai suspecte decât va fi a mea.) În sfârșit, în ziua când voi afla că toate dușmancele mele se află adunate la aceeași adresă, îmi voi face intrarea, împodobită cu nestematele mele. Și atunci, toată seara nu voi înceta să le înțep cu cele mai nemiloase sarcasme, cu riscul de-a fi dată pe ușă afară. Ah, numai să mă ajute bunul Dumnezeu, în realizarea acestor planuri!

Planuri, ea și Titel aveau și de vânzare. Acum au făcut cunoștință cu un bei. Nu i-au vorbit încă de bar, dar Titel, care joacă zilnic șah cu „milionarul”, prepară terenul.

Musa a aflat de afacere și a ripostat cu o ploaie de înjurături înspăimântătoare. L-a făcut pe gineri-său „pește”, iar pe fată „o cocotă pe care poți s-o ai pe datorie”. E adevărat! Acorda credit tuturor celor care – de la Titel și până la ultimul aventurier – se complăceau în a-i întreține iluziile, cu ajutorul cărora făceau din ea cea mai docilă dintre amante. Nu este prea departe ziua când „beiul” o va avea, la rândul său. Mizerabila liră sterlină pe care nu va voi s-o primească de la tip – țintind mai sus – i-o va aduce cofetarul, pretextând că a „câștigat-o” la șah. Ca de obicei.

Cel mai nesuferit, în drama acestei familii, este Titel, cu inconștiența lui scandaloasă. Nu vrea să muncească. I s-a oferit un post. L-a refuzat, pretextând reaua stare a sănătății, consecință a privațiunilor îndurate în Egipt. Nu se gândește nici la tovarășa lui și, mai ales, nici la sărmanul bătrân, care, în ciuda vârstei înaintate, muncește pe spetite, ca să-i hrănească. Și Sara, care găsește că-i normal. N-are niciun cuvânt de reproș pentru jalnicul ei prieten. Dimpotrivă, îl cocoloșește ca pe-un copil. Când le cade o liră din cer, Titel o cheltuiește după cum îi este placul. O toacă în câteva ore; pe articole de toaletă, pe cravate și gulere pentru el și pe o pereche de ciorapi și o sticlă cu apă de colonie pentru ea.

— Ia priviți cât îi de gentil! strigă atunci Sara.

— Și chiria! Și restaurantul? întreabă Musa.

Un restaurant evreiesc din cartier le-a servit la început, mesele la domiciliu. Fiindcă n-au plătit niciodată mai mult de-o treime, restaurantul le-a tăiat creditul. Și Musa s-a văzut silit să-și hrănească fata, dar ea – pretextând lipsa poftei de mâncare – își trecea farfuriile lui Titel, care le golea în mod conștiincios. Într-o zi, bătrânul s-a supărat:

— Nu ți-e foame? Bine! O să fie bună pentru câini.

Și-a aruncat friptura pe fereastră.

În ciuda acestor amărăciuni, viața noastră în Egipt nu e mai puțin voluptoasă. Vorbesc de Musa și mine, care nu venisem în Egipt să facem avere. Ne bucurăm pe deplin de toată latura plăcută, oricât de limitată ar fi ea, de existența noastră zbuciumată și fără siguranța zilei de mâine. Lunea dimineața n-avem un „chior”, și-o încropim din avansurile săptămânii în curs. Duminica, însă, ne facem de cap.

Dimineața, pe răcoare, ne instalam ca niște bei, pe terasa unei mari cafenele din fața grădinii Esbekieh. Ne plăteam o porție bună de *ful* cu ulei de măsline și fumam „narghilele-catedrale”, cum le botezase Musa. Prietenul meu are un talent deosebit să le facă „să toarcă”, minunând chiar și pe cei mai experimentați fumători egipteni. Această „ședință” ne ocupă toată dimineața, jucând ghiulbahar. La prânz, ne înapoiem în păduchiosul Darb-el-Barabra, la Goldenberg borțosul, unde găsim o știucă umplută și piroști. Le savurăm, pomenindu-le în comentariile noastre până duminica viitoare; adică, mâncând prost toată săptămâna, nu contenim să vorbim despre știucă umplută și piroști, feluri de mâncare biblice pe care orice evreu cumsecade le oferă sâmbăta „negrilor” din familie, ca să-i răscumpere pentru celelalte șase zile de mâncare proastă.

La Goldenberg nu uităm să golim o sticlă, adesea chiar două. Patronului îi place să povestească actele sale de eroism, din timpul când se afla la Focșani și se războia cu antisemiții. Auzim despre devastări, linșări, violuri. Imaginația lui, fertilizată de cei douăzeci de ani de viață fericită la Cairo, are o contribuție însemnată, dar nu-l contrazic și murmur în cor, cu toți mușterii.

— Urâtă țară! Slavă Domnului, care a făcut viața dulce în Egipt.

Probă: burta povestitorului, obrajii lui ca niște buci. Ne dă pe datorie și nu te strânge în chingi cu plata banilor. Și eu îi datorez un taler; Musa, trei, iar Sara, două lire. Ne spune că dacă și-ar recupera toți banii pierduți în

acești douăzeci de ani de comerț la Cairo, ar putea să cumpere… hotelul „Shepeard’s”!

Uneori, câte un consumator, cu cască de plută pe cap, începe să-și povestească isprăvile din Egiptul de sus. Că a fost în suita lordului Cromer, că a participat la cucerirea Sudanului de către englezi și că a avut o baniță de lire, pe care le-a pierdut mai târziu. Nimeni nu-l ascultă, sunt minciuni. Aci, lira sterlină de aur – care-i moneda curentă – are înfățișare divină. Începând cu nobilul meu Mihail și până la ultimul dezertor român, inclusiv câteva mii de Sare, fiecare visează banițe de lire sterline-aur. Îndată ce se câștigă câteva, imaginația se încinge. Nu se vorbește decât despre Sudan, de aventuri rodnice, de lire sterline cu toptanul.

Mai interesante la Goldenberg sunt epavele umane care trăiesc aici de foarte multă vreme și au văzut de toate și al căror scepticism slujește la prevenirea oricărui nou-venit, ce le cere informații utile. Îi ascultăm cu mare plăcere. Dar, adesea, firul poveștii lor cuminți este întrerupt de vreun palavragiu.

— Fugi, mă, că ești un pârlit! Nici nu cunoști Egiptul! Eu care am un bar la Khartum…

Atunci, Musa sare:

— Ah! încă unul care are barul său!

Și plecăm. După-amiaza la Darb-el-Darabra a luat sfârșit. Afară e încă ziuă. Ne-am cherchelit, suntem fericiți. Ne amestecăm în mulțimea zgomotoasă de pe pitoreasca Muski, lungă arteră pe care o urcăm cu piciorul sau călare pe măgăruși, până la Mokata, afară din oraș, unde bem țuică în compania conducătorilor acestor animale, pe care le întărâtăm mai apoi, silindu-le să alerge repede și care ne trântesc la pământ, de fiecare dată. Într-una din aceste curse, ne-a surprins o ploaie bună, eveniment foarte rar la Cairo. Atunci am văzut fetișcane arabe dansând sub aversă, bătând din palme și cântând cam așa:

Nàtara! nàtara! ya natàra!
Rueh, rueh, fil bett okhth!

Habar n-am ce înseamnă asta. Dar copiii erau voioși și noi i-am imitat, sărind în aer mult mai sus decât ei, ceea ce i-a făcut să râdă cu lacrimi.

Iată cum ne petrecem duminicile. Celelalte zile ale săptămânii nu sunt atât de frumoase. Trudim pe-o căldură istovitoare, tăcuți, murdari, cu ochii lăcrimând din cauza terebentinei proaste. Dar ne gândim la cei care se istovesc în mine și care habar n-au de splendoarea cerului, de care se bucură în Egipt, și bogați și săraci.

Totuși așa-i caracterul unor oameni, că nimic nu-i mulțumește niciodată. Unul dintre aceștia sunt și eu.

Pe la începutul lui aprilie, aerul deveni aproape de nerespirat. Începeam să doresc foarte mult Alexandria și briza ei mediterană. Munca nu mai mergea deloc. Întâi o detestai, apoi părăsii șantierul, cu două lire în buzunar. Sumă îndestulătoare, dacă aș fi plecat numaidecât, dar n-o făcui. Vina este atât a inimii mele, cât și a întâmplărilor. Împlinisem trei luni de la venirea mea la Cairo și nu-l mai revăzusem pe Mihail, de la angajarea mea la Wirth. Seara eram prea obosit ca să mă duc la el, care nu putea părăsi hotelul. Rareori, duminica ne întâlneam, numai atât cât să schimbăm câteva vorbe. Voiam să trăiesc mai multă vreme lângă el, așa cum făcusem altădată.

Ceea ce și făcui. Acum tot timpul meu îi era rezervat; dar trebuie să repet că Mihail nu mai era cel de odinioară.

Convorbirile noastre din trecut – atât de bogate în înțelepciune aleasă, de instructive pentru mine, atât de consolatoare pentru el, care știa cât îl admiram – le-au luat locul acum o poveste mereu aceeași și al cărei subiect mă adoarme de-a-n picioarele.

Mihail nu-mi vorbește decât despre stăpâna lui și de interesul ce i-l prezintă, dintr-un punct de vedere a cărui imoralitate îi scapă sau o disprețuiește. Stăpâna lui este o bătrână evreică rusă, putred de bogată, care a trecut la catolicism cu sufletul și… averea. Cât privește sufletul ei, Mihail nu știe să-l smulgă Dumnezeului pe care ea l-a ales. Cu totul altfel gândește, când e vorba de averea ei. Trei sferturi din ea sunt „pierdute fără speranță”. N-a mai rămas „neconvertit” decât marele cvartal de clădiri, între care se află și hotelul „Royal” și care valorează „un milionaș de lire sterline”. Ei bine, acest „milionaș” vrea bietul Mihail să-l „salveze de la catolicism”.

Mihail are și el în cap un „bar” fantastic: să se însoare cu septuagenara care-i îndrăgostită de el și care, devenită doamna Kazansky, să se declare gata să-i dea cadou întreg cvartalul de clădiri. Dar… dar… ea îi cere mai întâi sa treacă și el la catolicism, a cărui apologetă înfocată și ferventă practiciană devenise. Și nobilul meu prieten nu e departe de-a conveni, ca și

cutare mare rege al Franței, că „un milionaș de lire-aur” valorează o liturghie.

Hotărât, Egiptul este țara mirajelor celor mai de necrezut.

Amănuntele acestei povești smintite sunt impresionante. Mihail mă asigură că bătrâna nu-i țicnită și că el însuși nu e omul care să comită o ticăloșie. Stăpâna pare să fie foarte instruită, distinsă și deosebit de doritoare ca să aibă la bătrânețe un tovarăș ca Mihail, care-i reamintește pe primul ei bărbat, mort de tânăr. Mihail îi seamănă mai ales prin tandrețea afectuoasă și mai ales prin setea de-a cunoaște misterul existenței. Fericită că se înțelege cu el în rusește – limba ei maternă – a fost cucerită, încetul cu încetul, de profunzimea gândirii lui Mihail, pe care eu o cunosc mai bine decât ea. Sunt uluit să aflu că o găsește departe de-a fi atee, foarte apropiată de credința ei catolică și că o iubește pentru diversitatea ei.

— Cu atât mai bine! conchide Mihail. La urma urmelor, noi știm bine că adevărurile științifice sunt tot așa de puțin înțelese sau explicabile ca și cele religioase, și că mii de căi se oferă sufletului cinstit, ca să-l călăuzească spre același absolut. Ceea ce mă interesează aici, este milionul de lire. Nu te speria: n-am devenit o lichea. Dacă iezuiții folosesc primele trei milioane, ca să convertească suflete la catolicism, voi folosi și eu pe „ultimul”, dacă pun mâna pe el, ca să eliberez suflete de povara zilei de mâine, să le ajut ca să poată glorifica viața, fiecare în felul său. Vreau să înființez un cămin pentru marii artiști săraci, oameni a căror pierdere este uneori mai tristă pentru omenire, decât un cer care ar rămâne pe vecie acoperit cu nori. La Alexandria, pe malul Mediteranei, vreau să-mi instalez Prytané-ul meu. Numai că, vezi, sunt mult mai plictisit decât Henric al patrulea care nu era un ateu ca mine și a cărui miză era Parisul. E o mică diferență.

Că Mihail este un suflet demn de respectul tuturor oamenilor, o știu din ziua când l-am descoperit sărac, în plăcintăria lui kir Nicola. Dar ca o bătrână hapsână, multimilionară, să se îndrăgostească de portarul ei de noapte și să fie în stare să-l convertească la catolicism, asta nu se mai potrivește cu prietenul meu. Nu! Nu mi-l închipui, la vârsta de douăzeci și șase de ani, în rolul de bărbat al unei bogătașe de șaptezeci de ani, chiar dacă ar trebui să acopere întreg pământul cu „cămine” pentru marii artiști săraci.

Adevărul e altul. Mihail e bolnav și se teme de mizerie. Mi-a vorbit deseori de ea, spunându-mi că e gata să se sinucidă, dacă s-ar vedea bolnav, obligat să muncească pe brânci pentru o pâine. Deși plătit meschin, la

„Royal”, de logodnica sa, își câștigă din plin existența și-și permite să se odihnească, atât cât i-e vrerea. De asemeni, e drept că vrea să-și păstreze acest post, ori cât l-ar costa. Dar de-aici și până la a se vârî în această poveste fantasmagorică, mi se pare că și-a pierdut pe drum o bună parte din judecată. Mihail bate câmpii. Mi-am pierdut primul tovarăș de drum.

Ai doilea prieten, Musa, trăiește de pe-o zi pe alta, îndatorat, de asemenea, incapabil „să ridice ancora”. Și din nou cu urechea ațintită la zumzetul unui bar. De astă dată, nu-i vorba de un proiect, ci de un bar real, care e inaugurat de alții și a cărui originalitate, necunoscută până astăzi, a dat emoție întregii populații din Cairo. Se numește „Barul automat”. Într-adevăr, în acest bar, întregul serviciu este făcut de mașinării ascunse privirii. Are un fel de paravan din marmoră, înalt de doi metri, instalat de-a lungul pereților unei săli mari și prevăzut cu robinete și farfurii rotitoare, care îți dau bere, sanvișuri și prăjituri, cu ajutorul unor resorturi puse în mișcare prin introducerea într-un orificiu a unui piastru sau mai mulți, în funcție de prețul consumației. Nu se află nici mese, nici scaune. Toată lumea stă în picioare și aleargă de la un robinet la altul, cu paharul într-o mână și piastrul în cealaltă.

Spusei „toată lumea aleargă”, dar nu aleargă, ci se înghesuiește, se înghiontește, se omoară. Erau cât pe-aci să răstoarne aparatele și a trebuit să intervină poliția, să instaleze acolo, din prima zi, un serviciu de ordine. Nimeni nu-și amintește să fi văzut o atare nebunie molipsitoare.

Arabul cel mai pârlit aleargă în galop până aici, ca să-și lase ultimul piastru. După introducerea monedei, își lipește urechea de paravan, ascultă zgomotul mecanismului, contemplă apoi cum țâșnește berea și exclamă: *Șeitan!* (Dracul!) Bănuind vreo pungășie, arabii s-au urcat unul pe spatele celuilalt, ca să se uite înapoia paravanului, sperând să surprindă pe omul care manevrează băuturile și sanvișurile.

Ei bine, Sara a înnebunit de-a binelea. Plânge și imploră pe bei să-i facă un bar automat. Ea-i demonstrează, prin a+b, că tot capitalul investit într-o asemenea afacere se reîntoarce în buzunar, după o lună de la inaugurare. Și trage-i cu dansul milioanelor, care curg „în lunile următoare”, ca grindina.

— Dar, nu-i așa, micuța mea! răspunde beiul. Nu face doi bani. Odată curiozitatea satisfăcută, în lunile următoare vine lichidarea. Am văzut asta în Europa, în America.

Duminica trecută am fost de față la această scenă, petrecută pe terasa cafenelei, unde beiul și Titel jucau șah. Sara o ținea într-una, convinsă că

știe mai bine decât beiul.

— Puțin îmi pasă de lichidare, care nu poate veni decât foarte târziu. Până atunci te îmbogățești, și încă cum!

— Ei bine, o să reflectez la asta la Beirut.

Beiul este un sirian foarte bogat din Beirut. Se spune că-i interesat în afaceri mari cu bumbac, în Egipt. E zgârcit și cu maniere distinse – ca și stăpâna lui Mihail – poliglot, amabil și spiritual. Nu știu câtă încredere pot acorda promisiunii sale, cam vagi, privitoare la barul de la Beirut. Musa, nici atât! Ascultă înciudat, cu gândul la București, unde ai săi, lipsiți de ajutorul său, trec o iarnă dintre cele mai grele. Peste câteva zile, sfârșindu-se lucrarea, va fi pe trotuar ca și mine.

Mă bucur de situație, oricât de stupid ar părea. M-am săturat să tot fiu singur. Cu un Mihail absorbit de dilema lui, mă cuprinde plictiseala. Și e păcat! Viața hoinară e atât de frumoasă în Egipt! Poți trăi acolo, din te miri ce. Mai ales cu fructe, printre care curmalele și bananele sunt destul de hrănitoare. Totul e foarte ieftin! O farfurie cu carne și legume costă un piastru. Eu nu cheltuiesc mai mult de un șiling pe zi, inclusiv narghileaua. Numai femeia îmi lipsește. Nicio prietenă, de la sosirea mea aici. Femeile nu lipsesc, sunt berechet; dar sunt fie turiste burgheze, inaccesibile unui calic ca mine, fie prostituate. Acestea, publice sau particulare, sunt la fel de suspecte din pricina bolilor venerice. Am cunoscut câteva, dar asta nu înseamnă nimic; nu era prietena. Și de aceea sufăr.

Mă gândesc de ce n-am plecat la Alexandria acum trei săptămâni, când aveam cele două lire, sau puțin mai târziu, când am avut încă una. Acum sunt la strâmtoare.

Am devenit „om-sanviș”! Da, păzesc la colțul unei străzi o lanternă-reclamă, pe care sta scris „Cinema Mignon”. Dedesubt, o mână al cărei deget arătător indică încotro se află cinematograful. Un prieten italian, Bianchi, mi-a făcut acest serviciu. El e pianistul cinematografului „*Mignon*” și, văzându-mă fără un ban, mi-a propus acest post, care tocmai se înființase. Nu fac mare lucru și câștig doi șilingi pe zi, sau mai bine-zis pe seară.

Dimineața n-am nimic de făcut. La ora două mă duc iau un pachet cu afișe mici, pe care le împart prin cafenele. Treaba asta durează până seara, când mă instalez cu lanterna-reclamă la colțul străzii Bulac, cu piața Ezbekich, în plin centrul orașului. Lanterna este un dreptunghi acoperit cu pânză, nu prea mare, montat pe un picior, la înălțimea omului, având în

interior trei lumânări. S-a încercat la început să lase lanterna pe trotuar, fără paznic, dar vântul și trecătorii o răsturnau. Lumânările cădeau de la locul lor, și lanterna fu cât pe-aci să ia foc. Nevoiți, au creat postul meu.

E plăcut. Odată afișele împărțite – ocupație ce-mi permite să cutreier zilnic jumătate din oraș, surprinzându-l în aspectele lui cele mai felurite – mă plantez cu lanterna, în fața tutungeriei „Melachrino” și nu mă mișc de-acolo până la ora zece; atunci înapoiez marafetul și alerg să-l regăsesc pe Musa.

Timp de patru ore, întreg Cairo defilează prin fața mea. Dar, din toată această lume elegantă, nimic nu-i mai interesant ca micile prostituate. În câteva zile, mi-am făcut numeroase prietene. N-aș fi crezut niciodată că, cel puțin o treime dintre femeile care se plimbă seara la Cairo, sunt prostituate „fără condicuță”, adică neînregistrate la poliție. Să fie oare adevărat că Egiptul ar fi patria femeii ușoare? Toate națiunile, toate limbile sunt acolo prezente. Cum am început s-o rup pe italienește, mă înțeleg cu cea mai mare parte dintre noile mele prietene.

Ele sunt viața la Cairo. Apariția mea, destul de ridicolă – un bărbat care păzește o lanternă-reclamă luminată – le-a făcut să râdă nebunește. Și râsul lor a molipsit pe trecători, în primele seri am fost ținta tuturor zeflemelelor. Am făcut pe niznaiul, prefăcându-mă că citesc cu gravitate *Bursa egipteană*. Apoi, una câte una au venit să mă descoasă, exprimându-și regretul că „un tip ca mine” n-a găsit altceva mai bun decât să păzească o lanternă-reclamă. Le-am răspuns că sunt mulțumit de soarta mea și că putea fi și mai rău. M-au făcut de îndată confidentul lor, apoi „cutia de scrisori”. Primeam bilețele, pe care le păstram până ce veneau destinatarii să le ceară. Destinatarii erau tot cocote sau, uneori, tineri timizi. Pentru acest mic serviciu, fetele au ținut să mă „răsplătească”! Am refuzat banii, dar am acceptat țigările, și foarte rar o „recompensă în natură”, care-i mai degrabă o dovadă de simpatie, un dar sincer. Le sunt recunoscător. Era ceea ce îmi lipsea mai mult. Tânjeam ca un câine în lanț.

Numeroase din aceste femei sunt demne de considerație, dat fiind devotamentul lor pentru un copil, sau pentru o mamă infirmă. Unele au inimă, sensibilitate, care nu se întâlnesc pe stradă, un farmec cinstit care le deosebește de turmă. O grecoaică, destul de frumoasă, îmi spunea într-o seară că ar fi fericită să se mărite cu un muncitor cinstit și să robotească prin casă, tot ce e nevoie. Aflu o sumedenie de lucruri. Omenirea este adesea destul de jalnică. Mă îndoiam. Acum știu ceva mai mult…

Mâine părăsim Cairo și Egiptul, ca să alergăm într-o nouă aventură: Beirut, Siria. Nu pentru afacerea cu barul automat, cum s-ar putea crede. Numai eu și Musa plecăm, spre marea disperare a Sarei, care, în ciuda căldurii tropicale, trebuie să rămână lângă bei, a cărui slabă generozitate îi asigură existența.

Călătoria în Siria ne căzu ca o piatră din cer. Suntem în iunie. Cinematograful „Mignon" s-a închis de mult. Nu mai am nici lanterna-reclamă, nici cei doi șilingi. Mi-am vândut toată îmbrăcămintea; nu mai am ca bagaj decât o boccea cu două cămăși și câteva lire. Am făcut asta, ca să nu fiu silit să cer bani lui Mihail, care mai mi-a dat de două-trei ori, strâmbând din nas.

Oh, viață, viață! Ce farsă crudă și amețitoare! Repede te subjugă, repede te scârbește.

Timp de-o săptămână avui o inimă acră, abrutizantă. Nu din cauza „Bobului", de nemâncat și cu care trebuia să mă hrănesc în „exclusivitate", cum mi-a prezis Mihail, ci din cauza atitudinii acestui neprețuit prieten, în fața mizeriei mele. Aproape indiferent. El care îmi mărturisise că are o mică avere de-o sută de lire sterline. Nu voiește să se „atingă de acești bani" și contează să-și petreacă vara într-o mânăstire de la Sfântu-Munte.

Nu știu ce-i clocește capul, dar bine n-o să iasă. Acum nu mai e vorba de însurătoare. O altă nebunie îl stăpânește. Vrea să-și jefuiască stăpâna! Ea are „câteva duzini de mii de lire-aur" într-o casă de bani, aflată în biroul lui Mihail. Ei bine, vrea să fure o parte din această avere. Cum asta? Foarte simplu: cu ajutorul unor chei false, pe care să le fabrice singur, cu propriile mâini, el care n-are nici cea mai mică idee despre lăcătușerie! Și-a ros degetele cu pila și mi-a arătat o grămadă de bucățele de fier, care m-au făcut să izbucnesc în râs.

Deoarece am muncit și la lăcătușerie, pe când eram adolescent, i-am explicat mecanismul unei case de bani și am încercat să-l abat de la o asemenea ispravă. Nimic de făcut. Încăpățânat tun, crede că v-a izbuti. Toate nopțile, strică pilele și își rănește degetele delicate, căznindu-se să facă scobituri fără noimă în numeroasele lame de oțel. Iată cum cele mai minunate creiere se pot lăsa la voia întâmplării. Boală. Frică de mizerie. Dezechilibrare. I-am evocat aspectul închisorii ce-l așteaptă. Mi-a arătat un „browning salvator, la caz de nevoie".

Sărman destin al sufletelor superioare! Dragul meu Mihail, căruia îi datorez faptul că nu mai trebuie să mă îndoiesc astăzi de existența unor atari

suflete!

Săptămânile mi se scurgeau triste. Musa alerga de partea lui; eu de-a mea, în căutarea pâinii, oricum ar fi fost ea. Dar nimic! Magazinele se închid, europenii o șterg, căci se apropie canicula. Într-o seară, Bianchi pianistul, și el tot șomer, care are însă „o găină descurcăreață” și ceva economii, dă peste noi la Darb-el-Barabra. Îl înștiințăm că n-avem nici măcar cu ce cumpăra o sticlă de lampă, ca s-o înlocuim pe cea veche, care s-a spart. Ne dădu un taler. Musa îl îmbrățișează și comandă un rând, Bianchi repetă comanda. Eu, la fel. Apoi pianistul ne părăsi, în timp ce noi plecăm să ne căutăm sticla de lampă. Pe drum, ne cinstirăm cu încă un rând de țuici. De ciudă.

Deodată, Musa se luă de trecătorii arabi, care se încrucișau cu noi sau veneau în urma noastră și care ne priveau și râdeau ca toți dracii.

— Ce i-a apucat, de fac atâta haz?

— O fi pentru că vorbim prea tare, într-o limbă care-i intrigă! spusei.

— Nicidecum! strigă el. De mine își râd, fiindcă am o gaură în fundul pantalonilor!

Într-adevăr, avea o gaură mare pe care și-o pipăia neîncetat, cu amândouă mâinile, ceea ce atrăgea atenția trecătorilor. Cu mare greutate ieșirăm din mulțime și intrarăm în prima băcănie arabă. Aci, nu știu de ce, Musa găsea cusururi sticlelor de lampă și se tocmea mai mult decât trebuia. La un moment dat, patronul arab pierdu răbdarea și făcu câteva aprecieri necuviincioase la adresa noastră. Musa îl pocni pe negustor cu sticla în cap:

— Asta să te învețe minte, ca să nu mai spui altă dată că numai *yahudis* (evreii) se tocmesc așa!

— Da! adăugai. O să-l învețe minte, dar noi o să dormim în seara asta la poliție!

Băcanul începu să țipe în pragul dughenei. Se făcu un tărăboi groaznic. Apăru un ceauș, unul dintre acei bravi gardieni arabi, atât de calmi, de politicoși și de civilizați. Plătirăm sticla spartă și ne lăsă să plecăm, în timp ce mulțimea ne huiduia.

Pe drum, Musa bodogănea:

— Așa… Ai plătit sticla și o să dormim tot pe întuneric!

— Nu-i nimic… Doar n-o să coasem în astă-seară.

— Ba, eu aș vrea să scriu bietei mele neveste.

— Nu mai scrie astă-seară, că ești beat!

Deodată se opri brusc. Ne aflam în fața unei barăci cu mașini automate, în care se trage la țintă. Musa ridică brațele la cer și strigă ca un disperat:

— Tare blestemată trebuie să mai fie seminția noastră! Iată-mă la bătrânețe jidov rătăcitor.

Și scuipă; apoi, privind la automate:

— Iacă! Am să trag o dată cu pușca! Ai văzut tu vreodată jidan să tragă cu pușca!

— Nu, n-am văzut.

— Vreau s-o fac. Poate-l împușc pe Dumnezeu!

— Împușcă-l.

Luă o pușcă, voi s-o ducă la umăr, dar se răzgândi:

— Nu! Nu mai trag, *signore*. Automatele dumitale sunt prea șterse… Nu mai deosebești nimic.

— Da! conveni italianul, de-abia se mai disting chipurile. Dar ce să fac?… Nu pot să le refac acum. Zugrăveala costă prea scump!

— Ți le zugrăvesc eu, ieftin! răcni Musa, izbind cu pumnul în tejghea.

— Câte parale?

— Zece lire sterline, răspunse Musa, pe negândite, parcă ar fi lucrat toată viața numai la astfel de automate.

— Prea mult… Îți dau cinci lire…

Musa cătă la mine, parcă spunându-mi: „Merge bine!” Și începu să numere automatele:

— Treizeci și două de piese, *signor*. Muncă multă!

— Multă. Și nu se poate lucra decât noaptea, după închidere. Ziua muncesc eu.

— Vezi? Un motiv în plus ca să vă cer zece lire. Haide, dă-mi opt.

— Nu! Îți dau șase!

— Dă-mi șapte, din care una arvună și acuși vin cu schelele și începem amândoi chiar astă-seară. Iată pașaportul meu!

Italianul acceptă și ne dădu arvuna.

Musa luă lira, nepăsător, salută și când furăm afară, în noapte, îmi apucă brațul, fredonând aria din *Orfeu în infern*:

Când eram crai în Beoția…
Aveam armată, aveam aur!

— Adriene! tu ai să faci fondul și „umpluturile”, în timp ce eu jocul umbrelor și al luminilor. O să avem fiecare câte trei lire. Totul va fi terminat poimâine. Pe urmă, mă întorc la nevastă-mea. Tu faci ce-oi vrea.

— Cred că mă voi duce la Marsilia, să învăț franțuzește și să trăiesc lângă Mediterană.

Am terminat munca în două nopți, așa cum prevăzuse Musa. El, însă, nu se înapoie lângă nevastă și nici eu nu plecai la Marsilia. O scrisoare adresată lui Goldemberg, cârciumarul și semnată de un oarecare Klein, sosi la țanc: „Am auzit că Musa e la Cairo. I-aduc la cunoștință că am luat lucrare de zugrăveală, în valoare de două sute lire turcești. Dacă vrea să fie asociatul meu la această lucrare, să vină de îndată la Beirut. Și dacă cunoaște pe acolo un bun lucrător de ciubuce, să vie împreună”.

Sării în sus:

— Haide, Musa! E un angajament sigur! Vom cunoaște, astfel, Siria, Libanul, cedrii, o altă regiune a Mediteranei. Și, pe urmă, vom porni, care încotro vrea, și mai bine echipați decât suntem astăzi.

— Da, dragul meu, e cam ce gândesc și eu, murmură bătrânul, cu tristețe. Dar tu nu știi că Klein este un ticălos și și-a speculat, în felul lui Titel, pe soru-sa și nepoată-sa, ba chiar și pe actuala nevastă, care i-a făcut doi copii, frumoși ca niște îngerași. Ce temei să pui pe cuvântul unui asemenea om?

Totuși, trebuie să mergem. Hai, cu Dumnezeu înainte sau cu dracul!

Poate o să am norocul să mă-ntorc acasă cu o pereche de pantaloni care să nu fie găuriți ca ăștia și să nu roșesc în fața copiilor mei.

Iată cum se face că plecăm mâine la Beirut.

ÎN SIRIA: SOLOMON KLEIN

Plecarea mea din Cairo nu întrista, câtuși de puțin, pe Mihail. Nu mi-a fost greu, să-l fac să priceapă necesitatea acestei despărțiri. O socotea odihnitoare pentru el însuși, în timp ce pentru mine era obligatorie și dureroasă. Desigur, nu manifesta indiferență, nu! dar era vădit că mâhnirea nu-l sustrăgea de la preocupările sale actuale, pentru care prietenia noastră juca un rol secundar.

Echilibrul sufletesc al lui Mihail e cu totul altul decât cel de altădată. A dispărut rezistența lui în fața nesiguranței zilei de mâine. Prietenul meu se aseamănă cu un copac pe jumătate uscat și pe care furtuna îl face să trosnească din toate încheieturile. Nu mai este stejarul tânăr, ale cărui avânturi generoase nimiceau iedera sufocantă a familiei sale aristocrate, evadând cu fruntea sus către frumusețea amenințătoare a cerului. El se reîntoarce, cu sufletul micșorat, la mijloacele clasice de apărare ale micii burghezii, împotriva rigorilor vieții. Se simte protejat doar prin posesia banului.

A venit la gară să mă îmbrățișeze, puțin înaintea plecării trenului spre Port-Said. Purtarea lui fu de-a dreptul cinică. Vorbele sale păreau să-mi spună, în realitate: „Nu-i așa că te poți lipsi de prietenia mea? Nu cumva ai descoperit un prieten care să mă înlocuiască, fără mare pagubă? Tu trebuie să găsești firesc ca eu să-mi recapăt libertatea”.

Și în clipa când trenul se puse în mișcare, el avu un surâs și un salut cu mâna, care voiau să-mi zică: „Du-te spre fericirea ta!”

Ei bine, nu! Nu, dragul meu Mihail! Tu trișezi cu propria-ți conștiință.

Coborâm la Port-Said, probabil, cu stângul: ni se spune că vaporul pentru Beirut tocmai plecase. Un altul, care trebuia să-l urmeze a doua zi, era prea scump pentru punga noastră. Și, în sfârșit, un vapor convenabil pentru noi nu pleca decât peste cinci zile. Vai nouă!… Vom fi siliți să intrăm în banii de drum.

O clipă, disperarea ne stăpâni sufletele; eram însă blindați cu dorințe de neînvins, așa că ne revenim repede în fire. Musa spuse:

— Mă duc să-mi tapez evreii!

— Și eu grecii! replicai.

Plecă să găsească un rabin. Eu, un episcop. Ne reîntâlnirăm la prânz, cu mâinile goale.

Rabinul i-a refuzat ajutorul, pur și simplu; iar episcopul meu fu cât pe-aci să mă bată.

— Vezi tu? spuse Musa. Degeaba Iisus a creat o nouă religie. Cea veche îngăduia omului să fie nesimțitor față de aproapele său.

Ne hotărârăm s-avem răbdare și să ne căutăm scăparea în oameni mai aproape de pământ, decât rabinii și episcopii. Cutreierarăm cafenelele grecești și evreiești din piață, spovedind nenorocirea noastră, cui voia s-o asculte. Mulți făcură pe surzii. Alții ne compătimiră. Câțiva ne strecurară câțiva șilingi, ceea ce era puțin. A treia zi de la sosirea noastră acolo, sătui de-a fi supți noaptea de ploșnițe feroce, ne întrebam dacă n-ar fi cuminte să facem cale-întoarsă, înainte de-a ne trezi fără ultimul taler în buzunar. Când, deodată, salvarea ne pică din cer. Un fochist grec, de pe un vapor mare care acostase la Port-Said, binevoi să-și plece urechea cu căldură la povestea nenorocirii noastre. Fu mișcat și de îndată trecu la fapte. Scoase o batistă din buzunar, puse un taler în ea și începu să facă chetă printre numeroșii clienți ai cafenelei unde ne aflam. Cum toată lumea îl cunoștea, strânse pe loc două lire sterline. Era aproape de cât aveam nevoie pentru bilete. Ni le cumpără chiar el, ca să se încredințeze că nu suntem pungași. Apoi acest om brav se întinse cu noi la taifas, interesându-se de viața noastră și povestindu-ne-o pe-a lui.

Astfel, aflai că era cetățean englez, însurat cu o englezoaică, având domiciliul la Bombay, port către care se îndrepta nava lui. Îmi făcu o descriere atât de patetică, încât imaginația mea nebună luă foc. Tocmai citisem *Sacuntala* de Kalidasa, în minunata traducere a marelui nostru poet Coșbuc. Aveam capul plin de altă carte mai veche: *Lumina Asiei*. Nu-mi trebui mai mult. A fost de-ajuns să întâlnesc pe acest om foarte tandru, care-mi povesti despre viața fantastică a Indiei, ca să uit de Musa și de toate și să-i propun să mă ia cu sine în această țară, unde credința și visul umplu întreaga existență a locuitorilor.

Fochistul nu se miră de înfierbântarea mea; îmi spuse că numeroși oameni, după câte știe el, sacrificaseră totul dragostei lor pentru India și se oferi să mă prezinte comandantului său. Dar, vai! Musa protestă atât de vehement împotriva „năzbâtiei mele descreierate”, contra „tentativei mele de trădare”, încât a trebuit să renunț la realizarea visului meu de-a evada, fără putință de întoarcere, din viața schiloadă la care mă supunea un veșnic compromis între aspirațiile mele de credință totală și datoria mea filială. Am

luat, totuși, adresa fochistului și mi-am promis să folosesc altă ocazie pentru îndeplinirea unei dorințe atât de scumpă sufletului meu.

Port-Said va rămâne pentru mine marea răspântie a drumurilor maritime, unde inima mea a simțit și înregistrat pulsația arterelor vieții universale de pe planeta noastră. Aici am avut viziunea clară, sentimentul precis al diversității destinelor omenești care smulge pe bărbat de nevastă, pe fiu de mamă, pe amant de amantă, și-i azvârle cu violență în spații către care se simt atrași de afinități, mai armonioase decât cele create prin legături de familie. Adevărata noastră înrudire și adevărata patrie sunt, adesea, la antipodul locului unde ne naștem și unde trăim ca niște străini.

De pe vaporul care mă ducea la Beirut salutai acest oraș micuț și statuia lui Ferdinand de Lesseps, a cărui privire aspră, ațintită asupra canalului, părea să spună oamenilor fricoși: „Haideți! Mișcați-vă! Iată încă o cale ce ar putea să vă conducă către *voi înșivă!*”

Aș vrea să vă spun, fără nicio părtinire, ce impresie mi-a făcut omul care ne-a întâmpinat la Beirut și despre care auzisem atâtea lucruri necurate. Simt însă că-i zadarnică dorința să fii veridic, câtă vreme toate aspectele vieții, pe care le simți, sunt dependente de inima noastră, de dragostea sau de ura noastră, de bucuria sau de plictiseala care ne stăpânesc o clipă pasiunile.

Sosind la Beirut, ne simțeam atât de săraci, atât de îndepărtați de țara noastră și atât de pierduți în această Turcie asiatică a lui Abdul-Hamid, încât eram gata să ne înfrățim chiar și cu dracul însuși, dacă s-ar fi prezentat în fața noastră cu zâmbetul pe buze.

Pe bună dreptate, văzurăm un înger salvator în persoana chipeș îmbrăcată, de statură înaltă, zâmbitoare și vorbindu-ne românește, care sări pe punte, chiar în momentul când barcagii sălbatici voiau să ne ușureze de ultimii piaștri. Klein ridică încetișor mâna, rosti două cuvinte imperceptibile și iată-l pe șeful poliției, care supraveghea debarcarea, alergând spre noi, nemaicontenind cu salamalecurile, luându-ne sub protecția sa și ocupându-se de bietele noastre bagaje.

— De necrezut! îmi șopti Musa. Poliția e la ordinele lui!

Puțin mai apoi, la vamă și în fața comisarului portului, ne-a fost dat să ne convingem de atotputernicia gazdei noastre, în acest oraș cu regim absolutist. Klein ne ceru hârtiile. Musa îi dădu un pașaport expirat, iar eu un certificat de scutire de serviciu militar.

— Nu fac doi bani! zise Klein. Sunt acte bune să vă conducă de-aici direct la închisoare. Am făcut bine că am venit să vă caut la toate vapoarele ce soseau de la Port-Said. Desigur, ați fi debarcat, dar n-aș fi știut nimic despre existența voastră la Beirut.

La auzul acestor vorbe, rostite cu o seninătate înfiorătoare, tremurarăm din toate încheieturile. Și care nu ne fu recunoștința, când salvatorul nostru se adresă cu un aer degajat, strângând mâna comisarului, ce se grăbea să i-o întindă.

— Dragul meu bei, acești doi oameni sunt prietenii și oaspeții mei. Răspund de persoana lor.

— *Evallâm*, consimți comisarul.

Și trecurăm ca doi viței pe sub nasul unui tren rapid, dar conștienți de primejdia din care scăpasem.

O, Mediterană! tot așa de frumoasă ca și la Alexandria; un cer, la fel de strălucitor, ne fermecase în timpul distanței parcursă în trăsură până la vila lui Klein. Nu ne-am descleștat dinții, tot drumul. Un Beirut murdar și urât fu întâmpinat de sufletele noastre, cu gratitudine și entuziasm, greu reținute. Gazda ne arătă, în depărtare, silueta Libanului:

— Acolo vom merge poimâine…

Libanul! Voi trăi deci în munții cu cedri legendari. Și voi fi tratat ca prieten, voi munci ca un om liber. Ce-mi mai trebuie în plus?

Trăsura se opri în fața unei frumoase case de țară, așezată pe un colnic puțin ridicat deasupra mării. O femeie durdulie și doi copii, între șase și opt ani, ne primiră cu strigăte de bucurie. Își dădeau silința să ne simțim ca la noi acasă. Ne spălarăm pe față, muți de fericire, într-un zgomot mare de veselă, asaltați de întrebările copiilor, puse în franțuzește. Apoi, fiind ora mesei, ieșirăm pe terasă, unde Klein ne aștepta cu aperitivele puse la gheață. Atitudinea lui era aceea a boierului bogat, stăpân la el acasă, care nu ridică un pai de jos și-i disprețuiește pe ai săi, tot ocrotindu-i. Nevasta și copiii se apropiau, uneori, sfioși, ca să-l întrebe sau să ne întrebe ceva. Îi îndepărta, cu o singură mișcare a capului.

Și când Musa, după două păhăruțe cu țuică, vru să atace problema lucrului, atât de arzătoare pentru el, celălalt i-o tăie scurt:

— La mine, nu vorbesc despre afaceri, când sunt de față muieri. O să ieșim numaidecât…

Muierile erau nevasta lui și alte două evreice, rude, care roboteau împrejurul nostru, pregătind masa.

Această dojană nu-mi plăcu. Privii mai atent omul. O față palidă, cu gene și sprâncene aproape albe, cu privirea nesigură, purta urmele suferinței fizice ce-l îmbătrânise. Când râdea, buzele subțiri și livide transformau râsul într-o strâmbătură, care îl făcea antipatic. Altfel nu făcea impresia asta în ciuda capului neînsemnat. Se afla, în toată persoana lui bine turnată, ceva autoritar și cinic, care-i era natural și te împingea să gândești la trecutul său aventuros. Îmi spuneam că omul ăsta a trebuit să dea multe lupte în viață, cu alții și cu sine însuși, până să ajungă a-și agonisi o stare materială atât de frumoasă.

Se vedea cât de colo, că gazda noastră trăia pe picior mare. Aflarăm că avea două proprietăți, asta de aici și alta în Liban, la Ghazir, unde trebuia să ne instalăm poimâine. Șase persoane, plus două servitoare arabe, de hrănit și îmbrăcat. În timpul primei mese, luate laolaltă, îmi dădui seama că îmbelșugarea era lucru obișnuit în această casă. Mâncau cu toții enorm. Felurile de mâncare se succedau unul după altul, de parcă nu se mai isprăveau: carne, legume și fructe de prima calitate. El tronând, tăind, împărțind și poftindu-i pe toți să mai ia, dând exemplu el însuși. La sfârșit: cafea, narghilele, siestă timp de două ore și iată-l în capul tribului, începând să coboare povârnișul terasei, până la malul mării, unde se află o baracă în care sunt depozitate costumele de baie, jucăriile și un fel de pirogă ușoară.

— Da! îmi spune Musa. Putem s-avem încredere. Acest om e bogat. Încolo, ca totdeauna, nu numai sărăcia i-ai putea reproșa.

Privesc acest golfuleț frumos, liniștit, pitoresc și singuratic, colț ideal pierdut în mângâietoarea Mediterană. Și, de îndată, se aprinde în mine dorința de a-mi clădi aici, cu mâinile mele, o cabană și să trăiesc, între Musa și Mihail, sau singur-singurel. Îi împărtășesc lui Klein gândul meu. Surâde dizgrațios:

— De ce nu? Totul e posibil, cui vrea să reușească. Nu trebuie decât două lucruri: muncă și răbdare. Și asta merită osteneala. Voi vedeți că natura oferă omului, aici, un mic paradis. Cunosc pământul ca puțini alții, dar numai în acest colț vreau să-mi sfârșesc zilele.

Klein nu ridică niciodată vocea. Vorbirea lui e monotonă, fără a fi lipsită de interes. Se pare că nu-i place discuția înflăcărată, schimbările bruște de umoare, strigătele. Ori de câte ori se întâmpla ca Musa să se înfierbânte, la masă, și să vorbească cu glas tare, Klein ducea două degete la frunte și cu mâna cealaltă făcea semn bătrânului să se potolească.

Vrui să mă încredințez dacă avea pentru mine vreun mijloc de a-mi câștiga existența în mod sigur, la Beirut, unde să pot rămâne cel puțin o bună parte a anului.

— Te voi ajuta! îmi spuse Klein.

— Nu te uita în gura lui, Solomon! strigă Musa. La Port-Said, era cât pe-aici să mă lase de căruță și s-o șteargă la Bombay cu un fochist! E schimbăcios!

Rămăsei încurcat. Klein mă măsură din cap până-n picioare:

— Ah!… Îți trec prin cap și asemenea trăsnăi?

Nu mai spuse nimic. Dar privirea lui adăugă: „E bine s-o știm”.

Musa înțelese că mi-a făcut un rău. Și încercă să-l dreagă:

— Desigur, Adrian e îndrăgostit de ținuturile Mediteranei, dar nu cred să-i placă să rămână în această țară, unde libertatea e la cheremul ultimului polițai.

— Nu cunosc altă țară mai liberă ca Turcia lui Abdul Hamid! ripostă Klein, molatic. Nu numai pentru acela care are avere ca mine și se bucură de prietenia guvernatorului, ci pentru oricine vrea să se țină departe de politică, ocupându-se numai de treburile sale. Și apoi, aici, când începi să te lansezi în negoț, banul vine în valuri de lire turcești și se scurge în metilici sau biete băncuțe. Chiar și cei nepricopsiți, care câștigă metilici, izbutesc adesea să-i rotunjească în lire turcești. Căci, în Turcia, oricine poate face pe pașa, cu cheltuială puțină. Viața-i ușoară; impozite, ioc. Toată lumea păstrează o limită între ceea ce câștigă și ce cheltuiește, explicabilă prin absența nimicurilor costisitoare în viața orientală, și care în Occident înghit atât averile mari, cât și leafa muncitorului.

Am rămas cu gura căscată, dinaintea raționamentului gazdei noastre. Klein era mai puțin prost decât îmi închipuisem, îl zgândărirăm la vorbă și-l ascultarăm cu folos.

Apusul soarelui, apoi noaptea, ne găsiră tot acolo, la malul mării, cufundându-ne la sfârșit în tăcere, fiecare cu gândurile lui. Nu ne-am înapoiat în oraș. Cinarăm și ne culcarăm devreme.

Când deschisei ochii a doua zi dimineața, toată lumea era în picioare, chiar și copiii; întreaga rufărie a casei se afla pe terasă, unde Musa și Klein vorbeau în șoaptă, cu fața spre nemărginirea Mediteranei, fumându-și nemișcați prima narghilea a zilei. Pace, singurătate, tăcere, bunăstare. Avui sentimentul că o fericire patriarhală domnea în acest cămin românesc, pierdut pe coasta Asiei Mici. Cât de îndepărtate se aflau patria mea, mama

mea! Pe aici nu se vedeau frumoasele noastre vapoare albe, bucăți plutitoare, din patrie, pe care românii din Alexandria le salutau săptămânal, atât la sosire cât și la plecare.

Îndată ce mă îmbrăcai, copiii veniră să-mi povestească o mulțime de istorioare, pe care abia le înțelegeam, deoarece vorbeau foarte prost românește, în timp ce franceza, idișul și araba le erau familiare. Un lucru extraordinar: în această familie evreiască, copiii mergeau la școala misionarilor catolici francezi și adorau pe Iisus. Îmi arătară numeroase poze sfinte, pe care le sărutau cu venerație. Fetița, mai mare decât băiatul și mai sentimentală, compătimea „patimile Domnului” și mă întreba „de ce l-au răstignit”. Două dintre aceste imagini în culori – Iisus pe cruce și Fecioara Maria cu inima străpunsă de-o săgeată – nu le părăseau niciodată, chiar când se urcau în pat, la culcare. Îmi exprimai lui Klein mirarea. Îmi răspunse rece:

— Îmi las copiii să-l iubească acum pe Iisus, catolicul. Mai târziu, când vor termina școala și vor încăpea pe mâinile mele experte, îi voi obliga să aleagă între dragostea pentru Dumnezeu, care nu-ți umple stomacul și aceea a banului, singura care contează. Și atunci, că sufletul lor o să fie catolic sau evreiesc, tot dragostea de bani va fi aceea care-l va subjuga. La nevoie, dacă va fi cazul, le voi arăta câteva exemple de urmat, de la marii reprezentanți ai celor două religii. Nu, niciun pericol! Misionarii nu vor schimba fața lumii; ba cred că nici nu țin s-o facă. Nu urmăresc decât noi adepți. Ei bine, copiii mei au să se poarte așa cum e mai bine.

„Ce cinism!” gândii. O clipă, acest om mă înfricoșă. Ceea ce știa despre viață, pentru el era tot atât de nestrămutat, ca și stânca ce-i susținea casa. Se vedea asta pe chipul său, alb ca varul; o simțeai din tonul conversației sale. Observă efectul vorbelor sale asupra mea și a lui Musa, și șterse tot, printr-un cuvânt, dintr-un gest. Se ridică, ne apucă familiar de umeri și spuse:

— Acum vom merge în cea mai frumoasă cafenea din Beirut, să fumăm ciubuce și să vorbim despre afaceri. Trebuie să ne înțelegem ca frații!

— Cu siguranță, dragul meu Solomon! întări Musa. O să ne înțelegem ca frații! Tu o să fii ghidul nostru! Te vom asculta!

Klein își duse arătătorul la buze:

— Nu striga așa de tare!

Cafeneaua unde ne duse era așezată aproape în întregime deasupra mării. Consumatori: arabi bogați, cu fețe grave, care îl întâmpinară pe Klein cu numeroase *melkhavar!* Se bea rachiu sau cafea și se fuma. Câte unii

intrau într-o cabină, de unde ieșeau în costum de baie; dispăreau apoi printr-o trapă, unde o scară amărâtă îi duceau direct la mare. Îi vedeam înotând, de pe locul nostru, pe terasă. Apoi se înapoiau, relua ciubucul, conversația sau jocul. Nu mă dumiream deloc. Musa, entuziasmat, vru să-i imite, pe loc. Klein se împotrivi:

— Ești bătrân. Un cârcel și iată-mă cu un mort în brațe, când eu caut un asociat! E tocmai ceea ce țin, ca tu să știi imediat: mă bizui pe forțele tale, nu pe ale mele, pentru executarea lucrării ce-am contractat.

Măgulit, bătrânul își umflă pieptul și înghiți dintr-o sorbitură rachiul din păhărel:

— Contează pe noi! În sănătatea ta, Solomonaki! Și într-a ta, Adriene, băiatul meu!

Klein continuă, cu vocea-i înăbușită:

— Pe dumneata te știu meseriaș bun. Dacă și Adrian îți calcă pe urme, are să fie și mai bine. Casa mea e și a voastră. Cu oarecare răbdare și economie, vă veți face un mic capital, ca să vă cumpărați scule și apoi să ne prindem tovarăși în afacere…

— Să ne păstrezi tu banii, răcni Musa, că eu sunt un cheltuitor nebun, iar zănatecul ăsta mă întrece! adăugă el, arătându-mă cu ciubucul.

Avramescu roti ochii împrejur și zise pe șoptite:

— Vorbește mai încet, te rog!… Deși suntem în Turchia, poate să ne înțeleagă careva. Și nu-i nevoie să știe tot orașul ce punem noi la cale.

— Cred că nu conspirăm nimic…

— Desigur, nu! Dar, auzindu-te un al treilea, ar putea crede că ați venit să-mi încredințați un sac de aur.

Își bău tacticos păhăruțul, își îndreptă bustul, cercetând cu gravitate chipurile vecinilor noștri de la mese și răspunzând surâzător noilor salamalecuri. Apoi:

— Această primă lucrare, pe care o executăm împreună, nu-mi dă toată garanția unui beneficiu satisfăcător. E chiar foarte posibil să ies în pagubă. De asemenea, pentru început, vom lucra fără niciun angajament între noi. Dacă rezultatul va fi bun, cu atât mai bine pentru noi. Dacă mănânc banii, țin să fiu singurul care suportă paguba. O să aveți asigurat un salariu de bază: tu, Musa, două lire turcești pe săptămână; iar tu, Adriene, o liră și jumătate. Merge?

Musa, beat de bucurie și uitând de îndată discreția recomandată, își desfăcu brațele și tună:

— Vom fi sclavii tăi!

Klein făcu o mutră speriată, privi în jur și-și spuse că probabil cu Musa trebuie vorbit despre afaceri numai în pustiu. Nu mai spuse nimic și ne lăsă să povestim verzi și uscate din România. La prânz, aceeași masă copioasă ne împiedică să ne mișcăm, până la apusul soarelui, când părăsirăm frumosul golfuleț al gazdei noastre, ca să ne așezăm din nou la masă. Apoi minunatul amfitrion ne duse în oraș, ca să ne arate Beirutul de noapte al pașalelor. Ne înapoiarăm foarte târziu, beți de-a binelea, cu zgomotul asurzitor al timpanelor hăuindu-ne în urechi. Pe dinaintea ochilor ne defilau chipurile dansatoarelor arabe, cu buricul gol.

A doua zi, la orele șase, plecarea la Ghazir. Plecare punctuală, ca la armată, deși aveam nevoie de dormit. Parcă am nisip în ochi. Mă simt moale. Dimineața este însă fermecătoare. În curte, două trăsuri mari, trase de catâri chipeși. Nu se încarcă decât puține bagaje. Toată lumea pleacă, afară de-o servitoare care rămâne să păzească casa. Când convoiul se pune în mișcare, ne asemuim cu niște refugiați, nu prea grăbiți.

Sunt nevoit să recunosc că Solomon e un tip care are pumn; un pumn ce nu se arată, dar al cărui efect se simte. Nu țipă niciodată și totul merge ca pe roate. De la sosirea trăsurilor, când coboram din pat și până la plecarea convoiului, nu s-au scurs mai mult de douăzeci de minute. Nici pomeneală de zarvă sau porunci. Ne-am spălat pe față, îmbrăcați, ne-am luat cafeaua, tacticos, în timp ce două servitoare pregăteau două boccele, cu boarfe din casă. Dacă un copil întârzia, legându-și șireturile de la sandale; dacă o femeie se învârtea uneori locului, neștiind pe ce să pună mâna, ei întâlneau repede privirea vigilentă a lui Klein, suficientă ca să-i scoată din încurcătură.

Într-adevăr, omul ăsta n-a făcut degeaba umbra pământului. Și dacă experiența vieții l-a costat scump, a știut să tragă și foloasele. Îl prețuiesc.

Mi se pare chiar omenos. Pe drum, la o coastă greu de urcat, coboară din trăsură și merge pe jos. Facem și noi la fel. Ocazie nimerită ca să mă izolez de caravană și să gust în tihnă spectacolul ce se oferă pentru prima oară, ochilor mei. Niciodată nu m-am urcat pe munte. Puține regiuni sunt împădurite. Iar nesfârșitele câmpii pietroase nu sunt mai puțin impresionante, mai ales în partea numită, cred, Nahr-el-Kelb, unde ținutul este semănat cu stânci ce seamănă din depărtare cu niște arătări apocaliptice. Jos, Mediterana înflorată de spuma valurilor, se depărtează pe nesimțite, cu coasta ei dantelată, care oferă cerului albastru numeroase

golfulețe de safir și smarald. Ca să le pot contempla cât mai bine și, în același timp, să urmez convoiul, merg uneori de-a-ndaratelea, ceea ce-l face pe Klein să mă privească, de parcă aș fi într-o ureche.

— Atât de mult iubești țara asta? mă întrebă el și în privirea-i cenușie lucește ceva care mă neliniștește.

— Da… Eu vin din stepele Bărăganului și ceea ce văd aici mă subjugă. Tare aș vrea să am o colibă, colo, în golfulețul singuratic și înverzit. Să trăiesc acolo ca un sălbatic.

— De ce „ca un sălbatic”? Ai putea să trăiești acolo ca un om civilizat. Pentru asta, nu-i nevoie decât să ai răbdare și să vrei să muncești.

— Asta e! Nu-mi place prea mult să muncesc! Cred că doar animalele, devenite sclave din cauza omului, își petrec toată viața muncind; sunt sigur că dacă ele ar avea o conștiință, s-ar sinucide.

Solomon arde de dorința să mă contrazică. Dar e prudent și-și rumegă replica. Știe că nici el nu și-a făcut din muncă un scop al vieții. Și presupune că eu îi știu povestea. Așa că bate în retragere:

— Desigur, omul nu-i un animal. Totuși, dacă dorești să-ți ai cabana, acolo, lângă a mea, n-ai decât să perseverezi într-o muncă interesantă, pe care o vei avea în curând. Nimeni nu-ți dă de pomană. Ți-am spus că te voi ajuta. Pe mine nu m-a ajutat nimeni. A trebuit să mă descurc singur.

— Nu cred, domnule Solomon, că ați făcut avere numai prin munca celor două brațe ale dumitale.

— Ce știi dumneata? Și chiar de-ai ști cum am colindat lumea, ei bine! asta ți-ar dovedi că nu sunt un prost. Dacă și dumneata ai putea face la fel, nu ți-ar prinde rău. Eu prefer inteligența care te îmbogățește, muncii cinstite care te înfometează.

Nu vreau să-i spun ce gândesc despre „inteligența” de care a dat dovadă, negustorind trupurile soră-sei, nepoate-sei și al propriei neveste. Îmi ghicește însă gândurile și m-atacă fățiș, după ce s-a asigurat că Musa, care era puțin în urma noastră, ascultă convorbirea noastră:

— Îmi spui că este imoral, ceea ce am făcut ca să câștig banul, spre a nu rămâne toată viața golanul pe care maică-sa l-a adus pe lume, hrănindu-l cu pâine neagră până la vârsta de douăzeci de ani. Da! i-am arătat surorii mele mai mari, apoi fiicei sale și la urmă nevestei mele – care se culcau prostește pentru trei metri de stofă – cum să se prostitueze cinstit, pentru pumni de aur. Tustrele sunt azi bogate și eu, pe lângă ele…

Mă oprii și vrui să-l privesc în adâncul ochilor, dar Solomon se feri:

— Ce te-a apucat? întrebă el, rece, cu privirea pierdută, aproape nevinovată.

— Nu înțeleg! spusei.

— Ce nu înțelegi?

— Felul dumitale de-a concepe cinstea și necinstea.

— E foarte simplu: nu există necinste mai odioasă decât aceea de-a voi să pari cinstit, când în realitate nu ești și nici nu poți să fii. Or, toată lumea se crede cinstită și nimeni nu este așa ceva, începând cu nevasta și copilul dumitale, cu tatăl și prietenul dumitale. Căci fiecare caută să te păcălească, într-un fel sau altul. Nici nu se poate altfel, dacă vrei să trăiești. Trebuie să trișezi! Și-atunci, spun: nu se află decât o singură cinste adevărată, aceea de-a practica necinstea pe față. Eu cred că lumea va deveni mai bună, numai în ziua când va recunoaște că-i bolnavă de cinste falsă. În acea zi, poate, se va avea în sfârșit milă de cei pe care o necinste prea meschină îi lasă muritori de foame. Și li se va arăta „ce trebuie să facă”, mai ales când nu ești atât de prost. În orice caz, se va sfârși odată cu predicarea unei virtuți, a cărei practică te lasă să mori de foame sau nu te poate duce decât la crimă sau sinucidere. Omenirea va fi mult mai câștigată, nu crezi?

Desigur, eram de aceeași părere, dar preferam să nu-i dau niciun răspuns, ca să nu fiu obligat a trage o concluzie. Și apoi, Musa îmi făcea semne disperate, ca să sfârșesc discuția. Și când, mai apoi, mă ajunse din urmă, îmi suflă la ureche, discret:

— Nu te-ncrede în limba lui! E bun de gură! Așa incult cum o fi, Solomon e în stare să te bage în buzunar, în cariera lui nu a exploatat numai femei tinere, ci și băieți tineri.

— Cum asta?

— Hm! Foarte simplu. Îi făcea să se însoare cu fete frumoase și le plătea un lung voiaj de nuntă în America de Sud, în timpul căruia sărmanul însurățel devenea, fără să știe și fără să profite, peștele femeii sale. Pe alții îi învăța meseria de codoș, furnizându-le prăzi ascultătoare, toate muștruluite de el, care supraveghea îndeaproape „rețeta încasărilor”, rezervându-și partea leului.

Dumnezeule, cât de încâlcită este viața! Deși am avut o adolescență frământată, nu m-am băgat niciodată în afaceri de exploatare sexuală, ca acelea din care gazda noastră își crease o specialitate și pe care Musa o numește „solomoneli”.

— E un vrăjitor, blestematul! adaugă prietenul meu. Jonglează cu ciudățeniile firii omenești, pe care o mlădiază și îngenunche, măgulindu-i slăbiciunile. Firește, din cauza acestei viclenii, a primit o dată o măciucă, de era cât pe-aci să-l coste viața. Dar „solomonelile” lui admit „riscurile meseriei” și nu s-a speriat. Ai să vezi: o să-i fie ușor ca să pozeze în ochii tăi, drept un erou. Dealtminteri, nu cultivă decât relațiile de la care speră să tragă foloase. Și, se prea poate, să-ți fi pus gând rău!

Pe dracu’! Dacă Musa nu exagerează, s-au dus de râpă proiectele mele de viață ca-n povești, într-unul din golfulețele Mediteranei libaneze, unde aș fi vrut să-mi construiesc o cabană, cu ajutorul lui Klein. Dar poate că prietenul meu se înșală. Solomon e prea șmecher, ca să nu observe că sunt nepotrivit pentru ucenicia de pește. Și apoi, s-o fi pricepând să-și aleagă mai bine oamenii, de când cu greșeala care era să-l coste viața. Și-apoi, Solomon e acum antreprenor de zugrăveli, proprietar și om cu vază. Oare toate acestea nu probează că a isprăvit-o cu viața aventuroasă de odinioară?

Fie ce-o fi! Un codru de pâine pe zi mi-ajunge, ca să fiu fericit ca o albină, uitând capcanele pe care soarta mi le seamănă cu plăcere în vagabondajele mele. Numai să nu mă lase să crap de foame, tot muncind pe spetite. Îl voi ierta pe Solomon că se gândește, câteodată, că ar putea face din mine un pește cu leafă sau vreunul dintre acei tineri însurăței cărora le „plătea” un voiaj de nuntă în America de Sud. În fiecare dimineață, cu fața spre răsăritul soarelui, îmi voi spune: „Gândește-te că te descurci în Liban, lucrând ici-colo, în plină libertate, contemplând Mediterana, de la fereastră, în loc să trudești în vreo fabrică mohorâtă și să te plictisești de moarte. Suferă, deci, pentru libertatea ta luminoasă! În felul acesta, o vei prețui și mai bine.”

Așa gândeam. Și sunt sigur că viitorul îmi va da dreptate, în ciuda proverbului care spune: „Cine schimbă stăpânii, slugă îmbătrânește”. Ce „stăpâni”? N-am nevoie de niciun fel! Dimpotrivă, eu trebuie să fiu golaș și lucios ca un bolovan, fiindcă oaia, îndată ce „prinde” puțină lână, e totdeauna gata pentru foarfecele unui oarecare tunsător. Nici n-ar putea să fie altfel: orice comoară naște invidii și crește pofte. Omul nu trebuie să stăpânească nimic; numai atunci va avea totul.

Ghazir e un sat de mici rentieri arabi, binevoitori și cu obiceiuri simple. Creștinismul domină, iar catolicismul domnește cu îngăduință. Niciodată nu mi-aș fi închipuit atâta politețe, civilizație adevărată, la niște oameni pierduți în văgăunile unor munți, unde viața este aproape primitivă. Tinerii

libanezi, încă din adolescență, se duc să facă avere, în nu știu care Americă. Se înapoiază, totdeauna, bogați sau aproape și încă tineri. Atunci își construiesc case, dacă astfel pot fi numite mormanele de pietre nezidite între ele și al căror acoperiș este în formă de terasă, din pietriș bătătorit. După fiecare ploaie, toată lumea se urcă pe terasă pentru a drena cu tăvălugul.

Totuși, se află câteva construcții destul de frumoase. Sunt cele pe care le vizităm de-o săptămână, la Ghazir și în împrejurimi. Amfitrionii ne întâmpină îmbrăcați în splendide haine de mătase și cu purtări atât de curtenitoare, încât eu și Musa suntem foarte încurcați din pricina bietelor zdrențe de pe noi. Se prefac că nu le observă, copleșindu-ne în schimb cu atenții măgulitoare. Solomon însceneazã o poveste înșelătoare, cu niște nenorociri ce ni s-ar fi întâmplat în Egipt, unde am fi executat lucrări artistice, care ne-ar fi ruinat. Și adaugă, cu obrăznicie:

— Dar se vor reface repede, căci, așa cum îi vedeți, sunt doi ași în decorația murală. O să vă convingeți, când îi veți vedea la lucru.

Klein vorbește curent araba din Siria și aproape tot așa de bine și spaniola, în care Musa face furori. Bătrânul îi trage cu pălăvreala lui, care amuză pe gazde. Solomon tremură, aproape galben, de teamă ca nu cumva Musa să trăncănească vreo „gugumănie”. Atunci intervine cu naturalețe și schimbă convorbirea, vorbind în arăbește.

Desigur, Musa este un entuziast, teribil de vorbăreț și ale cărui accese de sinceritate pot fi neplăcute. Dar Klein este un răutăcios, cu sânge rece, care nu se gândește decât la interesele sale. Astfel, noi habar n-aveam că ținta tuturor acestor întâlniri prietenești era numai ca să deschidă eventuale perspective de lucru. Și că în ochii lui Solomon pălăvrăgelile noastre n-aveau niciun sens dacă nu tindeau, în concluzie, la o „tranzacție”. Se pare că trebuia să înțelegem că rostul nostru acolo nu era „de-a hotărî pe proprietar”. Patronul nostru era cel care trebuia să „dirijeze tratativele”, iar noi doar să i le „ușurăm”. Trebuia, deci, ca noi să pășim în acele case arabe prietenoase, cu aere de conspiratori, chiar dacă nu eram.

Doamne, cât de feluriți sunt oamenii, mai ales ca mentalitate! Eu și Musa eram departe de orice gândire meschină și absolut incapabili de a răspunde printr-un comportament nelalocul lui, călduroasei primiri pe care ne-o făceau acei burghezi cumsecade din Ghazir!

Bieți golani, dehăinați de foame și cu înfățișare jalnică, eram salvați nu de minciunile lui Klein; nu de morga lui distantă. Eram primiți în casă și ne

ospătau, ne dădeau să bem și să fumăm, simțind o plăcere vie ca să ne asculte vorbele și să ne mărturisească prețuirea și respectul lor.

Nu! Noi îi iubeam cinstit pe acești libanezi, fiindcă-i credeam buni și ne-o dovedeau cu prisosință. Ne arătam, cu sinceritate, așa cum suntem. La întrebările lor inteligente asupra trecutului și a vieții noastre, le dam răspunsuri prompte, ca niște jeturi de lumină, spre deosebire de Klein care și le prepara pe ale sale, înfășurându-le în nori de mister.

Ieri, la un bogătaș, Musa a călcat iarăși în străchini. Se vorbea, ca de obicei, despre pictură și decorări, care-i înnebunesc pe locuitorii înstăriți din Ghazir. Ni se turnă rachiu, puțin mai mult ca de obicei și care se bea îndoit cu apă. Musa voi să-i arate lui Klein că și el este în stare, la fel cu el, să „decidă” un client. Și cum gazda obiecta scumpetea furniturilor, bătrânul strigă:

— Furniturile pentru decorarea apartamentului dumitale? Dar sunt o nimica toată!

— De exemplu cât?

— Ei bine, circa cinci lire turcești!

— Bate laba! S-a făcut, spuse proprietarul.

Totul se petrecu atât de repede, încât Solomon, care tocmai în clipa aceea dădea un păhărel pe gât, n-avu timp să-l golească și apoi să intervină. Nu putu decât să strângă încurcat mâna pe care i-o întindea clientul, în semn că afacerea se încheiase. Dar cum ieșirăm în stradă, Klein își vărsă toată furia asupra lui:

— Bou bătrân! Încă n-ai înțeles până acum, că le încărcăm prețul furniturilor mai mult decât trebuie și că de acolo îmi aranjam socotelile!

— Aș! făcu Musa, vesel. Cu tine, omul nu știe niciodată cum să vorbească, nici ce-ți convine sau nu. Observ că piciorul tău e totdeauna în calea mea, că te calc pe bătătură, când nici nu mă aștept.

Deodată, prietenului meu îi sări țandăra:

— Și-apoi, na! Dacă ultima lucrare nu-ți convine, o execut eu împreună cu Adrian! Atunci, ce? E un câștig de douăzeci de lire turcești, în cincisprezece zile lucrate în doi. Nu-ți ajunge? Mie și lui Adrian ne este destul!

— Deci, cine are urechi de auzit, s-audă! conchise Solomon, cu vocea sugrumată. Pe viitor, trebuie să țin cont de concurența voastră! A *voastră!*

Se opri, încrucișă brațele pe piept și scrută orizontul, palid ca un mort.

Mă înfricoșai, aducându-mi aminte că n-aveam hârtiile de ședere în Turcia, în regulă. Intervin:

— Dar, nu, domnule Klein, Musa glumește! Cum ați putea oare să credeți în concurența noastră, când suntem lipsiți de cea mai mică unealtă și fără un ban? Cine o să vrea, în condițiile astea, să ne dea o lucrare, sau o arvună? Și apoi, știi destul de bine că depindem de dumneata.

Klein îmi puse o mână pe umăr.

— Faci bine că iei apărarea vinovatului! rânji el. Aduceți-vă aminte, în fiecare zi, că sunteți la cheremul meu.

Această obrăznicie îl scoase din sărite pe bătrân:

— Ce? strigă el, suntem la cheremul tău? Nu cumva ți-oi fi închipuind că eu nu-ți cunosc „slăbiciunea” situației tale, aici, în Liban?

— Care „slăbiciune”? Aceea c-am fost pește?

— Mai rău: aceea că ești ovrei și ai ascuns-o, ca pe un beteșug. Ai spus libanezilor că ești creștin ortodox, dar dacă ei ar ști că i-ai mințit, te-ar alunga cu lovituri de picior în spate. Nu-i așa, scumpul meu Solomon?

— Ba da! mărturisi celălalt. Da’ parcă tu nu ești ovrei?

— O știe toată lumea! Eu n-am ascuns-o, iată deosebirea! Și ei mai știu încă ceva, sau, mai bine zis, își dau seama…

— Ce anume?

— Că eu, ovreiul, sunt mult mai cinstit decât tine, bunul… creștin ortodox!

Această zi fu o mare înfrângere pentru Klein. Dar, din felul său tăcut și eroic în care o primea, înțelesei că omul acesta era un puternic. Sfătuii pe Musa să se cârâie cât mai puțin cu el.

N-am pățit nimic.

Iată că a trecut o lună, de când muncim la Ghazir și nu e săptămână ca să nu se răfuiască între ei, câteodată chiar în fața clienților. Se ciorovăiesc despre tot și toate, dar niciunul nu merge până la a trăda ceea ce știe despre celălalt.

Mă silesc să nu mă amestec. Adesea, când suntem singuri, se răfuiesc în idiș. Atunci, Musa lasă baltă lucrul, se proțopește în fața lui Solomon și îi dă drumul gurii, „făcându-i morală”, gesticulând ca un turbat. Celălalt rabdă, fără să crâcnească.

În fiecare duminică ne ducem în vizită. Cred că-i o modă, care, în mare măsură, ne aduce foloase, deoarece culegem noi clienți. Uneori nimerim la mari depărtări, la Dlepta, Aramon și Malmetein, călare pe măgăruși. Ore

întregi coborâm sau urcăm; văi minunate apar și dispar, sălbatice, pustii, arătându-ne, din când în când, departe, în bătaia soarelui, câte-un „ochi” scânteietor din Mediterana mea iubită. În acele clipe, mă simt singur, fericit și trist. Tovarășii mei de drum o iau înainte, pălăvrăgind într-una. Îi urmez la o depărtare de-o sută de pași, uitându-le prezența. Nici ei n-au habar de existența mea. Se gândesc numai la afaceri viitoare, aducătoare de duzini de sute de lire turcești. Sunt parcă pe altă lume. Îmbrățișez grumazul măgărușului și-i mângâi ochii visători. Mergeam, cea mai mare parte din timp, unul aproape de celălalt, pierduți amândoi în acești munți aproape despăduriți, cu împrejurimi pitorești, bogate în lumină și colorit oriental. Smochini, rodii, apar după câte o cotitură, la poalele unei stânci, singuratici și triști ca și mine. Câte-o pasăre măiastră săgetează adâncul prăpastiei și singurătatea, iar zborul ei îmi pare neliniștit, căutând parcă un ajutor într-o primejdie. Numai cedrul, pe care nu-l întâlnești decât la mari distanțe, își resfiră bărbătește frunzișul bogat și ocrotitor, sub un cer de foc. El n-are aerul că se teme de înălțimi, mai degrabă le disprețuiește, cu toată singurătatea lui care într-o zi îl va doborî.

Nu se află pe aici pășuni sau holde frumoase, ci straturi cu anumite legume. Ne încrucișăm pe drum cu multe femei, unele dintre ele fiind de o frumusețe asemănătoare acestui ținut sălbatic. Toate duc pe cap o greutate, un urcior, un căpătâi de lemn sau o farfurie. Ca în Egipt. Mâinile, goale, și le bălăbănesc pe lângă trup. Iar șoldurile lor pietroase, voluptuoase, se mlădiază ritmic, când într-o parte, când într-alta. Cred că pe aici femeile sunt cele care muncesc cel mai mult. Pe bărbați îi văd la cafenea, fumând, jucând sau pălăvrăgind.

În casele creștine, femeile veneau și se amestecau uneori în convorbirile sau discuțiile noastre. Timide, dar curioase, auziseră vorbindu-se de „arta” noastră și țineau să ne cunoască. Este adevărat că Musa reușește în munca sa lucrări frumoase, iar eu îl secondez pe cât pot. De curând, am sfârșit de zugrăvit un salon mare, în stil rococo, și care a adunat lumea ca la bâlci. Erau extaziați. Și când te gândești, că ceea ce mâzgăleam noi nu era artă, ci simplă meserie.

Totuși, trecem drept artiști ratați, mai ales când ne văd înotând în hainele vechi, cumpărate de la Klein, și care sunt prea largi pentru mine și cam lungi pentru Musa, ceea ce provoacă zâmbetul și simpatia acestei lumi libaneze, inteligentă, cultivată prin voiaje, care vede în noi două biete zdrențe omenești, nevinovate și pline de haz. Cred, chiar, că ei ne iubesc

puțin, fiindcă îi văd interesându-se mereu de soarta noastră. Ar voi să ne vadă astâmpărați de pe drumuri, să ne „întemeiem un cămin”.

— *Meskini!* Săracii! șoptesc ei, compătimindu-ne.

Iar femeile ne privesc, galeș, cu ochii lor mari și negri, în timp ce capul familiei ne toarnă rachiu, îndoit cu apă.

— Da! fără îndoială, accentuează Solomon. Chiar mă și străduiesc să le înlesnesc o viață mai bună. Vor fi tovarășii mei de afaceri. Musa o să-și aducă familia din România. Cât despre Adrian, ei bine! de ce nu i-am căuta o frumoasă logodnică libaneză?

Rostește cuvintele acestea, tocmai în momentul când o fetișcană din casă îl atinge în treacăt. O cuprinde pe după mijloc – oh! foarte părintește, adresându-i-se:

— Nu-i așa, micuțo?

Dar „micuța” o zbughește și maică-sa răspunde în locul ei:

— Pe legea mea, da! De ce nu?

Mă gândesc: „Asta e! Să știi că-mi pregătește vreun voiaj de nuntă în America de Sud!”

Zilele ni se scurg astfel, pline de speranță și fără prea multe griji, cam până în august, când Klein ne pocni în cap cu realitatea aspră a vieții. Dar trebuie să povestesc cum s-a întâmplat.

Munceam la Ghazir, de vreo zece săptămâni. Două șantiere terminate, iar al treilea început. Salahoream treisprezece-paisprezece ore pe zi. Seara, după masă, picam morți de oboseală, Klein ne găzduia, ne hrănea, ne spăla rufăria și ne da ceva bani de buzunar, când îi ceream, patru sau cinci lire lui Musa, care le-a trimis la ai săi, la București; o liră mie, pe care am cheltuit-o în tot acest răstimp. Ne-a pus la socoteală și hainele vechi, o liră fiecare. Cu mâncarea am dus-o foarte bine, ni s-a dat chiar vin și rachiu.

Dar cine ar fi crezut că asta era aproape tot ce ni se cuvenea, după o muncă așa de grea? E ceea ce am aflat abia acum, căci Klein a găsit o mie de pretexte ca să întârzie la nesfârșit facerea socotelilor cu noi.

— Lăsați! zicea. Ce vă lipsește? Socotelile mele sunt mai încurcate; nici nu știu cum stau. Și apoi, trebuie să văd dacă mi se plătește exact cum ne-am înțeles. Libanezii sunt oameni cumsecade, dar când e vorba să plătească ceva, devin zgârciți. La sfârșitul unei lucrări îți fac reduceri destul de importante, cu de la ei putere. Așa-i obiceiul aici.

Ce știam noi? Și apoi, puțin ne păsa. Nu se arătase, oare, Solomon preocupat să ne facă rost de-un cămin? Nu era el casierul nostru? Doar,

Dumnezeule! tot Libanul o știa. Asociații lui sau zilieri, Klein nu putea ignora truda noastră grea. Așa gândeam și ne-am culcat pe-o ureche.

Eram cu mintea aiurea. Musa nu se gândea decât „la marea mutare de la București”, iar capul meu se sucise rău de tot de când cu eventuala „logodnică frumoasă, libaneză”.

Doamne, cât e de frumoasă iluzia! Singura alinare a săracului! Atâta timp cât ea ne-a legănat în acest Liban, ne surâdea parcă și cerul, iar munca zilnică aproape n-o simțeam. Acum, fiindcă am vrut cu orice preț să cunoaștem „situația”, realitatea ne pare un iad. N-ar fi trebuit să cerem niciodată lui Klein să ne facă socotelile.

Poate că am fi continuat încă multă vreme să plutim în vis, dacă o întâmplare neașteptată n-ar fi silit pe Musa să-și ceară „toți banii”. Scriind la Cairo că a devenit mare antreprenor la Ghazir, Sara și Titel l-au crezut pe cuvânt și ne-am pomenit cu ei peste noi, acum trei zile, ca doi porumbei căzuți din cer. Doi porumbei, desigur, jumuliți! Ei sunt slabi, flămânzi, jerpeliți. Bietul bătrân a urlat de bucurie, cât l-au ținut băierile inimii.

Dar asta nu era totul. Musa tocmai se potolise și găsise o cameră pentru păsările nenorocirii sale, când Solomon îi dădu lovitura de grație. La cererea stăruitoare a lui Musa, ne arătă socotelile: după ce scăzu cheltuiala cu dormitul și mâncarea, plus ceea ce am mai primit ca bani de buzunar, îi dădu lui Musa trei lire, iar mie una singură.

— E tot ce v-a rămas până astăzi! spuse el cu răceală.

— Care „tot”? Care „astăzi”? răcni bătrânul, roșu de mânie.

Urmă o devastare de mai mare dragul. Tot ce putea fi sfărâmat în odaie, se prefăcu în praf și pulbere. Prietenul meu nu-și cruță nici frumoasa-i narghilea; o sparse în capul lui Klein. Și pentru că încercasem să-i apuc brațul, spre a înlătura o nenorocire, mă răsplăti cu o palmă zdravănă.

Musa a părăsit casa lui Klein, zbierându-i din prag:

— Pește! Codoșule! Ovrei puturos!

Solomon își păstră, admirabil, sângele rece. Urmându-ne până în curte, îi întoarse vorba, cinic:

— Da, Musa, sunt toate astea!… Dar dacă aș fi fost eu „peștele” frumoasei tale Sara și nu „crapul” ăsta bleg care-i Titel, voi ați fi fost cu toții bogați.

Bătrânul se întoarse și-l scuipă în față. Celălalt adăugă:

— Și acum, fiți atenți: puteți veni oricând să vă reluați munca. Vă primesc.

Musa, fără să se mai întoarcă, se bătu cu mâinile pe șezut și-i dădu cu tifla. Din fericire, pentru noi, nimeni n-a fost martor la această mascară.

Da! Din fericire… Fiindcă nu eram întru totul încredințați că Solomon ar fi avut toate păcatele, iar noi toate dreptățile din lume. Da! eram jefuiți, exploatați, dar la asta ar fi trebuit să ne așteptăm, în ciuda tuturor promisiunilor mărețe ale lui Klein. El n-ar fi putut să-și ducă acea viață de pașe, dacă n-ar fi avut obiceiul ca, la o împărțeală, să-și rezerve partea leului.

Și apoi, să fim drepți: mese pentru muncitori erau toate acele ghiftuieli cu care ne răsfăța patronul nostru? Toate acele fripturi zilnice, acele prăjituri, acele vinuri, acel rachiu și acele narghilele? Nu! Un muncitor din vremea noastră, chiar câștigând berechet, nu poate trăi așa de bine, decât cheltuindu-și toți banii. Ceea ce era, de altfel, și concluzia lui Klein.

Acum suntem descumpăniți. În sat se știe că ne-am certat. Nu se știe că ne-am pocnit cu narghilele în cap, că ne-am scuipat în obraz și ne-am bătut dindărătul. Se crede c-a fost o ceartă trecătoare între… „asociați”. E un noroc. Fiindcă n-a spus nimeni că n-o să ne înapoiem la Klein, mai ales Musa care are de hrănit trei guri și de plătit două chirii.

— E adevărat c-am vrut să-mi am familia lângă mine! se tângui Musa. Dar nu pe asta!

În ce mă privește, n-ar fi fost de mirare să părăsesc Ghazir-ul. Farmecul s-a destrămat. Nu-mi mai place. Cârpăcit, visul nu mai este același. Deci, trebuie să plec. Dar unde oare în această Turcie despotică? Și fără un ban. Și, de astă dată, singur, înfiorător de singur! Nici Mihail, nici Musa! Ah, mamă, cred că se apropie clipa când voi avea mare nevoie să-ți simt buna ta mână fierbinte, pe inima mea înghețată.

Totuși, mă simțeam așa de bine, așa de mulțumit de soarta mea. Un blestemat de câine visător, ca mine, ce poate cere vieții, mai mult decât un coteț bun, o hrană îndestulătoare și dreptul de a nu se simți în lanț? Aveam mult mai mult: un patron care știa să-mi hrănească visele, ca nimeni altul. Cu fiecare zi care trecea, el mi-apropia imaginea acelei frumoase adolescente libaneze, care poate nici nu dorea o haimana de teapa mea, dar pe care Klein se făcea forte să mi-o arunce în brațe. Cât privește viața mea de mâine, n-aveam decât s-aleg: o cabană, de îndată pe malul Mediteranei, un vagabondaj fantastic, în tovărășia lui Klein, în munții Anzi din Chile sau chiar, pe amândouă, dacă inima îmi poftea. Solomon Klein nu cunoștea imposibilul. Ca să mi-o dovedească, într-o zi s-a amuzat, răsfoind un album

uriaș, unde mii de fotografii mari îl înfățișau în mii de poziții, în o sută de puncte ale globului: în Brazilia, în Argentina, în Egipt, în Japonia, în Indii, în China – peste tot fiind înconjurat ca un mare senior.

Cred că adevărul este acesta: lui Klein îi place, mai mult ca orice altceva, să facă pe patriarhul, să-și aibe micul anturaj, oameni care să-l lingușească. Desigur, punea pe alții să muncească, dar dacă se întâmpla să fie lipsă de lucru, nu arunca pe nimeni în stradă:

— Altădată aveam cinci lucrători, pe care îi consideram ca făcând parte din familie. Ani în șir am trăit în cea mai desăvârșită înțelegere. Când au venit la mine, erau aproape adolescenți. M-au părăsit, capi de familie. Eu le-am găsit nevestele. Pe trei dintre ei, chiar poți să-i vezi. Sunt antreprenori zugravi, la Beirut, grație ajutorului meu. Dacă o să le vorbești, n-or să înceteze cu laudele la adresa mea. Cu toate acestea, nu le-am dat un salariu fix: pensiune completă, bani de buzunar și, la sfârșitul anului, o mică parte din beneficiu. O lună din trei n-avea de lucru. Ei bine, du-te și întreabă-i: când erau mai fericiți, astăzi, sau când munceau sub ordinele mele?

Klein rânji:

— Ah!… Musa își închipuie că-i așa de ușor să găsești de lucru, să te hrănești omenește, să plătești chirie, să te îmbraci și să nu-ți lipsească bani de buzunar? Încă n-a observat, la vârsta lui, că jumătate din cei născuți săraci, ca noi, tustrei, nu reușesc să mănânce pe cât le este pofta? Nu vede el că, în afară de câțiva cocoloșiți de soartă, întreaga viață omenească este redusă la o luptă crâncenă pentru un pârlit de mai-bine material? Nicidecum pentru un pic de libertate! Ești convins? Nu prea!

Oh! O știam din experiență! Și faptul că cele mai sumbre gânduri ale mele erau confirmate de un om diferit moralmente de mine, acest fapt îmi îngheță inima, mai mult ca de obicei. Simții, deodată, că mă apropia ceva de acest pește faimos, care, în mod sigur, a trăit din munca altora, practica imoralitatea fățișă, dar pe care îl vedeam în stare să sufere pentru libertatea sa și, mai ales, să continue a vrea binele celui care-l scuipase în față. Acest sentiment, ei bine, îl socotesc drept o putere sufletească, chiar de s-ar afla într-o baltă de mârșăvie. Și știu să iert mult, celui care cu o lovitură de picior respinge una din cele mai dăunătoare dintre infirmitățile noastre morale. Căci încep să mă conving, mereu mai mult, că cel mai mare rău, care împiedică omenirea să fie fericită, este orgoliul ei nemăsurat, neputința noastră de-a înțelege zădărnicia unei insulte, de a trece peste ea mai departe.

Vrui să știu mai mult în direcția asta și, la capătul primei săptămâni de la cearta noastră, mă dusei să-l găsesc pe Klein, pe șantier. Era într-un hal de plâns. Ajutat de un ucenic, se dădea de ceasul morții ca să termine, fără noi, lucrarea grea începută sub conducerea lui Musa; dar nu reușea deloc. Nepriceperea sa în ale frescei și în proporția tonurilor la falsele-ciubuce, stricase tavanul, într-un hal aproape ireparabil. Nenorocitul își dădea seama, dar nu-și trăda amărăciunea. Mi se făcu milă de el:

— Vrei să te ajut, ca să termini această cameră? îi spusei fără a sta pe gânduri.

Solomon, cu fața și pieptul totuna de culori, mă privi cu ochii lui lipsiți de expresie, care semănau cu ai unei pisici speriate:

— M-ai obliga nespus, dar… nu te temi de fulgerele lui Musa?

— E posibil să mă acuze de trădare. Nu sunt însă sigur, pentru că n-avem decât foarte puțini bani. A trebuit să plătim chiria pentru două camere și să trăim, tuspatru, o săptămână întreagă, fără să câștigăm un ban.

— Bine. Vino mâine dimineață la lucru. Îți voi dubla leafa pentru săptămâna de lucru. Așa că o să-i poți da lui Musa o liră, două, ca să nu crape de foame.

Klein avea deci milă de soarta bătrânului. Spre marea mea mirare, Musa îl răsplăti cu înjurături, ceea ce mă mâhni, mai ales că, vrând să-i ofer lira pe care Solomon avusese bunătatea să mi-o dea, el mi-o aruncă în față:

— N-am nevoie nici de pomana lui, nici de a ta. Semănați ca două picături de apă. El, un mizerabil; tu, o Iudă. Pleacă! Du-te să stai la el! Lasă-mă singur!

Bietul meu prieten împingea nedreptatea, până la a mă izgoni din culcușul meu. Plecai, ca să nu-l îndârjesc. Ieșind, trecui prin camera Sarei și-i lăsai piesa de aur, care fu primită fără mofturi de cei doi amanți, a căror mizerie întrecea marginile. Regretau amarnic că veniseră la Ghazir și-i reproșau lui Musa că-i înșelase.

— De ce ne-a scris, că a devenit mare antreprenor în Liban? se oțăra Titel.

Despre bar nu mai era vorba. Și chiar orice speranță de salvare le părea absurdă, în mijlocul acestei pustietăți muntoase. Așa că iluzia fiind eternul lor stimulent, în discuție, dispariția ei îi arunca într-o tăcere care-i făceau stupizi. Sara, însă, era mereu adorabilă, mereu însetată de aventură și gata să se înflăcăreze de ideile cele mai copilărești. O găsii, totuși, mai puțin îndrăgostită de Titel. S-ar fi putut spune că, de când se afla la Ghazir,

prezența lui o apăsa, ba chiar o speria cu noile lui apucături de-a șterpeli tot ce-i cădea în mână, prin băcăniile satului. O dată ne-am dus împreună pentru niște cumpărături și m-a făcut, fără să vreau, complicele lui. După ce-și garnisise enormele-i buzunare, a strecurat și într-ale mele două cutii cu sardele. Mi-a fost imposibil să le scot și să le pun la loc; dar, îndată ce ieșii afară, o luai la goană, azvârlind cât-colo blestematele sardele, pe care Titel le culese cu promptitudine.

Sara era furioasă de apucăturile lui Titel, dar el nu se sinchisea, ajungând, până la urmă, să „opereze” din vanitate:

— Ah, trebuie să mă vezi! îmi povesti într-o zi. Îi spun negustorului: „Vreți să-mi dați să văd sticla aia de sus, din raft?” Ei bine, ca să-mi pot umple buzunarele cu crenvurști și sardele, lumânări, chibrituri și țigări, n-am nevoie decât de sfertul de ceas, cât își pune negustorul scara, se urcă, ia sticla și coboară, bineînțeles mereu cu spatele la mine. Te asigur că aș putea să-i fur, astfel, toată prăvălia, cheltuind de fiecare dată doar zece metelici.

Mititica îi strigă, roșie de mânie:

— Da, te grozăvești, ca și cum ai avea pentru ce să fii mândru, jefuind un biet țăran, care este, ca și tine, un mare puturos. Dar, lăsând la o parte morala, gândește-te la situația tatii când, într-o zi, cineva care ar intra pe neașteptate în prăvălie, te-ar surprinde cu mâța în sac. Deci, te rog să încetezi, sau te spun tatii!

Titel știa atunci să facă pe întristatul, rol jucat de minune și care-i aducea un val de sărutări:

— Haide, micuțul meu lup, nu te bosumfla! Eu îți spun ceea ce este: de ce să păcătuiești furând, când tu păcătuiești și așa, într-un fel care te face destul de vinovat față de legile acestei țări absolutiste! Nu-i așa, micuțul meu?

Într-adevăr, „micuțul” păcătuia destul, într-un „fel” asemănător celui al lui Klein, cu deosebirea că el trecea drept maestru, fără concurență în acest mare Liban, al cărui Valiu, satrap absolut în regiune, îi prețuia pe față acea calitate, înfruptându-se uneori din „foloasele” ei. Bunilor libanezi le plăcea, din temperament, să ignore afacerile care nu-i priveau și care nu-i păgubeau. Dar nimic nu-i împiedica să știe că guvernatorul și Klein făceau adesea, împreună, partide de călărie. Se știa acest lucru în toate satele. Dar nimeni nu sufla o vorbă. De ce să comentezi favorurile Valiului? Era de-ajuns să privești din pragul dughenei sau al cafenelei din piață, cum, în câte o dimineață, sosea în trăsură un locotenent bine cunoscut, mereu același,

care mergea drept la Klein, fără să vorbească cu nimeni, doar răspunzând grațios la saluturi. În aceeași seară, trăsura cobora în goană și, alături de locotenent, putea fi văzut Klein, care și el răspundea la plecăciunile sătenilor.

Când am asistat pentru prima oară la acest mic spectacol, pretinsul meu patron tocmai încheia sezonul lucrărilor de zidărie. Vara își dădea încetișor sufletul, la Ghazir, iar din scurta mea răfuială cu Musa nu mai rămăsese decât o vagă amintire. Și cum cea mai mare parte din timp ne-o petreceam în cafeneaua satului, singura de altfel, unde se afla o terasă modestă și unde abia avea loc pentru un scaun, furăm prezenți la sosirea și plecarea trăsurii lui Solomon.

Dar, între sosirea și plecarea trăsurii, avu loc un eveniment încă necunoscut la Ghazir, care emoționă pe localnici: la ora aperitivului, trimisul guvernatorului și Klein apărură împreună și se așezară pe terasa cafenelei; au stat la taifas, curtenitor și discret, ca și când n-ar fi fost nimic. Totuși, fiecare înțelese că onoarea și excepția asta de la regulă se datorau prezenței Sarei printre umilii consumatori ai cafenelei. Și de ce n-aș spune-o! În fața importanței evenimentului, nu numai Sara și Titel nu-și mai încăpeau în piele, ci însuși bravul meu Musa. În sfârșit!… Poate că guvernatorul va catadicsi să arate Sarei dovada mărinimiei sale! Dintr-o lovitură, ar fi toți salvați! *Inch Allah!*

Musa îmi explică „chestia”, câteva ore mai târziu:

— Tu știi că sunt gata oricând să-mi sugrum cu propriile-mi mâini acest copil, care mi-a făcut de râs familia… dar fiindcă a vrut să devie o paciaură, barem să nu fie o proastă! Pricepi?

— Da, pricep… Numai că… îndrugai, oarecum nelămurit.

Bătrânul avea nevoie de întreaga mea aprobare:

— N-am dreptate? Spune-mi, Adriene!

Pe drumul singuratic pe care mergeam, își desfăcu larg brațele, în fața apusului de soare…

— Ai dreptate, Musa… Numai că…

— Numai, ce?

— Mă gândesc la Klein, care și-a dădăcit sora, cumnata, apoi propria sa nevastă, cum să se prostitueze, nu pe trei coți de stambă, ci pentru un pumn de aur…

— Solomon e un pește! Nu este același lucru, prostule!

Tăcui. Desigur, noi nu eram pești, afară de Titel. Pentru noi, ceilalți, era de-ajuns ca Sara să ne-aducă, într-o zi, un pumn de aur, și care ne-ar fi salvat pe toți! Atât!

Fiindcă, la drept vorbind, altă speranță de salvare n-aveam. Libanezii ne făgăduiau într-una lucrări mari, dar nu ne dădeau decât cârpăceli: o tejghea de curățat, un cufăr sau o poartă de vopsit; rareori un tavan sau temelia unei case de zugrăvit din nou. Asta ne-aducea atât cât să putem mânca pe sponci o dată pe zi, să ne procurăm puțin tutun sau să ne plătim narghilele de-o para, pe care le fumam fericiți și disperați, contemplând când aureorele, când crepuscurile mediteraneene, a căror splendoare se așternea în sufletele noastre, ca o mărturie de prietenie cerească. După atari popasuri răscolitoare, când fiecare debita tot ce-i trecea prin cap, fără să ne contrazicem, ne regăseam totdeauna forța de-a lupta.

Dar la ce rezultat ne ducea? Desigur, la mai nimic: încă un cufăr de mozolit, încă un tavan de zugrăvit, lucruri mărunte pe care le smulgeam cu forța de la localnici și care nu ne îngăduiau să ridicăm ancora de-aici. Dar principalul nu sta în întregime în asta, ci în elanul de a înfrunta și de a merge neabătuți drept înainte, care ne oțelea voința și ne apăra de ravagiile *inimii acre cronice*: această *inimă acră*, pe care în Egipt am văzut-o rozând sufletul unor vagabonzi, și care n-aveau nici măcar scuza că se află într-o nenorocire asemănătoare cu a noastră.

Da, bineînțeles, suntem ridicoli. O vedem din zâmbetele compătimitoare ale țăranilor, la spectacolul vieții noastre incoerente: extaze nebune, dimineața, la simpla atingere cu natura înconjurătoare; ambalările noastre în fața nenumăratelor priveliști cotidiene, a văilor singuratice sau ale mării, pe care o descoperim după umblet istovitor; cantitatea de forță pe care o risipim zilnic, încăpățânându-ne să găsim „marea ocazie de muncă”, izbăvitoare și pe care n-o vom întâlni niciodată. În sfârșit, această acomodare operativă cu mizeria – ceea ce face pe localnici să creadă că suntem incapabili a ne da seama de situația noastră penibilă, în acest sat – nu s-ar putea prelungi la infinit, mai ales după mutarea, foarte apropiată, a celui care ne-adusese acolo.

Ah! Ce ușor le este acelora care posedă o cât de mică bunăstare, să zeflemisească și câteodată chiar să judece sever existența agitată a celui care nu mai are decât deznădejdea-i tandră pentru a-l înțelege, iar cerul pentru a-i încălzi ciolanele rebegite!

Dimineața, când sărim din pat, dacă ziua se anunță frumoasă, noi știm că asta este singura porție de fericire din ziua aceea. Și că e un mare noroc să putem face atâta caz de ea, deși stomacul ne este gol și nimic nu ne garantează că o să găsim mijlocul de a-l umple, măcar o dată, până seara. Închipuiți-vă, acum că ziua care începe este lugubră și trebuie s-o trăim, de la un capăt la altul, sub un cer de plumb deasupra capului, cu o burniță cumplită care ne împovărează umerii, cu apă în pantofii scâlciați, obligați să batem străzile, mereu în căutarea unui codru de pâine.

Bunule Dumnezeu! Ce însemnătate mai poate avea o zi radioasă sau una lugubră, în ochii omului care, la deșteptare dimineața, are de îmbrățișat o femeie frumoasă și copii la fel de frumoși, are de condus o mică afacere înfloritoare și are de apărat o bunăstare frumoasă?

Așa că, nu poate fi judecat un om, până ce nu ai bunătatea să te așezi în locul lui. Numai așa am fi înțeleși, de ce țopăim ca doi viței la vederea soarelui care răsare și care ne îmbrățișează cu căldura lui; și că ne începem ziua prin fapta aparent necugetată de-a ne duce drept la cafenea, unde ne lăsăm ultimii metelici, în schimbul a două cafele și a două narghilele, pentru ca apoi tolăniți pe terasă, să ne amețim în bătaia soarelui generos, care ne mângâie și ne spune: „Da! iubiți-mă cu toată puterea, voi ăștia, care nu mă aveți decât pe mine!”

Aceasta-i realitatea: n-avem nimic de iubit în această zi care începe, nici acasă, nici afară din casă și totuși nu voim să murim și nu putem trăi în dușmănie. Puterea noastră stă în a iubi ceva, fie și un astru! Ținta dragostei nu are nicio importanță, dragostea în sine este totul! Dovada fecundității ei: părăsim terasa, fără să ne pese de mizeria care ne paște și o pornim la drum, însuflețiți de dorința de-a trăi, chiar flămânzi, plini de păduchi, sub acest cer care niciodată nu întreabă pe cei săraci de ce nu sunt și ei bogați! Părăsind terasa unde ne-am desfătat atât de bine și pornind la drum, ca doi câini hotărâți să găsească undeva un os de ros, ni se întâmplă uneori ca să ni se facă deodată lehamite de cinstea noastră de muncitori, de care nimeni n-are trebuință. Și atunci, Musa, care-i mai bogat în idei decât mine, zice:

— Am găsit! Azi nu vreau să caut de lucru, ci să cerșesc! Urmează-mă!

— Să cerșești la Ghazir?

— Nu la Ghazir; vom merge la emirul din Malmetain! E senior musulman; îi voi vorbi turcește.

— Seniorii nu primesc cerșetori.

— N-o să ne prezentăm cum spui tu. Totuși, ai grijă ca salamalecul tău să fie tot atât de frumos ca și al meu, căci voi intra primul și-i voi face unul nemaipomenit.

— Arată-mi-o!

— Ai dreptate! spuse Musa, oprindu-se brusc. Trebuie să fac o repetiție, chiar și pentru mine.

Bătrânul transpira, cu broboane mari. Sincer emoționat, își cabră, ca la armată, corpul de statură măruntă, apoi și-l roti scurt, cu fața spre soare, ca și cum ar fi fost emirul; și în timp ce mâna dreaptă se îndrepta boierește spre frunte și buze, pentru a se opri pe piept, trunchiul corpului desenă o impecabilă linie curbă, înainte. Își îndreptă corpul cu ușurință și mă privi, plin de speranță, ca și cum m-ar fi întrebat dacă își va mai revedea vreodată familia de la București.

— Ei, Adriene? Cam cât crezi tu că valorează salamalecul ăsta?

— Nu știu cât valorează, zisei – într-adevăr zdrobit – dar îmi dau seama că n-o să fiu în stare să-l execut, nici măcar stângaci. Prea este complicat!

— Se poate! spuse prietenul meu, neliniștit. Uite, atunci, tu îl vei face pe al tău nu în fața emirului, ci puțin mai în spatele meu. Eu voi executa cele ce ai văzut și poate că ne va scăpa de mizerie. Înainte, băiete! Ia privește marea și vezi cât este de acoperită, azi, de talazuri spumegânde. Niciodată n-am văzut-o atât de frumoasă. Numai s-o putem admira mâine, la prânz, cu burta plină. Ajută-ne, Doamne Isuse, și tu Moise, și tu Mahomet!

Valea pe care o coboram, se deschidea, ca pentru a privi universul întreg. O aruncătură de ochi nu-ți ajungea să îmbrățișezi întreaga feerie ce se desfășură în zare: o mare de-un albastru închis, brăzdată de spumă, care începea de la picioarele noastre, prelungindu-se în depărtări, înghițind pământul și unindu-se cu cerul. Și toată această imensitate prietenoasă în care ne aflam ca și pierduți! Și această singurătate primitoare, această liniște ospitalieră, acest soare tomnatic arzând ca în iunie și revărsând asupra mării valuri de culori, ale căror nuanțe se modificau văzând cu ochii! Nu! se afla, acolo, prea multă frumusețe, prea multă măreție pentru sărmana bucurie a doi oameni flămânzi, care-și puneau toată speranța lor de salvare în reușita unui salamalec.

Emirul, sau mai bine zis turcul bogat ce se numea astfel, locuia chiar pe același drum, îndată după Malmetein. O frumoasă casă pătrată, cu un etaj, așezată în mijlocul unei curți imense. Klein ne vorbise adesea de el, ca de

un client posibil și își propusese să-l viziteze într-o zi. Am fost noi cei care i-am bătut în poartă, cu inimile tremurânde.

— Of! suspină Musa, o să-l blagoslovesc pe emirul ăsta, dacă o să vrea să ne dea de lucru, care să ne permită, la capătul unei luni, să alungăm această mizerie, prea lungă și îndobitocitoare. Dar mă întreb dacă nu cumva Solomon nu ne-a luat-o înainte și ne-a suflat norocul!

Un servitor arab, câinos, întredeschise poarta și, pe un ton morocănos, ne întrebă ce dorim.

— Să vorbim cu emirul, strigă Musa, din răsputeri, întâi pe turcește, apoi pe arăbește și, presimțind că celălalt se pregătea – ca răspuns – să plece și să ne închidă poarta în nas, își vârî corpul pe jumătate în deschizătura porții.

— Emirul nu-i acasă! bolborosi sluga, împingându-l pe Musa afară.

— Și dacă-i acasă? replică bătrânul, spre marea mea mirare.

— De unde știi? întrebai.

— Am văzut umbra unui om, care ne privește, de la primul etaj, înapoia perdelelor.

Într-adevăr, o mână dădu perdeaua la o parte și ciocăni în geam. Îndată, arabul deschise poarta cea mare și ne introduse, pe ușa principală, într-o vastă sală, al cărui tavan, bogat decorat în stil arab, avea zugrăveala cam ștearsă. Călcam pe covoare superbe. Multe divane, taburete și scăunele.

Nu îndrăzneam sa ne așezăm, nici să vorbim. Musa mă atinse cu cotul și-mi arătă tavanul, clipind malițios din ochi. Și iată-l pe emir, într-un halat de mătase și cu narghileaua în mână, un bărbat frumos, oacheș, care nu zâmbește, cum e obiceiul, atunci când vrei să înlemnești de frică pe doi amărâți ce dau buzna la tine, deznădăjduiți. Dar Musa nu-și pierdu cumpătul. Dimpotrivă, își începe faimosul salamalec, adăugându-i noi grații și pe care-l termină aruncându-se la picioarele emirului și sărutându-i poala halatului; în timpul acesta, eu rămân în picioare, descumpănit, cu salamalecul ratat, înlemnit într-o poziție nici umilă și nici demnă, dar probabil destul de jalnică pentru a mări tragicomicul situației noastre și a-l hotărî pe musulman să se apropie, să-mi surâdă de astă dată, să mă ia de braț și să mă așeze pe un divan; apoi, întorcându-se către Musa, să-i dea mâna și să-l invite să ia loc lângă dânsul.

— Vorbiți, domnule! îi spuse emirul în turcește.

Atâta-i trebui. Prietenul meu o luă la goană, ca un cal de curse. Adoptând curajos limbajul confesiunii sincere, totale, singura care poate să

înduioșeze chiar o inimă împietrită, Musa istorisi emirului toată drama familiei sale. Nu știam turcește, dar îmi fu ușor să urmăresc fazele povestirii, pe care bătrânul o înfățișa cam hazliu, când mișcat până la lacrimi, sub privirea întunecată a auditorului.

Emirul, taciturn și continuând să fumeze, nu trăda nici emoţie, nici indiferență, ci pur și simplu un interes plin de înțelegere. Ne serviră cu două cafele turcești și cu două narghilele, onoare obișnuită la musulmani, dar la care noi nu ne așteptam, într-o casă unde intrasem ca cerșetori sau cam așa ceva.

Dinaintea acestui gest de stimă, Musa izbucni și mai înflăcărat, lăudând foloasele picturii murale, care salvează o clădire de la ruină și-și tot ridica privirea și brațele în sus, ca să arate numeroasele crăpături ale tavanului. Emirul îl ascultă cu același interes, fără să se uite la tavan. Când Musa sfârși de vorbit, după o oră, emirul se ridică nervos, ne rugă să așteptăm și dispăru. Bătrânul se răsturnă pe spate, epuizat, asudat:

— Am pledat bine cauza noastră?

— Ca un prinț al elocinței!

— Și care crezi tu că o să fie rezultatul? O să punem, în sfârșit, laba pe lucrarea care să ne scoată din nevoie sau încă o dată n-o să fie nimic?

Răspunsul fu apariția slugii care ne primise. Dădu prietenului meu un plic, în care se afla o liră turcească, ne făcu o temenea, bolborosind câteva cuvinte pe care nu le-am înțeles și ne deschise ușa. Ieșirăm iute, ca mușcați de-o viespe.

În drum, soarele și singurătatea completau totul. Trecuse ora prânzului. Musa mă privi zeflemitor, abia stăpânindu-și un hohot de râs:

— Ei bine, Adriene, mereu aceeași poveste, nu-i așa? Nu se poate spune că emirul n-a fost drăguț. Doar știi că în Turcia cerșetoriile sfârșesc, uneori, cu totul altfel! Cu atât mai rău, dacă trebuie să nu-i mai văd pe ai mei! Și-acum, haide să ne oferim un mic chiolhan!

Ne aflam încă în fața marii porți de intrare a trăsurilor și, îndreptându-mi privirea spre fereastra de la etajul întâi, zării silueta emirului, înapoia perdelelor. Privea cum ne sfătuiam în mijlocul drumului prăfuit și pustiu.

— S-o ștergem! spuse Musa, luându-mi brațul. Acum avem cu ce trăi o săptămână; să trăim și să sperăm, cu burta plină, toți patru, mulțumită acestei lire căzute din cer.

Și se opri ca să contemple piesa de aur, care strălucea în bătaia soarelui. Apoi, adăugă melancolic, reluându-și drumul:

— Iată de ce, dacă într-o zi o să devii un mare satrap, niciodată să nu tai capul cuiva, înainte de a te convinge că omul acela n-a fost, măcar un ceas din viața lui, emirul de la Malmentain. Gândește-te; cine ne poate garanta dacă acest atotputernic nu era pe cale să mângâie o femeie, în clipa când noi făceam tărăboi la poarta casei sale și că, în loc să ne ofere cafea, ciubuc și o piesă de aur, putea foarte bine să ne trimită în surghiun?

Solomon Klein, după ce petrecuse două zile în tovărășia guvernatorului, se înapoie la Ghazir, într-o seară, către ora opt. Cu aceiași trăsură în care se aflau și doi ofițeri de poliție din Beirut. Titel părăsea satul, o oră mai târziu, la invitația cam autoritară a polițiștilor, care refuzară explicarea acestui act arbitrar.

Țipetele Sarei ne asurziră:

— Haide, tată, la Solomon, să-l rugăm să intervie, cât mai este timp!

Bătrânul își ascundea prost satisfacția de a-și vedea, în sfârșit, fata scăpată de proxenet.

— Să intervenim la Solomon? Te-ai prostit! Tu nu vezi că e mâna lui în această arestare.

— N-are a face! Întovărășește-mă până la el.

— Du-te cu Adrian.

În timp ce Sara își căuta mantoul, Musa făcu o temenea până la pământ și, mă îmbrățișă, țopăind de bucurie:

— S-a sfârșit cu peștele! Trăiască despotismul! E și el bun la ceva!

Într-adevăr, așa era! Se sfârșise cu un „pește”, dar se ivise un altul, către care destinul o împingea pe biata Sara. Tremurând la brațul meu, în noapte, ea mă întrebă:

— Și tu crezi cum crede tata, că aici e mâna lui Solomon?

— Nu știu ce trebuie să cred, dar nu e imposibil. Celor de teapa lui, le stă în fire orice.

— Atunci, Solomon e un tip foarte puternic! gemu ea.

— Da, nu-ncape nicio îndoială! Klein nu e un vierme ca Titel!

Mă opri, atingându-mi fața cu respirația-i de copil și mă întrebă tremurând toată:

— Și tu îl disprețuiești pe Titel, nu-i așa?

— Sincer vorbind, ți-o mărturisesc: da!

— Dar pe Klein nu-l disprețuiești?

— Ah! unde vrei s-ajungi? Detest pe toți codoșii din lume, mai ales când ademenesc copile ca tine. Și marea mea plăcere ar fi să-i văd pe toți cu o

piatră de gât, în fundul mării! Iată ce gândesc. Aici, ca-n orice chestiune, cred că sunt și pești între pești…

— Adică?

— Mă plictisești Nu-ți mai spun nimic!

Mă întreb dacă Sara nu este puţin fascinată de toate câte ne-a auzit vorbind despre isprăvile lui Solomon. Îmi aduc aminte că într-o zi plimbându-ne singuri, în timp ce Musa și Titel își făcea tradiționala siestă, Solomon ne-a întâlnit, ca din întâmplare; ne-a oprit ca să ne spună că nu-i purta nicio pică lui Musa și că e gata să se împace cu el, ceea ce, de altfel, noi bănuiam de mult. În realitate, însă, Klein căuta o ocazie ca să vorbească Sarei. Și îi vorbi, cu ocazia acestei întâlniri, cu calmul și puterea lui de convingere proverbială, o măguli cu iscusință, se jură pe toți dumnezeii săi de curăția sentimentelor față de bătrân și ne părăsi, sorbind-o pe Sara, cu aceste cuvinte.

— Dacă vreodată aș putea să vă fiu de ajutor, contați pe mine!

Cred că de-atunci, Sara, tot „adorând” pe Titel, se gândea adesea la Klein și o idee năstrușnică își făcu loc în căpșorul ei. Probabil, vreo altă poveste cu un bar. Și, în seara aceea, ea vruse ca eu să-i confirm gândul. Ah, asta nu!

Îl găsirăm pe Solomon în biroul său, puternic luminat de două lumânări mari. Era singur, îmbrăcat în costumul de călărie, care-l întinerea și-l făcea frumos. Se vedea că aștepta vizita Sarei și crezui că se va preface surprins. Spre marea mea uimire, mă înșelasem. Dimpotrivă, ne ului în sinceritatea sa afectuoasă:

— Vă așteptam… rosti el, ieșindu-ne în întâmpinare, la ușă.

Dar Sara nu-l lăsă să continue:

— Domnule Klein! Domnule Klein, hohoti în lacrimi.

O așeză într-un fotoliu:

— Te înțeleg, sărmana mea Sara! Trebuie să fie ceva îngrozitor pentru dumneata… Dar… el își cunoștea prea bine situația delicată. Trebuia să știe că Turcia asiatică nu-i Egiptul și… nu trebuia…

— Dar ce-a făcut, Dumnezeule? Ce crimă…

— …Crimă, desigur, nu! Dar a furat.

— De unde știți?

— Eu nu știu nimic. De altfel, nimeni n-o știe precis. Dar satul e convins. Înțelege-mă: în această gaură de munte, oamenii trăiesc de secole, fără ca nimic important să le tulbure tabieturile. Se cunosc între ei, cum un

cocoș bătrân își cunoaște găinile sale. Ei știu, unul de la altul, ce e bun și ce e rău. Astfel, poți să găsești printre ei tot ce ai vrea, afară de un hoț! De lucrul ăsta, draga mea, fiecare garantează, aici, cu capul. Și când, a doua zi după sosirea voastră aici, s-au observat furturi prin toate prăvăliile, ba chiar și la farmacie, îndată au ghicit pe hoț. Dacă nu i-au pus cătușe la mâini, n-au făcut-o din respect pentru mine, care v-am adus aici. Libanezii sunt firi înțelepte, ocolesc scandalul. Dar au depus plângere, cerând să fie scăpați de nepoftit. Asta-i tot, micuța mea!

Câtă minciună se afla în adevărurile evidente pe care Klein ni le punea în față, doar unul mai ticălos decât el ar fi putut s-o dovedească. Oricum, Klein jucase magistral. Și micuța părea să-și dea seama. După un moment de descumpănire, de reflecție, Sara se ridică hotărâtă, cu ochii înotând în lacrimi și cu dorințe puternice:

— Domnule Klein, într-o zi mi-ați spus că ați putea să-mi fiți folositor. N-aveam decât să contez pe dumneavoastră…

Nu îndrăzni să meargă mai departe, deoarece privirea lui Klein era severă, în timp ce pentru mine, care-l cunoșteam mai bine, această severitate îmi spune: „Du-te, frumoasa mea! În acea zi, știam bine de ce îți promiteam ajutorul meu”.

Sara se înarmă cu cel mai drăgăstos surâs al ei:

— …Ei bine, ați vrea dumneavoastră să interveniți în această împrejurare?

Bătrânul motan se prefăcu cuprins de-o neliniște adâncă… Fumam. Klein rămase pe jumătate lungit pe un divan. Aruncându-și țigara, se sculă și-și afundă privirea-i ștearsă în ochii negri ai Sarei:

— Dacă vreau să intervin… Natural că vreau, cu dragă inimă. Totul este să știm cu ce rezultate ne vom alege. Nu-mi place să mă compromit în intervenții zadarnice. Dumneata știi: în Turcia trebuie să ceri numai ceea ce se poate obține, fără de care…

— Dumneata poți obține tot! strigă Sara, sinceră, convinsă. Și apoi e inutil să-ți spun că Titel nu s-ar mai reîntoarce la Ghazir. Ne vom duce aiurea.

Ea vorbea la plural, dar Solomon o înțelegea cu totul altfel.

— De ce spui „noi”? Chiar dacă îl scap de pușcărie – ceea ce nu-i sigur – el va fi expulzat numaidecât. Și-atunci, cum o să-l întovărășiți, când cu toții sunteți în mizerie?

— Este adevărat! răspunse Sara, învinsă. Apoi: Ei bine! salvați-l măcar de închisoare, domnule Solomon.

— Vrei să spui, să încercăm a-l salva.

— „Să încercăm?" Dar ce pot eu?

— Ce puteți? Tot atât ca și mine.

— Adică?

Klein îi apucă amândouă mâinile și o ridică în picioare:

— Adică, uite așa: mâine dimineață te aștept la ora plecării diligenței. Vom coborî împreună la Beirut.

Apoi ne conduse până la poarta din stradă.

Simții în acea seară, înapoindu-mă acasă, că în curând voi fi de prisos la Ghazir. Mâine, după plecarea matinală a Sarei, îl informai pe Musa despre pretinsa cauză a arestării lui Titel. Bătrânul sări:

— Aha! din cauza asta libanezii nu voiau să-mi dea de lucru, pentru că sunt socrul unui hoț! De ce nu mi-ai spus că Titel fura? L-aș fi denunțat eu însumi!

— Lasă, e mai bine, acum. Dar altceva: după cele petrecute ce ai de gând să faci?

— Pe legea mea, nu știu ce să-ți spun. Uite, cred c-aș face bine, dacă m-aș apuca și eu de furat. Poate vor avea amabilitatea să mă expulzeze și pe mine… în România!

— Lasă glumele, Musa! Nu ești de părere că ne-am câștiga mai bine existența la Beirut sau la Damasc? Eu aștept înapoierea lui Solomon; îl voi ruga frumos ca să-mi dea o liră, pe care, desigur, n-o să mi-o refuze și voi pleca la Damasc. Vrei să mă însoțești?

Ne aflam încă în paturile noastre. Musa mă privi fix, cu ochii lui triști, care din ce în ce deveneau mai mici, până ce se închiseră într-o strâmbătură a feței, și brusc începu să plângă:

— N-o să-mi revăd… niciodată… familia!

Sării din pat și-i luai capul, strângându-l la pieptul meu. Plânse în hohote, ușurându-și inima. Apoi ne îmbrăcarăm și ne îndreptarăm spre cafenea. Afară nu era frumos. Se stricase vremea. În acea dimineață, consumatorii erau îmbrăcați ca pentru toamnă. Ne răspunseră la binețe, cu politețea obișnuită și nu ne spuse nimic referitor la cele întâmplate în ajun. Se vedea cât de colo, că le era greață de noi. Fapt care crea, în cafenea, o atmosferă mohorâtă, unde cuvintele și frânturile de conversație cădeau ca niște ocări în timpul unei rugăciuni. Eram foarte mâhniți.

E atât de trist, să te simți alungat din sânul unei colectivități, unde toată lumea era amabilă și în ochii căreia n-aveai să-ți reproșezi nimic josnic!

Ne băurăm cafelele și ne fumarăm narghilelele, fără a rosti vreo vorbă și aproape fără să ne uităm unul la altul. Ne aflam acolo, în situația a doi condamnați la spânzurătoare pentru greșeli necomise, și ne simțeam doborâți văzând că societatea omenească se preocupă mai puțin ca să fie dreaptă, decât să aibă totdeauna dreptate împotriva individului. Firește, sunt prea tânăr și fără experiență, ca s-o pot judeca; dar, din cele ce cunosc din trecutul umanității, nu pot uita că ea a confundat adesea marii oameni cu haimanalele. Și coborând pe scara valurilor spirituale, vedem că-i de-ajuns să manifestezi cele mai mici veleități de independență, de rezistență în fața mentalității comune consacrate, pentru ca societatea să te suspecteze și să înceapă a-ți bara calea către locurile pe care ea le rezervă numai celor care se feresc s-o contrazică sau s-o răstoarne.

În satul Ghazir, n-aveam altă vină, în afara aceluia de-a fi venit aici, ca să eșuăm ca niște epave. Nu voim să trăim pe spinarea nimănui și suntem gata să ispășim crima de vagabondaj, executând lucrările cele mai grele și mai prost plătite. Dar, după asta, nimeni nu ne poate refuza dreptul la existență; chiar la această existență „dezordonată”, ce ne-a plăcut s-o alegem; și nici să fim socotiți mai puțin demni de stimă, decât băcanul care în fiecare zi deschide și închide ușa aceleași prăvălii, timp de cincizeci de ani. Căci, fără curajul vânturătorilor de țări de teapa noastră, America nu și-ar fi revărsat niciodată bogățiile în dughenele satelor de pe întreg pământul.

Așa că noi îndurăm nedreptatea oamenilor care fac numărul și legea, chiar pe această biată terasă a unei dughene, de unde încă nu îndrăznesc să ne alunge – dar asta nu va întârzia! — și din care cauză ne simțim atât de triști, de parcă am fi ostateci la canibali. Culmea nenorocirii, soarele ne refuză azi binefacerile sale. Aerul e umed, tremurăm. Văile sunt înecate într-o negură deasă, care întunecă zarea. Nu ne rămâne decât să ne căutăm alinarea în fundul inimilor noastre rănite.

Ne pregăteam să ne ascundem de ființele omenești, zăvorându-ne în camerele noastre, când iată că servitoarea lui Klein ne aduce două scrisori, câte una pentru fiecare, ca să nu se bucure numai unul, iar celălalt să continue a frământa gânduri negre.

Scrisoarea mea este de la îndureratul Mihail, care îmi scrie de la Sfântul-Munte, înfățișându-mi stări de lucruri cinice, după cum urmează:

„Trăiesc aici în beatitudine. Nimic nu mă sâcâie. Toate «problemele» cu care mă știai preocupat altădată, astăzi îmi par copilării. Suntem nebuni, când credem că, într-o zi, omul va fi mai bun de cum e azi. Nu va putea să fie mai bun, pentru că nu are suflet. Nu are decât burtă și sex. Are, de asemeni, și puțină inteligență, dar asta nu-i sufletul. Dovadă, acest stareț de aici: e un porc dintre cei mai mari! Mă ține pe lângă el și-mi spune că-i din simpatie. În realitate, îi e frică să nu spun «prostii» sclavilor pe care îi exploatează. Puțin îmi pasă. Mâncăm țipari, minunați și delicioși, pe care «frații» îi pescuiesc în mare, tremurând de frig, zile și nopți! Nu mai vorbesc de claponii pe care îi îndoapă, dar pe care nu-i mănâncă decât starețul și invitații săi. Cât despre vinurile cu care udăm aceste bunătăți rare, poate c-ai auzit și tu că Sfântu-Munte e fără pereche în produse foarte fine, datorită grijii «fraților» noștri devotați, din care nu gustă nicio picătură. (Și bine fac! Să bea apă de mare!) M-am îngrășat mult și barba mi-a crescut impresionantă. Nu o voi rade. Asta place femeilor de-o anumită vârstă și… avere, printre care – la plecarea de aici – trebuie să-mi caut «doică» (Hm! te jignește vorba asta?) Fiindcă, în curând, voi fi la capătul noviciatului și porcul de stareț mă va soma să aleg între rasa călugărească și haina civilă. Și atunci, dragul meu idealist, voi fi silit să părăsesc această frumoasă viață monahală, care cuprinde desigur multă lene, țipari, claponi și vinuri bune, dar și plicticoase rugăciuni și destulă pederastie obligatorie, pe care o disprețuiesc, și într-un caz și în celălalt, ceea ce îl cam întărâtă pe «respectabilul părinte». Și ce-ai vrea tu să fac, ieșind de-aci? Moartea și-a clădit casă în plămânii mei. Niciodată n-am fost în stare să fac mare lucru cu mâinile mele, iar acum mai puțin ca oricând. Să mă omor? N-am nicio poftă, deocamdată. Nu-mi mai rămâne, deci, decât să mă însor (dacă m-o vrea!) cu vreo bătrânică copleșită de nevoia de afecțiune deosebită – specialitatea mea – și să-mi poată garanta, în schimb, un dram de existență călduță, timp de patru sau cinci ani, cel mult, ce cred că mai am de trăit”.

Bunule Mihail… Sărmane Mihail… Îmi sfâșii inima…

Scrisoarea lui Musa e mai veselă. Îi anunță logodna fetei sale, mezina Ghizela, *„cu un băiat atât de frumos și cinstit, și deștept, și care are o situație atât de frumoasă, fiind șef de raion la marile magazine «Carmen-Sylva»! La douăzeci și nouă de ani! nu-i oare minunat, tată?”*

Tata plânge de bucurie și sărută scrisoarea Ghizelei.

Apoi un nor îi întunecă fața. Într-un colț, nevasta lui adaugă: „*Numai că această comoară de băiat de n-ar afla întreg adevărul despre purtarea*

Sarei! Ar fi o catastrofă”.

— Hai să vedem, ce capital mai avem! spuse Musa, scotocind prin buzunare. Trebuie să beau ceva, chiar acum. Cu atât mai rău. Mă simt, în același timp, și fericit, și nefericit!

Am băut, în dimineața aceea, fiecare câte trei păhăruțe de rachiu, sub ochii bravilor săteni, care, deși ei înșiși beau, ne spionau cu coada ochiului și ne judecau cu asprime. Vorba poetului nostru. „Virtutea este ușoară, când ai tot ce-ți trebuie.”

Și acum, iată sfârșitul poveștii lui Musa și a scurtei dar emoționantei vieți dusă împreună, petrecută sub soarele Mediteranei.

Trei zile, n-am știut ce „învârteau” Solomon și Sara la Beirut. Totuși, cum timpul se îndreptase, iar zilele însorite ne înveseleau sufletele noastre melancolice, aproape că și uitasem să ne gândim la aceste două ființe. Dar, într-o frumoasă după-amiază, ce vedem și ne face să credem că visăm? O trăsură elegantă se oprește în fața casei unde locuiam și din trăsură coboară Sara, împodobită ca pentru nuntă, ceea ce îi displăcu lui Musa, deoarece înțelese că fata lui, dând „lovitura”, s-a grăbit să vină ca s-o vadă cei din sat, umilindu-i astfel. Foarte preocupată și dându-și aere, își îmbrățișă în grabă părintele și ne trânti această veste, în gura mare, care ne luă piuitul:

— Haide, tată, să strângem repede catrafusele, tu și Adrian! Ne înapoiem îndată la Beirut, cu trăsura ce-o vedeți afară. Mâine seară, tu pleci, tată, la Constantinopol! S-a sfârșit calvarul tău. Te vei duce să-ți regăsești familia! De azi în douăsprezece zile, o să fii la București!

— Și tu? întrebă bătrânul, cu un aer vexat.

— Eu, ei bine, tată, voi avea, în sfârșit, barul meu!

Musa se clătină, mușcându-și buzele:

— Tu… o să ai… în sfârșit… barul tău! Blestemat să fie Solomon! Nimic de spus: loviturile sale sunt de maestru… Aveți drept, deci, să mă expediați acasă: vă stingheresc în drumul vostru, care e același. Și Titel al tău?

— A fost expulzat ieri, răspunse Sara, închizând geamantanele.

Și adăugă, cu un ușor ton protector:

— N-am putut face nimic pentru bietul băiat!

— Ah! „Voi” n-ați… E magnific! Și cine suportă cheltuielile imediatei mele repatrieri?

— Tată, mă calci pe nervi! Mai bine ajută-ne să împachetăm. Trăsura nu poate să aștepte.

— Da, fata mea, ai dreptate: în realitate, sunt mulțumit de… *toate* astea! Tocmai mi-a scris de-acasă că Ghizela s-a logodit…

— Logodită, Ghizela? Cu atât mai bine pentru ea! Dar haide, tată, ajută-ne! O să-mi povestești pe drum toate istoriile tale.

— Istoriile mele? Asta-i toată bucuria ta, la auzul unei vești atât de fericită?

— Ce vrei, tată, poate că greșesc, spunându-ți că între mine și familia noastră se află o prăpastie, pe care nimic n-ar putea-o umple. Uite, fac prinsoare că mama profită de ocazie, ca să vorbească iarăși de purtarea mea proastă. Ei bine, socotiți-mă ca dispărută, moartă!

— Moartă? Și dacă hoitul tău o să ne împută de la distanță? Dacă îți vei nenoroci surorile?

— Regret, dar n-am ce să fac! Am dreptul să-mi trăiesc viața mea, fie ea chiar de paceaură. Asta-i poate soarta mea!

Musa căzu pe un scaun și murmură, cu capul între palme:

— Da, asta-i soarta ta!…

Sara se duse să achite câteva mici datorii la gazda noastră, o brutăreasa bătrână care ne dăduse adesea pe datorie numeroase *roll* – pâine plată ca o farfurie. Coborârăm bagajele la trăsură, care numaidecât porni, lăsând în urma noastră acest frumos Ghazir, care la urma urmelor, a fost prietenos cu noi, suportându-ne cu o cumsecădenie pe care mahalaua Brăilei mele nu mi-a arătat-o niciodată.

Musa traversă satul, ghemuit între mine și Sara, cu capul în piept, fără să vadă sau să salute pe cineva. Și ghazirienii, de treabă și înțelegători, se făcură că nu bagă de seamă prosteasca sfidare a Sarei, care voia să-i umilească, cu zorzoanele ei; se ascunseră tăcuți, la trecerea trăsurii. Mai târziu, când șoseaua dădu spre mare și apusul soarelui începu să ne bronzeze fețele, Musa – asemenea unei broaște țestoase speriate – îndrăzni să-și arate nasul, încetișor, privind în dreapta și în stânga, locurile pe care le-am iubit atât; apoi se închise într-un mutism, ca o stană de piatră, până la Beirut. Dar, în clipa când am trecut prin fața locuinței emirului, bătrânul se uită la mine, cu o privire ce parcă îmi spunea: „În ziua aceea, am fost mult mai fericit decât acum!”

Nu ne păsa deloc încotro ne îndreptăm, la cine și dacă la sosire, ne așteptau, poate, noi umilințe. Nu ne trecea prin gând că Sara ar fi devenit, în mai puțin de trei zile, proprietara unei vile, la malul mării. Și totuși, trăsura se opri în fața unei căscioare drăguțe, la țărmul Mediteranei. O servitoare

arabă apăru îndată în prag și se aruncă asupra bulendrelor noastre, tot povestind cu volubilitate o mulțime de lucruri, din care înțeleseserăm doar că apartamentul este gata să ne primească. Ne transportarăm singuri bulendrele și biata femeie fu cât pe-aci să se bată cu noi, ca să ni le smulgă. Sara, vrând să facă pe grozava și să-și joace rolul de stăpână, îi da porunci anapoda, într-o arabă care ne strica de râs.

„Vila” modestă a Sarei era alcătuită dintr-un parter cu trei camere ce comunicau între ele, una mai cochetă decât cealaltă, foarte curat întreținute și toate cu ieșire spre mare. Ah! intimitatea și perspectiva ce avui, privind de la ferestrele lor, îmi dădură o stare proastă de descurajare: aș fi fost gata să slugăresc, chiar în tură cu servitoarea, numai să trăiesc în această vilă micuță, o lună de toamnă frumoasă, ca aceea pe care o petrecusem la Ghazir… Eram însă hotărât să nu petrec decât o noapte la Sara! A doua zi, după plecarea lui Musa, aveam să părăsesc și eu Beirutul.

Totuși, rămăsei să contemplu, acolo, singur Mediterana în amurg. Alături, într-o odaie, Musa și fiică-sa tăifăsuiau. Îmi cercetai din nou conștiința și mă întrebai, pentru a suta oară, dacă nu eram pe un drum greșit, dacă nu eram chiar un nebun, vrând ca de-a lungul vieții mele să nu fac niciun fel de concesii societății, în vreme ce toată lumea le face; să nu abdic din timp în timp, deși totul era abdicare în jurul meu, fiindcă nevoia de-a exista, cât mai confortabil cu putință, era mai puternică decât toate moralele din lume; că însuși Mihail – care voia să fie „dintr-o bucată”, preferind să cutreiere pământul, cu traista în spate, decât să se plece cerințelor familiei sale aristocrate – se vede, acum, în situația de-a alege între o viață aproape dezonorantă și sinucidere și să opteze pentru prima. Cazul său mă tulbura profund. Întorsei problema pe toate fețele, îngrozitor de singur, cu ochii plini de acest măreț apus de soare care se reflecta în apele Mediteranei și pe crestele muntelui, într-o infinitate de nuanțe, de la auriu la violet, Oh, pământule, pământule! Numai tu poți să fi grandios și demn, în timp ce noi, ființele omenești, nu putem exista fără a ne înjosi reciproc.

Seara mâncarăm tăcuți, posomorâți și ne culcarăm numaidecât. Nimeni nu veni să ne tulbure, ceea ce fu o fericire. Mă culcai în același pat cu Musa, fără să-mi dau seama de ce, cu toate că din cele trei camere două aveau câte un pat, iar ultima un divan. Cum dorm prost în doi, m-aș fi mulțumit cu divanul, deși n-avea nici cearceafuri, nici cuvertură, dar nimeni nu mi-a cerut părerea. Din fericire, bătrânul nu-mi bâzâi la ureche nicio litanie, așa cum mă așteptam. Mă lăsă gândurilor mele învălmășite și

vuietului strașnic al mării, pe care-l asculta și el, cu ochii deschiși, senin. Cu puțin înainte să adormim, îmi puse mâna pe umăr și-mi spuse:

— Nu trebuie să te simți pierdut… Eu plec. Dar tu n-o să fii obligat să trăiești în bordelul lor, fiindcă îți voi da o liră turcească și o să poți pleca la Damasc. Să nu ceri nimic lui Solomon. E mai bine. Și dacă fata mea o să vrea să te ajute, eu zic s-o refuzi.

Îmi vorbea cu vocea înecată în lacrimi. Terminând, mă îmbrățișă și se întoarse cu fața la perete.

A doua zi dimineața, când toți ai casei dormeau încă, ne-am strecurat ca doi hoți, să ne fumăm ultimele narghilele la malul mării. Musa era otrăvit până-n vârful unghiilor, de ura ce o nutrea împotriva Sarei. Gândul de-a se întoarce acasă ca o curcă plouată, după ce își promisese c-o va aduce – cu sau fără voia ei – îi era mai apăsător decât dacă ar fi trebuit să le anunțe moartea Sarei.

— Ți-o jur că m-aș îmbăta de bucurie, dacă aș vedea-o lungită moartă, colea, sub ochii mei. Târfa dracului!

Nu-mi erau boii acasă, în dimineața aceea, pentru a aproba cu entuziasm un atare exclusivism sentimental. Îl simțeam fratele meu, dar în același timp, copleșitor de nedrept. Încercai să-i comunic sărmanului tată propriile-mi îndoieli, ca să-i micșorez violența urii. Osteneală zadarnică.

— Desigur!… Ți-e ușor să fi îngăduitor, pentru că nu ești în cauză!

— Ba da, prietene, mă aflu în același cazan cu tine! Toată viața mea e în joc. În clipa de față, sunt pe cale să realizeze osatura sufletului meu; ea va fi solidă sau hibridă, după cum voi înțelege sau nu, de pe acum, legile existenței normale. Fiindcă numai sfinții și nebunii pot să ducă o viață anormală și eu n-aș vrea să fiu ca vreunul dintre ei.

Musa mă privi aiurit:

— Dar ce caută nebunii, sfinții și osatura sufletului tău în bordelul Sarei?

— Iată ce caută: eu mă întreb – și tu trebuie să te întrebi, la rândul tău – dacă avem dreptul de-a impune cuiva regulile morale care ne convin. De pildă, urăsc egoismul și aș fi în stare să impun lumii dreptatea, cu lovituri de bici; dar cine îmi garantează că nu sunt un nebun, susținând că justiția trebuie să guverneze, în mod normal, viața oamenilor? Iar în cazul Sarei, de ce vrei tu ca ea să judece cinstea și necinstea cu capul tău și nu cu al ei? Știi tu că în Japonia prostituția se practică, pe față, de tinerele fete din lumea

bună, înainte de măritiș, ca să-și strângă zestre și că după aceea își găsesc bărbați foarte respectabili.

— Fac japonezii asta? Ei bine, eu n-o să fiu niciodată japonez! Da! Ia spune-mi, ce te-a apucat, așa tam-nesam, să vrei să mă convingi că Sara ar avea dreptul să-și continue acest fel de viață?

— Pentru că simt în mine o puternică nevoie de-a înțelege, înainte să condamn! Uită-te la Mihail: el n-a vrut să facă nicio concesie alor săi și a plecat de-acasă, ca să ducă o viață sfârtecată de concesiuni și, pe deasupra, vrednică de plâns, ceea ce, în realitate, înseamnă un faliment al dorinței noastre de independență și poate o pedeapsă. Dar mă întreb: cine are dreptul de-a defini natura concesiilor ce convin temperamentului nostru? Fata ta, Ghizela, are oroare de prostituție; ea e gata să se plece, chiar și în fața unui bărbat care ar face-o să sufere mii de ofense. Sara, cealaltă fată a ta, are, cu siguranță, oroare de viața cinstită care-i place Ghizelei; ea preferă să-și piardă urma în lume și să se culce cu primul venit, pentru un pumn de bani sau pentru o masă. Tot așa răspundeam și eu mamei mele, când mă întreba pentru ce duc o viață de vagabond; și cum e și natural, mama nu mă înțelegea. Tu n-ai s-o înțelegi deloc pe Sara, la fel ca și părinții lui Mihail, pe bietul lor fiu. Dar, pentru mine, problema e alta. Până acum am vorbit despre neînțelegerile între copii și părinți, certuri trecătoare între două generații. Pentru mine, conflictul, foarte grav și permanent, este în altă parte. Și anume, atunci când individul, afectuos și sociabil, dar îndrăgostit de această independență care-i libertatea mișcărilor sale, se ridică împotriva societății omenești, a cărei existență este clădită tocmai pe renunțarea fiecăruia dintre noi, la această libertate. Și atunci, mă întreb, și pe bună dreptate, dacă nu e aici drama, asemănătoare cu a șoarecelui în ghearele pisicii. Dar nu-i totul: când citesc, printre rânduri, scrisorile lui Mihail, mă întreb dacă nu-i pe cale să-și blesteme pasiunea pentru libertatea mișcărilor sale, dacă nu le socoate ca o aberație a spiritului său, mai mult victima orgoliului nostru decât ca o necesitate absolută, ca o condiție de viață. Și, în cazul ăsta, la ce servesc toate suferințele pe care le acceptăm ca un preț de răscumpărare a fericirii noastre, pentru că nu există fericire, iar abdicarea te pândește la capăt? Nu-ți mai spun că, în ziua tardivei abdicări, s-ar putea să ai teribila remușcare filială, de-a fi rănit, adesea mortal, sufletul unei mame, al unui tată, care s-au sacrificat pentru tine. Vezi tu, Musa, iată de ce nu știu pe cine să compătimesc mai mult, pe tine sau pe Sara, care din voi are dreptul la dragostea mea pentru om.

Nu-mi închipuiam, în ziua despărțirii noastre, câtă dreptate avusesem ca să-i țin lui Musa acest „discurs” de milă frățească.

Bătrânul s-a despărțit de fiică-sa, nevrând s-o îmbrățișeze. Eu am plecat la Damasc, a doua zi. Câteva săptămâni mai târziu, logodna Ghizelei fu ruptă din pricina Sarei. Nefericitul tată muri subit.

Apoi cinci ani trecură, la capătul cărora mă găseam eu însumi destul de prăpădit, cu trupul și sufletul, din vina aceluia care ne-a creat, în același timp buni și răi, inteligenți și proști. Într-o zi de noiembrie 1911, am debarcat pentru a șasea oară în această Alexandrie a Egiptului, plină de amintirea lui Musa. La „Fortul Napoleon”, un biet bar, descoperii o biată Sara, care, din mică și delicată, devenise un fel de pisică jigărită și murdară, cu ochii înfundați în orbite, părul vraiște și gura – mai ales gura – cusută, lipită pentru veșnicie. Ea se afla înapoia unei tejghele răpănoase, cu privirea în stradă, în timp ce un băiețel arab, slăbuț, servea doi tineri marinari olandezi, beți de viață și zburdalnici ca doi căței. Marinarii nu încetau cu glumele, puțin măgulitoare, la adresa damei mute de la tejghea, pe care o luau drept o mumie de curând scoasă din sarcofagul ei.

Mă așezai foarte aproape de ușă și cerui un vermut.

Nici sunetul vocii mele, mai mult decât prezența mea, nu clinti măcar un mușchi de pe figura Sarei. Totuși, eram sigur că mă recunoscuse.

Plătii și ieșii.

Nisa, martie 1934

APUS DE SOARE

O SERATĂ TEATRALĂ LA DAMASC

Vaporul pe care se îmbarcase bietul meu prieten, Musa, părăsi Beyruth-ul într-un sfârșit de septembrie, pe la amiază. Plecase luând cu dânsul și ceva din sufletul meu. De data asta rămâneam, singur de tot, fără Mihail, fără Musa. Să rămân, așa, lipsit de-o prietenie fără seamăn, și încă printre străini, iată un gând cu care nu credeam că mă pot obișnui.

Luai, numaidecât, trenul de Damasc.

Simțeam o greutate de neînvins, depărtându-mă de Mediterana, care-i și ea o bună parte din sufletul meu. Căci, ce mai rămânea de mine, fără prieteni și fără Mediterana? Am spus-o întotdeauna: singur, nu fac doi bani. Eu trebuie să iubesc nebunește pe cineva sau ceva, ca să nu mă simt gol și fără rost, ca un bostan uscat, uitat într-o porumbiște, după cules. Așa sunt eu croit.

Călătorind însingurat de la Beyruth la Damasc, suspinai tot drumul. Mă gândeam când la Musa, pe care un vapor păcătos îl bălăbănea în largul mării, când la Mihail care se ruga, fățarnic, la Muntele Athos, în vreme ce eu, trist, ca un câine alungat de stăpân, îmi omoram oasele, trecând prin munți și văi, într-o arătare de tren, care mai degrabă se putea asemui cu un morman de fiare și scânduri hodorogite. Într-o după amiază ajunsei la Damasc, orașul cel mai prăfuit din tot imperiul lui Abdul-Flamid. A fost destul ca să dau o raită prin el, ca să mă încredințez că-i cel mai urât și cel mai murdar.

Muream de necazul că trebuie să colind, fără un prieten, pe meleagurile acelea ale Anatoliei. Și când un om sărac se simte prea nenorocit, apoi el face lucrurile tocmai pe dos, de cum l-ar povățui înțelepciunea. În halul ăsta eram eu.

M-am descotorosit de tot calabalâcul la primul han, unde se vorbea grecește; apoi, uitând că o jumătate de liră turcească era singurul mijloc pe care cerul mi-l oferea ca să-mi potolesc foamea, căutai îndată să mă înveselesc sau, mai degrabă, să mă amețesc, să mă tângui și să-mi plâng de milă, în fața unui păhărel de rachiu și a unei narghilele bune. Obiceiul ăsta a rămas și azi: e singura mângâiere pe are o mai are sentimentalul, deznădăjduit și sărac, când se vede murind de alean.

Mă aflam în centrul orașului, într-o piață mare, unde vârtejurile de praf urcau în jurul unei coloane monumentale de bronz, care purta în vârf o mică moschee aurită. În afară de bazarurile mari, bogate în culori și pline de mișcare, pe care de-abia le zărisem în grabă, totul îmi părea un vis urât în orașul acesta: de la străzile acelea ca niște tuneluri, casele dărăpănate, cu intrări suspecte și până la piața aceea pustie, cu coloana sa hidoasă și cu praful care-mi intra în ochi. Noroc că era pe acolo o cafenea turcească, cu o terasă ademenitoare, de unde puteai privi acel „du-te-vino“ al localnicilor prin fața Poștei și a unui biet teatru vecin, ale cărui afișe mari, scrise cu mâna și pline de caricaturi multicolore, vesteau nu știu ce spectacol înveselitor. Afișul acesta tâmpit mă atrăgea grozav. Erau pe el oameni caraghios îmbrăcați și sulemeniți, iar femeile, numai în fuste scurte, cu sânii goi și picioare frumoase, îți săreau în ochi prin înfățișarea lor provocatoare. Jos, în dreptul fiecăreia, se lăudau, pe larg, farmecele și talentele feminine.

Grecii, turcii, arabii se opreau în loc, privind cu de-amănuntul trupurile voluptuoase și plecau apoi scărpinându-se.

Nici nu mă mai gândeam la mizeria care mă pândea. Golii încă vreo câteva păhărele, mi-am fumat narghileaua și după ce îmi schimbai gulerul cu un altul mai curat din buzunar, m-am dus încă de la șapte și jumătate și m-am instalat în primul rând al „fotoliilor de orchestră“. Li se spuneau „fotolii“, dar nu erau în realitate decât niște biete scaune. La fel ca și „orchestra“ un pian de rând, în „teatrul“ cari semăna mai repede cu o panoramă de bâlci.

Mă așezasem chiar la mijloc, în spatele pianistului, ca să văd mai bine toate acele „bunătățuri“, zugrăvite pe afiș. Îmi curgeau balele de plăcere ca unui cățel. Și nu mă ostenii degeaba, căci o mulțime de bărbați, foarte excitați, umplură sala îndată după sosirea mea. Așa că nu trecu mult și nu-mi rămase liberă nici măcar o strapontină. Mă hiritiseam c-am venit mai devreme, și pofta mi se mări în fața acelei săli de fesuri — armăsari cu nasurile coroiate, cu ochii strălucitori, ațintiți ca niște faruri, cu gurile de căpcăuni adulmecând carnea.

Sala, destul de mare, n-avea decât un parter și un rând de „loji“, care se umplură de familii bogate, în mare parte europene. Desigur că „lojile“ erau ca și restul: cutii de lemn mâncat de carii din care balustrada era îmbrăcată cu catifea roșie și roasă.

Ceea ce nu împiedica publicul să se frământe, cu nările dilatate, să ceară ridicarea cortinei înainte de ora fixată, și să strige nume, să născocească

alintări, arătând dorințe precise: mai harecii.

— Sânii tăi, mamițico!

— *Podarachi mu*[1], arată-te sau crăp!

Dar așteptarea noastră s-a prelungit, până după ora nouă. Și cum toată lumea se uita mereu spre o „lojă“ din fața scenei, singura care mai rămăsese goală. Am întrebat pe vecinul meu din dreapta, un grec, dacă nu cumva era așteptat vreun personaj de seamă.

— Cum, tu nu știi? Totdeauna pățim așa, din cauza parșivului ăstuia de consul rus! Lepădăturii îi place să vie târziu, ca să ne chinuiască și să crape fierea în noi, de încordare!

— Și teatrul așteaptă sosirea lui, pentru ca să ridice cortina?

— Negreșit!

— A, acum, înțeleg!…

— Habar n-ai: se vede că ești de curând picat pe aici!… Pentru că el acoperă toate cheltuielile și aduce trupele cele mai bune, ținându-le cât mai mult, din cauza asta îi răbdăm hachițele!… Așa-i viața: el cu ponosul, noi cu folosul!… Dar, pare-mi-se… în seara asta s-a cam întrecut cu firea! O să ne scoată din sărite cu întârzierea lui! Își râde de noi! Uite-te în jur, toți crapă de nerăbdare!

Și cu un gest larg, vecinul meu îmi arătă un parter întreg de mutre. Apoi, întinzând un deget, ce parcă nu se mai sfârșea, spre mijlocul cortinei, unde era o gaură enormă, pe care un ochi machiat o astupa din când în când, adăugă:

— Vezi? nici actorii nu mai au astâmpăr. În seara asta, prințul prea-și bate joc de noi!

— Da’ ce, consulul rus e prinț?

— Da… Un prinț tânăr, desfrânat, pe care ta-su a stăruit să-l numească la Damasc, ca să-l pedepsească. Dar n-o să rămână mult pe aici, că prea își face de cap. Mai în fiecare zi dă cu biciu-n birjarii cari nu se dau repede în lături, când trece el cu trăsura. E zănatec rău, croiește până și pe sergenți…

Un ropot de aplauze salută apariția, în loja consulului, a unui adolescent foarte tânăr, înalt, fin și frumos ca o femeie, dar prea grav și prea palid în strălucitoarea-i uniformă de ofițer. Abia catadixi să răspundă la salutul publicului și se așeză mofluz, în cușca lui de scândură. Curând, apoi, cortina se ridică cu smucituri, în stare să dărâme tavanul.

Scena, la început goală, înfățișează o sală de judecătorie. Pianistul, cu spatele la mine, aproape atingându-mă, atacă un marș de atmosferă. Vreo

șase judecători intrară, unul după altul, apoi acuzata, o femeie frumoasă. Se joacă o pantomimă plictisitoare, din fericire cam scurtă.

Nu pricep nimic din drama care se desfășoară prin gesturi și strâmbături.

Publicul, însă, înțelege tot și varsă lacrimile cu duiumul. Dar actorii nu joacă pentru public. Când vor să vadă efectul vreunei scene, privirile lor se îndreaptă spre „loja“ princiară. Cerșesc întruna o cât de mică încurajare.

Nimic. Prințul stă ca înlemnit, grațios dar cam aspru, și privește fix, cu capul rezemat pe mâna dreaptă. Gura lui pătimașe, fruntea-i nobilă, ochii albaștri, par ca de marmoră. O cărare, fără cusur, desparte în mijlocul creștetului două bucle blonde, drăgălașe. Oricât l-ai privi, rămâne veșnic același: nemișcat și sigur pe sine. Tot așa de împietrit se arată și atunci când cortina cade și se ridică, în cinstea lui, de cinci ori la rând și când actorii vin în grup să i se prosterneze în fața lojii.

Deodată pianistul se întoarce spre mine și iată-mă, față în față, cu Bianchi! Da, da, cu bunul Bianchi, pianistul de la „Cinema Mignon“ din Cairo, unde, mulțumită lui, fusesem împărțitor de afișe, pe stradă, vreo câteva săptămâni.

Simții că revederea mea îl bucură. Și asta îmi făcu nespusă plăcere. Era un italian, cu inimă de român, căruia îi plăcea să-și reamintească, cu duioșie, de țara în care se născuse și unde a crescut până după moartea mamei lui, când taică-său l-a dus să-și facă armata în Italia. Vorbea românește, fără să se poticnească. De altfel, cred că știa multe limbi, ca mai toți vagabonzii internaționali.

N-avurăm timp să stăm mai mult de vorbă, căci cortina se ridică, în program fiind o revistă cu cântece. Degetele cărnoase ale lui Bianchi fac să răsune *La Tonkinoise*, în clipa în care o femeie frumoasă apare, iar el, fără să se simtă câtuși de puțin stingherit, în timp ce acompania pe cântăreață, îmi suflă la ureche:

— E puica mea! Ce zici, frumoasă?

Recunoscui într-însa pe una din femeile îndrăcite, zugrăvite pe afiș.

Întrebai:

— E franțuzoaică?

— Nu! Napolitană.

— Îmi place…

Bianchi cântă cu îndemânare profesională, îmi șoptește un cuvânt, se strâmbă și stârnește râsul cântăreței, rotește ochii mari către loji…

— Îți place?… Ei… poți s-o ai…

Cum?… Atunci n-o iubești?!

— Să nu crezi, dragul meu, că ne-am înhăitat pentru dragoste! Am să-ți explic eu…

Mă uit la spatele acestui om curajos, cu fața brăzdată de necazurile unei vieți la voia întâmplării și mă întristez. La fiecare pas, viața se descoperă și mai rea. Probă: acest Bianchi care se complace în situații ce nu-i fac prea mare cinste…

După ce „puica“ lui își sfârși „numărul“, Bianchi se-ntoarse spre mine:

— Îți spuneam, deci, că nu-i vorba de dragoste. Marieta nu stă pe roze. Eu, la fel. Avem în schimb o fărâmă de experiență, care ne învață să nu ne lăsăm dați la fund. Nu știu dacă mă-nțelegi… Ne ajutăm, unu pe altul, cum putem. Datorită ei, câștig aici o liră sterlină pe seară, pe când la Paris, pianiști, în fața cărora mi-ar fi rușine să arăt ce pot, cântă pe cinci franci în cinematografele de la mahala. La rândul ei, Marieta face mai bună impresie asupra gogomanilor ăstora de prinți, atunci când iese la braț cu mine, decât dacă ar ieși singură. O femeie tânără și frumoasă, din lumea noastră… „artistică“, nu cucerește decât în clipa când trăncănește, printre atâtea altele, și cuvintele: „soțul meu“ a făcut… „soțul meu“ a dres… Cum vezi, nu e vorba de dragoste, ci de pâine. Haide! și nu mai face mutra asta de școlar beștelit. Odată, când hoinăreala îți va fi mai dragă decât morala burgheză, ai să fii și tu nevoit să faci ca toată lumea! Și-acum ascultă: ceva numai pentru noi doi.

Pe octava cea mai de sus a pianului, cântă în surdină, populara noastră Ciocârlie. Degetele lui gonesc năprasnic, ca ciocanele pe o tobă. Notele se-mbină. Parcă ar fi o vioară. Trupul i se frânge pasionat pe pian, pieptul acoperă mâna care risipește simfonia matinală a ciocârliei, obrazul i se îmbujorează și ochii-i mă întreabă:

„Vezi? N-am uitat patria mamei mele!…“

E ciudat cum oamenii pot fi un amestec de iubire și de lașitate… Acest Bianchi… Adineauri, când îmi grăia ca un Solomon Kein, pește priceput, aproape că-l disprețuiam. Și acum, iată-l gata să plângă la un cântec ce-i amintește de pământul copilăriei!… Ce poți înțelege din toate acestea?… Fără îndoială, că greșim amarnic atunci când ridicăm bariere, atât de mari, între bine și rău, între frumos și urât. Nu, nu! Iisus a înțeles mai bine ființa omenească, sau, dacă vreți, „făptura lui Dumnezeu“ și de aceea i-a iertat atâtea omului…

După cântecele franțuzești, foarte aplaudate, dar neînțelese de mai bine de jumătate din spectatori, s-a jucat o mică farsă în turcește, care a plăcut și europenilor. În urmă apăru pe scenă steaua trupei, soția directorului, o femeie drăcoasă, bine făcută, dar urâtă, cu o voce slabă, care însă n-o împiedica să miște întreaga sală, cântându-și cupletele în trei limbi: grecește, italienește și arăbește. Cheia succesului se datora jocului, farmecului, vioiciunii, și mai ales cupletelor obscene.

Ținea pe braț un coș plin de flori și în pauză, când numai pianul mai repeta refrenurile, se apropia de spectatorul cel mai jigărit și mai timid, îi arunca o floare și câteva vorbe: „Și-n seara asta, tot aici? N-ai frică de nevastă-ta?“

Nici prințul nu scăpa de zeflemelele ei: „Ce stai așa bățos? E caraghios, nu vezi? Și întorcându-se către public: Ăsta o fi crezând că și aici e consul și ne ia drept supuși ruși.“

Prințul nu înțelegea o iotă, căci ea îl tachina în grecește. Se mulțumea să zâmbească doar actrițelor care-i plăceau și numai uneori le aplauda încet. N-ai fi putut spune, dacă acest om se distra sau se plictisea, ci doar că era prezent de ochii lumii.

În pauza ce urmă, Bianchi ducându-se să-și vadă amanta, vecinul meu, grecul, începu să-mi vorbească despre prințul acesta misterios și despre puterea lui:

— Autoritățile nu-i refuză nimic. Obține tot ce voiește: pedepsește pe unul, ocrotește pe altul, dar niciodată pentru bani. Nici n-are nevoie. Tatăl său plătește totul. Singura lui pasiune este să-și arate puterea. Încolo, e bun și milos pentru că repauzează pe toți nenorociții din întreaga ortodoxie, care bat la poarta consulatului. Unii au și abuzat de recomandațiile lui și s-au îmbogățit, în chip necinstit. Bunăoară, banda de ingineri și antreprenori escroci ai construcției drumului de fier…

— Escroci?!…

— Chiar așa. Unii sunt aici, prin loji. Poartă fes, pentru că așa se cere când lucrezi pentru statul turcesc, dar sunt europeni. Ei bine! hoții ăștia au abuzat de înalta lor protecție și au înșelat guvernul. Au obținut concesiuni, adică parcele de drum de fier în construcție, spunând că terenu-i peste tot neregulat și cheltuielile de nivelare, uriașe: au rânduit, apoi, expertize prin comisiuni părtinitoare, care ședeau la un kilometru de movila ce trebuia aruncată cu dinamită: pif-paf ici, pif-paf colo, doborau colinele de nisip, pe

care dintr-o lovitură de târnăcop le-ai fi făcut harcea-parcea. Aici e pungășia.

Desigur, turcii nu sunt ei așa de proști, dar, de! săracii, trebuie să închidă ochii în țara lor, din cauza mucosului de consul rus. Și uite așa, aventurieri veniți la Damasc cu picioarele goale, s-au îmbogățit peste noapte. Acum s-a sfârșit și cu asta. Drumul de fier a ajuns la Medina și nu poate fi dus mai departe: orice ghiaur[2] ar fi tăiat acolo, ca o varză. De la Medina până la Mecca este țara sfântă a musulmanilor și constructorii, de la inginer până la cel din urmă lucrător, trebuie să fie musulmani. Altfel…

Omul vorbea fără nici o ură: mai curând, ca un revoltat împotriva nedreptății universale. Glasul lui era plăcut și l-aș fi ascultat mai mult, dar Bianchi veni să-și reia locul său la pian și cortina se ridică pentru ultima parte a programului.

— Ce faci după spectacol? mă întrebă Bianchi.

— Eh! mă duc să mă războiesc toată noaptea cu ploșnițele…

— Hai mai bine să iei masa cu noi!

— Care „noi“?

— Cu noi, artiștii, care mâncăm și bem zdravăn, pe socoteala prințului.

— Am să fiu, deci… invitatul lui?

— Nici n-are să te bage de seamă. Așa facem în fiece seară: ne ducem, întâi, la „Leon“, apoi prințul ne târăște la el acasă, și cheful ține până în zori. Mai în fiecare seară avem printre noi, cel puțin, un pripășit ca tine, pe care-l îndopăm cu icre negre și șampanie. Prințul nici nu-l vede. El nu se uită decât la femei.

Bărbații nu există pentru dânsul.

Ultimul act a fost o mobilizare a întregii trupe pe scenă și o risipă de veselie generală, cum numai în Orient se poate întâlni. Actorii asudau bisând cupletele. Cea mai mare parte dintre spectatori, în picioare, beți de plăcere, repetau în cor refrenurile preferate. Unii se îmbrățișau. Numai consulul rămânea nemișcat, absent, cu toate glumele cu care îl biciuia cântăreața greco-ital-arabă.

— Ah! Îi spunea ea spre sfârșit, tat-tu te-a învățat să iei mutra asta de filosof? Sau așa te-a făcut mă-ta?!…

Apoi, dând din umeri, îi întoarse spatele și strigă publicului:

— Să nu vă sperie fandoseala ăstuia! Când e singur c-o femeie, nu mai face atâtea fasoane, șeu!

Mințea. Nevastă a directorului trupei și mama unui copilaș, grecoaica era singura, dintre toate, care nu-și da poalele peste cap. Am putut să mă conving de asta, ori de câte ori am spionat-o.

La „Leon“, unde ne-am dus întâi, era un cabaret arătos, singurul local curat și cu adevărat european, din Damasc. Stăpânul, un evreu chiabur, de prin Rusia, curtenitor dar răutăcios, primi pe prinț și pe actori cu cinstea cuvenită unor oaspeți aleși, iar pe mine, care rămăsesem la coadă, mă măsură de sus până jos. Bianchi îl lămuri:

— Domnul e cu noi.

Leon zâmbi cu subînțeles și adăugă, depărtându-se:

— Tot artist?

— Da! și încă șomer! răspunse Bianchi, luându-mă de braț.

Numaidecât începu să-și bage nasul într-o mulțime de bunătăți și să comande icre negre și pește afumat, produse cu adevărat rusești, proaspete, aromate, gustoase. Comandase cât pentru șase.

— Cine o să mănânce atâta! l-am întrebat.

— Noi, cât om putea! Restul îl trimitem la hotel, ca de obicei. Prințul plătește fără să se uite. De-o săptămână, de când suntem în Damasc, nu mănânc altceva decât „specialități“ rusești și beau numai șampanie. Da! un fraier, ca ăsta, nu întâlnești la orice pas. Negreșit, că se despăgubește cu femeile noastre: afară de-a directorului. Dar ce are a face!…

Trupa număra nouă persoane, dintre care patru femei. Consulul le așează pe toate în jurul lui. Și așa a stat tot timpul cât am petrecut în cabaret. Habar n-avea de ceea ce făceau bărbații în capul celălalt al mesei.

Or, aceștia turnau în ei, ca niște sparți. Vinuri de Caucaz, șampanie, lichioruri, una peste alta. Îndeosebi comicul trupei trăgea cel mai mult la măsea: era un om care-ți stârnea râsul, cum îl vedeai. Grec, de fel din Odessa, bea vodcă de parcă ar fi fost apă. Doar cu el schimba prințul câte o vorbă, pe rusește, cerându-i să înveselească pe femei. Comicul făcea atunci pe supăratul și-i răspundea că juca el destul pe scenă „pentru dobitoci“. La cabaret ținea morțiș să fie „un om ca toți oamenii“. Dar cu cât căuta să fie mai serios, cu atâta stârnea mai mult râsul. Căci era mărunt ca un pitic și avea o mutră și un glas de cocoș. Se spunea că nu mai râsese din ziua când își pierduse unicul fiu, într-un naufragiu pe mare. Totuși nu părea prea nenorocit: dar cine știe ce ascunde sufletul omului?

Cred că era ceasul unu noaptea, când am părăsit cabaretul. Afară, în strada întunecoasă, grupul se adună ca să vadă ce-i de făcut. Până și hainele

după noi duhneau a băutură. M-am dat puțin la o parte, fiindcă îmi era rău.

Țigarea mă scârbea și-o azvârlii. Imediat se desprinse o umbră din beznă și-o înhăță. Era gardistul. Curăță mucul, trase din el cu poftă, zâmbindu-mi mulțumit, apoi îndrugă ceva din care nu înțelesei nimic. Bianchi îi aruncă un gologan.

Grupul se îndreptă spre locuința prințului. Am vrut să mă duc acasă.

Tremuram de frig.

— Nu! zise Bianchi, apucându-mi brațul: hai și tu cu noi. O să te strici de râs!

M-am lăsat târât, în halul în care eram: și după o jumătate de oră de mers pe jos, înotând prin întuneric și praf, o poartă grea se deschise, înghițindu-ne pe toți. În vestibul, doi vlăjgani de cazaci se repeziră la hainele cucoanelor și la paltoanele domnilor. Pe-al meu, cam jerpelit și jegos, căutam să-l ascund de ochii voinicului servitor, dar acesta mi-l smulse din mână. L-am văzut agățându-l cu o strâmbătură de dezgust, într-un colț, la o parte de celelalte haine.

Trecurăm, apoi, cu toții, într-o cameră mare, plină cu divane moi, perne bogat brodate și covoare scumpe. În mijloc, o lampă cu petrol ardea pe o masă rotundă. Abajurul, verde-închis, întuneca lumina. Abia dacă ne mai vedeam. De altfel, comesenii moțăiau, beți și obosiți. Numai prințul ținea să mâncăm un borș vestit, pregătit înadins. Actorii refuzară, cerând o cafea turcească, care ne fu servită la repezeală. Dar cu toată cafeaua, adormiră unul după altul, lungiți pe divane. Nu rămăsese, ca să ție de urât prințului, decât Bianchi și amanta lui. Tovărășie mută. Din când în când, fiecare căsca pe furiș.

Simțeam că prințul începea să mă observe și mă întrebam, ce căutam eu acolo și unde era „caraghioslâcul“, de care-mi pomenise Bianchi. El îmi înțelese încurcătura și se așeză lângă mine, în cealaltă parte a odăii.

— În seara asta au băut prea mult! Păcat! Prințul are un vultur îmblânzit, foarte hazliu, dar acum spectacolul e…

Și ridicându-se, bătu din palme:

— Hei! adormiților! să mergem acasă!…

Toată lumea se ridică în picioare și năvăli, buimăcită. Am zărit cum prințul lua de mână pe Marieta și o silea să stea în colțul cel mai dosnic al salonului.

— Nu, nu! protesta napolitana, mi-e somn!

— Mai stai puțin! o rugă diplomatul.

Când ultimul actor ieși pe ușă, Bianchi îmi făcu semn cu cotul.

— Pare-mi-se că rusul vrea să se culce cu puica mea! Să ne facem că plecăm.

— Din partea mea, aș vrea să plec… Am rămas numai noi trei și prințul își va da în curând seama că sunt aici. Aș fi foarte încurcat, dacă m-ar întreba, pe neașteptate cine sunt…

— I-aș răspunde eu.

— Da, dar locul meu nu-i aici. N-am obiceiul să mă vâr printre fețe simandicoase și mă simt stângaci, într-o casă ca asta.

M-am ridicat. Bianchi mă opri:

— Ia privește! spuse el arătându-mi perechea. Au început un ecarté.

Rusului nu-i arde de dragoste, în astă-seară. Nu cumva ți-e sete? Mă duc să cer niște șampanie.

Nici n-apucase să deschidă bine gura și intrară doi servitori, aducând o masă cu gustări și băuturi: o așezară lângă prinț, care se și grăbi să-și servească frumoasa italiancă.

— Să mergem să vedem ce-au adus, spuse pianistul.

— Eu nu mă mișc de-aici!

Am mai răbdat o jumătate de ceas, apoi n-am mai putut sta locului. Nu-mi era somn, dar mă plictiseam într-un hal fără hal, sau poate că mă molipsise plictiseala celorlalți. Jocul de cărți dură cât ai fuma o țigară și prințul aruncă pachetul de cărți, răsturnându-se pe perne. Nu părea deloc obosit. Privirea sa, deși nehotărâtă, și mintea-i mereu absentă, nu îl arătau mai puțin vioi și dornic de-o tovărășie sau de prezența cuiva.

Nu cred că se plictisea, iar firea lui indiferentă nu părea ostilă flecărelii și frământărilor celorlalți. Era o făptură interesantă, prințul ăsta exilat. Începea să-mi fie simpatic și mă înduioșam văzându-l cum se silea din răsputeri să nu plece italianca, el care cunoscuse lume strălucită și prietenii mari. Figura lui deschisă, mă câștigase. Părea că nu are nimic de ascuns pe lume: pielea albă, netedă și atrăgătoare, ca un nufăr. De șase ceasuri, de când îl studiam, nici un pic de contrazicere în purtare sau înfățișare. Ah! cum era cu putință ca omul acesta să cravașeze birjarii, pe stradă!

Mă gândeam la toate astea, cufundat într-o toropeală plicticoasă, când un cazac intră pe neașteptate, se plecă în fața stăpânului și-i șopti ceva la ureche. Prințul făcu ochii mari, apoi, uitându-se la ceas, zise:

— Uite, de opt ore, o femeie cu ochii în lacrămi, venită să-mi ceară audiență, mă așteaptă în sala consulatului. A fost uitată acolo și a adormit.

Fu adusă. Era o grecoaică frumoasă tare, cam de vreo treizeci de ani, care nu știa decât grecește. Hainele de pe ea, curate dar destul de modeste, erau în neregulă, ca și părul. Ca să le pună în rânduială, pipăia cu mâinile totul, de la cap până la poalele fustei, învârtindu-se ca o morișcă. Se vedea cât de colo, că servitorii o cam repeziseră, furioși că cineva sună la ora trei dimineața, silindu-i să vestească stăpânului lor prezența unei străine la consulat, la o oră „imposibilă“.

Nu se întâmplă nimic rău. Căci prințul, mirat, ținea să știe ce spunea nepoftita și iată cum mă trezii tâlmaci. Traduceam lui Bianchi cuvintele tinerei femei, iar pianistul le lămurea, în franțuzește, gazdei noastre.

Prințul, om binecrescut, mai presus de toate, dar și Don Juan, pofti pe străină întâi la masă, ca să guste ceva. Și pentru că grecoaica se codea, sălbatică și cochetă totdeodată, prințul îi veni într-ajutor și-i scoase cu îndemânare pălăria uriașă, pe care niște ace lungi o fixau în părul ei de abanos.

— Spuneți, vă rog, acestei femei, zise prințul, că aici nu sunt consul, ci amfitrion.

Întâmplarea ne amuza pe toți. Începurăm din nou să mâncăm și să bem, iar tânăra femeie tot povestindu-și necazurile, manifesta o foame nepotolită.

Prințul urmărea povestirea, cu un ochi de cunoscător, dar se vedea bine că grecoaica nu mințea.

Venea din Alep. Bărbatul ei, supus turc, o părăsise de câteva luni și nu mai da nici un semn de viață. Îl credea plecat în Grecia, căci traiul lor nu prea fusese bun, din pricina bărbatului, care toca banii la jocuri de noroc.

Acum, când economiile erau reduse la câteva zeci de lire turcești, ea se străduia să deschidă o prăvălioară în Damasc, dar autoritățile o șicanau fără milă. Și „ruga în genunchi pe Excelența Sa“, să-i vie în ajutor.

Excelența sa o întrebă:

— Asta-i tot?

— Tot.

— Bun. Mâine o să ai autorizația.

Grecoaica dădu un strigăt de bucurie și voi să sărute mâna consulului.

Acesta o trase spre el și făcu un semn cazacului, care dispăru.

— Acuma-i, acum! șopti Bianchi. Ai să vezi vulturul!

Și într-adevăr. O bufniță, mătăhăloasă cât un vultur, fu așezată pe masă lângă singura lampă ce lumina încăperea. Pasărea sta liniștită. La lumina lămpii, ochii ei de culoare galbenă-chilimbarie, priveau în gol cu o ciudată

fixitate. Din când în când, pleoapa interioară, albăstruie, îi acoperea ochii sticloși. Tocmai când voiam să-i observ mai bine, prințul șuieră, deodată, ascuțit. Pasărea bătu o singură dată din aripi, și stinse lampa. În clipa aceea, un sărut se auzi în întunericul de nepătruns.

— Acum, să mergem, spuse Bianchi. Suntem de prisos aici…

CINE E AUTORUL LUI „HAMLET“?

Doamne, cât de nesuferită este viața fără o prietenie, fie ea oricât de prăpădită! Când soarta ne copleșește cu atâtea sentimente prietenești, noi alergăm, ca niște nesimțiți, după lucruri de nimic și suntem totdeodată gata să rănim inima sensibilă, care n-a putut ghici dedesubturile mândriei noastre. Dar e de-ajuns ca norocul să ne arate spatele, ca să lepădăm numaidecât această iubire de noi înșine și să ne simțim, tot așa de fără căpătâi, ca și acei bieți orfani, cari rătăcesc printre dărâmături, a doua zi după o atastrofă, care le-a ucis tot ce aveau mai scump. Așa suntem noi, oamenii, și așa rămânem până la sfârșit. Ne ține de cald mai mult iubirea altora și câteodată chiar a acelora pe are îi disprețuim.

Reflectam asupra acestor scăderi ale sufletului omenesc, a doua zi de la plecarea lui Bianchi și a trupei sale. Petrecusem, în tovărășia lor, primele patru zile de când venisem în Damasc, fără să am răgazul de-a mai gândi la singurătatea mea sau la ceea ce aș fi putut deveni pe aceste meleaguri asiatice. Talentatul pianist îmi fusese un binevoitor tovarăș, de-o clipă, prea stricat și prea simplu ca să-l pot uita pe Musa sau frăția cu Mihail. Și totuși, plecarea lui Bianchi îmi lăsase un gol de nedescris: ceea ce mă încredință că viața, fără prietenii, e grea chiar pentru un suflet ca al meu, obișnuit cu depărtările. Da, da! Bianchi, amărâtul vântură-lume, îmi lipsea.

Rătăceam prin cafenele și băteam toate străzile, cercetând figurile, căutând mai repede un om decât de lucru.

Observasem că la Damasc firmele frumoase erau rare. Numai la prăvăliile lui Cook și Leon. Celelalte, niște monstruozități. Un vopsitor de firme ar fi mâncat pâine bună, prin meleagurile astea. Și-mi ziceam că n-ar strica, dacă aș fi chiar eu acela, cu toate că habar n-aveam de desen.

Dar cum să convingi pe cineva, ca să-ți dea de lucru, când tu n-ai un atelier, un ban și nici măcar un acoperiș? Ah? hoinăreala… Ar fi ea bună — asta am s-o spun până voi crăpa —, dar viața socială, cu legile ei nedrepte, este mai puternică și se impune majorității oamenilor. Va da ea dreptate, într-o zi, setei mele, înnăscute, după libertate? Va face din mine unul din apărătorii ei? Sau poate libertatea nu poate fi înțeleasă decât în mijlocul unei solidarități sociale?

Cugetam, mergând cu nasul în vânt. Și deodată, ochii îmi picară pe-o firmă, al cărei cuprins făcu să-mi tresară inima:

SIMON HERDAN
TINICHIGIU-ÎNVELITOR DE CASE

Ăsta, îmi zisei, trebuie să fie vreun evreu de pe la noi. Avea o firmă, prăpădită, ca vai de ea.

Din atelier năvălea un zgomot asurzitor, de tablă bătută cu ciocane de lemn. Doi lucrători tineri munceau, în vreme ce un om scurt, gros, cu burta mare, umbla încoace și încolo prin prăvălie și vorbea, dând din mâini, supărat.

Din când în când, ieșea în pragul ușii, privea în stradă și respira ca un astmatic.

Abia atunci văzui că are părul alb, fața grăsulie, buzele cărnoase, și roșu, ca un rac fiert. Era mâniat. Dar o mânie de om bun. Se vedea asta numaidecât, fiindcă, stând în prag, cu gura cicălea și înjura pe lucrători, iar cu mâna dolofană răsfăța un câine lup. În același timp, nu mă slăbea din ochi, tare intrigat că, de atâta vreme, înlemnisem rezemat de peretele din fața dughenei, spionând cele ce se petreceau la el. O făceam cu tot dinadinsul, ca să-i atrag atenția. Nu răbdă mult și deodată îmi strigă, în arabă. Îi răspunsei în grecește:

— Nu înțeleg o vorbă! Nu cumva ești român?

Se lumină brusc la față. Îmi strânse mâna și-mi grăi, pe limba noastră:

— Nu!… nu sunt român… Sunt un biet evreu de prin România. Și dacă nu te jignesc, hai să pufăim câte-o narghilea!

— De ce să mă jignești? Mă crezi oare un antisemit? Hm! nu urăsc pe nimeni.

Pășeam încet. Tinichigiul adăugă, dus pe gânduri:

— Nu urăști pe nimeni… Cu atât mai bine pentru tine! Așa ceva e foarte rar, fiindcă oamenii, în majoritatea lor, sunt niște bestii. Ei cred că e mare scofală, dacă zbieri: „jidan scârbos! grec parșiv! sau, turc împuțit!…“ E drept, sunt bătrân, nu știu nici să scriu, nici să citesc, dar cred că nu e necesar să-ți putrezești ciolanele pe băncile școlilor, pentru ca apoi să urli că va fi raiul pe pământ, în ziua când vor dispare evreii, armenii sau mai știu eu care popor. O! disprețuiesc acestea, nu pentru că aș fi în cauză. Probă: mănânc carne de porc deși mă oprește legea și nu mă rog în nici o limbă. Sunt om, și asta-i totul!

Tăcu o clipă și apoi reluă:

— Dar, ia spune-mi: cine ești și de ce te proțăpiseși în fața dughenei mele?

— Sunt copilul din flori al unei țărănci cumsecade, iubesc cu pasiune cărțile, prietenia și hoinăreala și mă distram, auzindu-te cum îți muștruluiai oamenii. De altfel, nu pari om rău.

Mă lovi, cu palma-i grea, peste umăr…

— Bravo! Așa e! Nu sunt răutăcios, nici măcar cât un rățoi, dar vezi! băieții ăștia prea mă sâcâie! Meseria noastră e cu cifre și numai când ele mi se brodesc, așa cum trebuie, atunci bag foarfecele în tablă și croiesc, după un model făcut mai dinainte din hârtie sau carton. În felul ăsta merg la sigur: în timp ce firoscoșii ăștia, pe care îi am, absolvenți ai Școlii de meserii, își bat joc de socoteala mea băbească și se omoară o jumătate de zi cu cifre, socoteli, măsurători și, când e să taie tabla, nimeresc ca Irimia cu oiștea alături! Așa și-adineauri: greșiseră iarăși calculele. Și asta se întâmplă cam de cinci ori la zece croieli. Desigur, lor puțin le pasă. Pe mine, însă, mă costă scump kilograme de tablă de zinc!

— Și nu-i pui să-ți plătească paguba?

— Aș! Niciodată! Țip la ei, precum ai văzut, un picior în spate: „Du-te dracului, prăpăditule, cu geometria ta, cu tot!“

Tinichigiul mă duse la o cafenea din centru, pe care, de altfel, o cunoșteam. Intră primul, cu burta înainte, mândru ca un pașă. Salută pe toată lumea, în turcește, fiind acoperit cu o ploaie de răspunsuri lingușitoare:

— Fii binevenit, Simon-bei!

Cel care strigase „Simon-bei“, era un ofițer turc, de-o vârstă și înfățișare cam ca a tinichigiului. Își strânseră mâinile, își ciocniră burțile, întrebându-se unul pe altul, în hohotele întregei cafenele:

— Ce-ți mai face burta, colonelul meu?

— De minune, ca totdeauna! Dar a ta?

— Ca un pepene verde, bine copt!

Simon Herdan își făcea o plăcere, tălmăcindu-mi convorbirile șugubețe sau folositoare, de la masa noastră, descriind pe cei de față:

— Ofițerul este comandantul cavaleriei siriene. (Numai mațele lui și bietul cal știu cât plătesc această onoare!) Tânărul care stă în față este un farmacist.

Ceilalți doi: unul, avocat, iar altul, doctor. În cafeneaua asta suntem, cu toții, aproape prieteni: evrei, creștini, bogați, săraci. Toți o apă: același ne acoperă capul și ne hrănește. Și dacă vreunul e lovit de mizerie găsește întotdeauna destule mâini de ajutor, ca să-l ridice în picioare.

După cum vezi, strada e plină de cerșetori, fără nici o meteahnă, fiindcă pe aici din zece oameni nouă nu vor să facă nimic!

— Vezi tu, continuă Herdan, cu toată faima proastă de care se bucură Turcia asiatică, poți să trăiești aici mai bine decât în România – Belgia Orientului, cum ne place s-o numim –, dar unde un pârlit de subcomisar poate să aresteze, să percheziționeze și să snopească în bătăi pe un cetățean, fără să dea socoteală nimănui! Așa, cel puțin, era pe vremea mea.

— Ai dreptate! răspunsei eu, cam umilit. În privința asta, nu ne-am schimbat prea mult, nici acum.

Herdan fu descusut de prietenii lui, în privința mea. Neștiindu-mi nici măcar numele, Simon tăbărî, la rându-i, asupră-mi cu atâtea iscodiri, că provocă hazul tuturor. Până la ora prânzului, toată cafeneaua se strânsese la masa noastră, copleșindu-mă cu întrebările, glumind și făcând haz.

Unul din ei întrebă pe tinichigiu:

— Și spui că ăsta e un vopsitor?

Desigur, și încă unul fără pereche!

— Cum poți să știi așa ceva, când abia l-ai cunoscut?!

— Hm! oare nu e el protejatul meu? Ar putea fi, atunci, altceva decât un neîntrecut meșteșugar, ca și mine? De altfel, nu mai târziu decât mâine, am să-l pun să-mi revopsească firma. Peste câteva zile, n-ai decât să treci prin fața tinichigeriei mele și să te convingi.

— Dacă e așa și dacă voi fi mulțumit, am să-i încredințez o lucrare mare.

— Ce fel de lucrare? Uiți că nu ești decât un biet subdirector de bancă?…

— Perfect: căutăm un vopsitor care să ne facă douăsprezece firme pentru depozitele de cereale și care să aibă scris, în franțuzește și turcește, explicația: DEPOZITUL BĂNCII IMPERIALE OTOMANE.

Mă plictiseam, de-a binelea. Herdan mă recomanda, tuturor, drept un vopsitor îndemânatec. Degeaba îi spusesem că mă pricep mai bine la zugrăvitul caselor decât la vopsitul firmelor… El îi trăgea înainte!

În felul acesta se anunța norocul meu la Damasc: printr-o minciună. Totul s-a întâmplat ca în poveste. Aș fi putut să-mi fac o casă și să devin un

om tihnit, ca și tinichigiul. Dar inima, care întotdeauna a condus pașii destinului meu, hotărâse altfel…

În ziua aceea, mâncai la Simon Herdan. Casă de burghezi îndestulați.

Nevastă-sa, o ovreicuță spaniolă, grasă ca și Herdan, era o față ștearsă, cu toane care o arătau la antipodul șugubățului Simon-bei, ale cărui glume înveseleau o întreagă lume de necunoscuți, flegmatici și dornici de râs. N-a scos un cuvânt, tot timpul.

Herdan, în schimb, îmi depănă viața sa, de la un capăt la altul. Mă spovedii, la rându-mi, cu aceeași sinceritate, dar cu mai puțină ingeniozitate și interes, fiindcă tinichigiul avea și de ce: Simon Herdan se cățărase pe acoperișurile caselor din patru continente și văzuse lucruri foarte felurite.

Vedeam confirmându-se bunătatea acestui om, care cu o mână amenința pe lucrători, iar cu cealaltă își râzgâia câinele. Timp de douăzeci și cinci de ani fusese vagabondul ideal și el, figura rătăcitoare, îndrăgostită de pământ, nimic altceva decât de pământ. Singura pasiune: o masă bună și un pahar cu vin, asemenea.

— Da’, ia spune-mi Adrian, zise el în clipa când ni se aduceau narghilelele… Ți-am îndrugat un car de prostii și am uitat să te întreb dacă ai vreo cameră încăpătoare, unde să-ți poți lucra firmele.

— Nu! nu am așa ceva și nici nu-ți garantez calitatea lucrărilor mele, pentru că, repet, nu știu să desenez!…

— Eh! Îți faci sânge rău de pomană! Într-o țară în care eu m-am înstărit cu geometria mea de carton, tu ai să poți picta niște firme mai frumoase decât cele care se văd pe aici și care sunt scrise cu picioarele! Îți trebuie însă, musai, un atelier…

Da, da!… se află pe aici, prin apropiere, unul! Îl vom închiria, îndată.

— Îmi lipsesc încă… atâtea altele! bolborosii eu.

— Vei avea totul și astea de la sine. Îți voi ajuta ca să te instalezi, așa precum am vorbit. Mai târziu, dac-ai să simți nevoia, o să-ți găsesc și-o nevastă.

Sunt în oraș grecoaice drăguțe, cu zestre bunicică, și care nu vor altceva decât un tovarăș cumsecade. Iar dacă ții, cu orice preț, să știi de ce fac toate astea pentru tine, apoi, uite, pentru că ești „de pe la noi!“ Eu îmbătrânesc. Mă plictisesc de moarte. N-am copii și nici tovarășe, cum mi-a poftit inima. Cu toată hoinăreala mea, am rămas român până în adâncul sufletului și-al măruntaielor.

Știu să-mi pregătesc și mă înnebunesc după caltaboșii și murăturile noastre, după varza acră călită, ardeii umpluți și le mănânc cu o poftă, în stare să scoale și morții. Dar, mai presus de toate, iubesc vecinătatea bună la masă, la cafea și, câteodată, chiar pe acele femei frumoase care azi pot să mă necăjească, fără prea mare pagubă.

Pe măsură ce vorbea îl podideau lacrămile, fața i se schimonosea, vocea i se sugruma. Lângă el, doamna Herdan, biruită de grăsime, privea în gol, de două ceasuri, cu mâinile încrucișe pe burtă, fără să priceapă nimic din ceea ce noi sporovăiam într-o limbă necunoscută ei. Absentă, nesimțitoare, ședea indiferentă față de tot ce se petrecea în jurul ei, în acel nefericit Simon, care ardea ca o pară. Atunci îmi dădui seama de diferența grăsimii la oameni. De-o parte o grăsime care perpelește: de-alta una care pietrifică. Pretutindeni se află și divin și noroi.

Atelierul meu, cari era în același timp și cameră de dormit, fu mobilat și pus la punct de însuși Herdan, care era ajutat de-o mogâldeață, adunată de pe drumuri, în picioarele goale, zdențăroasă și căreia îi comanda ca un general.

Pat, șevalet, masă, lighean, scaune, cărate cu spatele din casa tinichigiului, se îndreptară spre locuința mea, situată la primul etaj al unei cocioabe de pe aceeași stradă.

Când totul fu gata, Simon își frecă mâinile de bucurie:

— Iată-te stăpân! strigă el într-un hohot de râs, care-i lărgi gura până la urechi. Ce-ți mai lipsește? Materialul. Ei bine, vom merge împreună la un negustor de culori, unde îți voi deschide un cont. Fiindcă nu vreau să-ți dau 15 bani pentru cumpărături. Și chiar când ai să câștigi, vei face bine să mi-i dai să ți-i păstrez. Cine știe, poate ai vreo patimă: cărțile de joc, băutura, femeile…

— Nu! mă cuprinde doar aleanul, uneori.

— Aha! aleanul, izvorul tuturor pasiunilor! Nu, nu! dragul meu! Să nu ții la tine niciodată, mai mult de-o megedie[3].

Vorbea ca și cum buzunarele mi-ar fi fost doldora de lire turcești. Dar, poate că știa, mai bine decât mine, ceea ce avea să se întâmple. Pentru că, în curând, soarta a făcut ca realitatea să întreacă însăși speranțele sale.

Într-adevăr, imediat ce noua sa firmă –întâia mea „capodoperă“– fu agățată deasupra prăvăliei, scânteindu-și lacurile în bătaia soarelui, mulțimea năvăli, înghesuindu-se și o admiră prostește câteva zile în șir, ceea ce mă făcu imediat cunoscut în tot Damascul. Desigur, era o firmă fără

pereche. În timpul lucrului, mă jucasem vopsind o duzină de colivii, întrebuințând, pentru prima oară în Damasc, ripolinul, în culorile lui cele mai țipătoare, de la roșu închis până la auriu. Aceste colivii s-au cumpărat a doua zi de la expunerea lor în fața prăvăliei, ceea ce uimi chiar pe Herdan:

— Vezi? Îmi zise el. Îmi dădeai zor că n-ai fi decât un mâzgălitor și când colo, ești coșcogeamite artistul. Acum sunt sigur c-ai să brodești o fată cu zestre bună.

Mi-adusei aminte de Solomon Klein! Doamne! În țara asta, arta și căsătoria merg mână în mână și sunt ușoare ca bună ziua.

De data aceasta, Herdan a avut dreptate, pentru că lucrurile nu s-au petrecut ca în Liban.

Dădui gata firmulițele pentru depozitele de cereale ale *Băncii Imperiale Otomane* și care n-au fost o muncă propriu-zisă. Apoi îmi căzu, pleașcă, o mare comandă. O industrie de obiecte sculptate în lemn și aramă îmi comandă o firmă, a cărei mărime mă înspăimântă: opt metri lungime și doi metri lățime, cu următorul text în franțuzește și arabă: „ASOCIAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ARTICOLE ORIENTALE“. La capete, trebuia să pictez, într-o parte o mobilă în stil *moucharabieh,* în cealaltă, un candelabru de bronz.

Mă înhămai cu pasiune la lucru. Și, la capătul unei luni, ceea ce ieșise din mâinile mele nu era desigur o capodoperă, dar cu atât mai puțin o porcărie. Caracterele arabe, desenate de un maestru în ale caligrafiei, mi-am dat osteneala ca să le pictez fără nici un cusur. În ceea ce privește textul franțuzesc, aducându-mi aminte de decorația murală *„style gazette“*, i-am dat culoarea stejarului și iluzia reliefului, atât de bine, încât, în clipa când firma fu așezată pe zidul fabricii, toată lumea a crezut că literele sunt de lemn.

A fost un pelerinaj. Se opreau oamenii în fața atelierului meu și se uitau lung spre ferestre, ca și cum ar fi locuit un vrăjitor, într-acolo. Cei doi tineri directori ai întreprinderii, după ce mi-au dat un banchet, m-au plimbat o zi întreagă cu trăsura prin aleile minunate de la Baptuma. Mi-au răsplătit, amândoi, cu câte douăzeci de lire turcești, o osteneală care nu făcea nici pe jumătate. Mai mult: fusei invitat de numeroase familii de burghezi, comercianți sau liberi profesioniști, mai cu seamă greci, unde primii câteva oferte de căsătorie.

Ajunsesem un domn, bine îmbrăcat, salutat din depărtare și cu comenzi din belșug. Simon Herdan era în culmea fericirii. Într-o zi, pe când ne aflam

la cafenea, o întâmplare caraghioasă luă în mintea mea proporții la care nimeni nu se aștepta.

Eram de față câțiva din obișnuiții sindrofiilor noastre: farmacistul, un inginer de la căile ferate și subdirectorul *Băncii otomane*. Se pălăvrea pe seama unei trupe grecești de varieteu, care înveselise societatea damasceană timp de-o săptămână și plecase în ziua aceea la Alep, lăsând regrete.

Farmacistul, ceva mai învățat, vorbea cu mine grecește și părea cunoscător în ale teatrului. La un moment dat, el își exprimă părerea de rău că actorii dispar odată cu moartea și că nimic din ceea ce au creat nu mai poate fi transmis posterității.

Voind să-i dau o replică, cu à-propos zisei:

— Da! actorii sunt o rezumare, o prescurtare a timpului lor! a spus-o… a spus-o… a spus-o…

Și iată-mă, deodată, încurcat în ițele memoriei mele îndărătnice. Nu-mi mai aduc aminte de numele –de sute de ori pronunțat al autorului acestei fraze celebre. Cu ochii zgâiți la cei de față, le cer să-mi vie în ajutorul memoriei:

— Ah, la dracu!… strigai. A spus-o… frate… ăsta… ce dracu, în *Hamlet*, când eroul tragediei vorbește de actori, la sosirea comedienilor. Nici unul din voi își amintește? E Sc… Sch…

Herdan, supărat că-l dau de rușine cu erudiția mea, se răsti la mine, roșu de mânie:

— Ei! cine a spus-o?!…

— Apăi, de! Cine a spus-o? Aduceți-mi și dumneavoastră aminte. Eu l-am uitat pentru un moment, din cauza unei neputințe de-a mă concentra… Dar, dintre dumneavoastră, nimeni nu știe cine e autorul lui ?

Simon ridică din umeri și trase din narghilea. Ce-i pasă lui de *Hamlet*? Ceilalți, oricum, ceva mai încurcați, bolovănesc ochii la mine: farmacist, inginer, director de bancă mă privesc holbați și îngână, unul după altul:

— Hamletîm?…

— Hamletîm?…

— Da! Pentru numele lui Dumnezeu! *Hamletîm!* Fir-ar a dracului de nemurire, dacă nu se știe la Damasc, nici de către intelectuali, cine e autorul lui! Autorul piesei *Regele Lear*, al lui *Macbeth*, *Othello* și ale atâtor tragedii…

Englezul genial care a trăit acum trei sute de ani!…

— Aha! acum trei sute de ani! strigă el, ușurat. Acum înțeleg totul: e greu să-ți reamintești de oameni cari au murit acum trei sute de ani!

Scos din țâțâni, zvârl ciubucul și cu brațele ridicate în sus:

— Ești smintit, prietene? Aici nu e vorba de „oameni“ cari au murit, ci de autorul lui *Hamlet*! La mine este o zăpăceală trecătoare, dar la voi, acum văd, e neștiință sadea! Habar n-aveți de *Hamlet*!

Și, furios mă reped afară, ca dus de vânt, fără să le strâng mâinile.

În stradă, Herdan mă ajunse din urmă și mă dojeni:

— Eh! ai cam făcut-o de oaie, cu *Hamletu* tău. Le-ai spus-o pe șleau că sunt proști!

Da, le-o spusesem în față. Și aș fi fost în stare să le-o strig din înălțimea minaretelor, la ora rugăciunii.

Zăvorât în odaia mea, nu mă mai gândeam decât la autorul lui Hamlet: să-mi aduc aminte numele și să-l trântesc, a doua zi, în nasul acestor intelectuali caraghioși. Dar cu cât mă gândeam mai înverșunat, cu atât mă prosteam mai tare. Măsurăm odaia în lung și-n lat, scriam cu tibișirul toate literele lui, le împerecheam în fel și chip, în speranța că doar mi-o răsări în minte numele binecuvântat și care mi-era tot pe atât de familiar ca și al mamei. Dar, nimic! Bolboroseam frânturi scâlciate: Sch… Schop… Schil…

Știam că numele începe cu litera S, dar, când voiam să-l rostesc, se încurca și devenea Schopenhauer ori Schiller, ceea ce mă făcea să plesnesc de rușine față de propria-mi neputință. Mă plimbam și vorbeam singur:

— Auzi, domnule! să te ocupi, din copilărie, cu frumusețea fără seamăn a literaturii universale; mai târziu, să-ți sacrifici viață, familie, bunăstare, pentru a o desăvârși în sufletul tău; să știi, nu pe ghicite, ca o lecție la examen, ci cu pasiune, cine a fost Schopenhauer, cine a fost Schiller și totuși să confunzi pe autorul lui cu acești doi nemți! Se poate, oare, o mai mare nenorocire pe sufletul nostru?

Istovit de atâta căutare, m-am culcat pe la miezul nopții, îmbrăcat și încălțat, ca un om băut. În timpul nopții, ori de câte ori mă trezeam din somn, bâlbâiam:

— Schop… Schil…

A doua zi, de dimineață tare, Herdan trecu, ca de obicei, să ne facem tabietul împreună: dulceață, cafea, narghilea. Eram rău dispus și pus pe gâlceavă. El râse, cu bunătate:

— Haide! Dă-l dracului de… Cum i-ai zis? *Hamlet*?

— Ce să-l dau dracului, domnule Herdan! Simt o poftă, să mă dau cu capul de toți pereții! Se poate să trec eu, cu nepăsare, peste un asemenea caz?

Doar, pentru asta trăiesc, de când mă cunosc!

— Pentru Hamleți?

— Da! pentru Hamleți!

Vârându-și mâinile sub șezut, Simon începu să fluiere a pagubă:

— Și din cauza asta ai fi în stare să nu-ți vezi de treabă?

— Ba bine că nu!

— Apăi, eu te bat, mă!

— Ba mai bine-ai face să m-ajuți a-mi limpezi creierul. Ai atâtea cunoștințe. Poate că printre ele s-o găsi vreun om mai instruit, care să știe cine e autorul lui *Hamlet*!

— Na-ți-o bună! O să încalec acum pe un măgar și o să cutreier întreg Damascul, întrebând pe turci de numele Hamletului tău!

— Dar nu de numele lui *Hamlet* e vorba, ci de autorul lui!… Ce Dumnezeu!…

— Ești curat nebun! Și apoi… nici nu știu cum se zice autor pe turcește, pentru că nu mă interesează cum vine asta nici pe românește. Dă-mi pace!

— Ei bine! ai să întrebi, numai: cine a scris pe *Hamlet*!

Cafeneaua din centru, proaspăt stropită și măturată, era la sosirea noastră ticsită de clienți matinali, încă somnoroși, puțin vorbăreți, care sorbeau zgomotos din cafele, trăgeau cu sete din ciubuce, unii frunzărind ziarele, cea mai mare parte meditând. Orientalul, trăind tihnit și după placul lui, se culcă devreme și se scoală cu noaptea în cap. La culcare e vesel, iar la deșteptare morocănos, fiindcă sensibilitatea orientală, cheltuind multă energie în timpul zilei, se reface greu. Astfel se și explică nelipsitele excitante din casa turcului, arabului, grecului: toate acele narghilele și cafele amare. Se povestește că Sultanul Roșu semna dimineața sentințele de moarte, fără să le mai revedea, pe când seara le discuta.

Pătrunzând în cafenea, trimiserăm din prag un *sabalaeurusum* la toată lumea și primirăm, drept răspuns, un *buiurum* și un *melkhavar*[4], după ce luarăm loc lângă niște cunoscuți.

Mă uitam la fesuri și mă întrebam mereu, care tigvă o fi cunoscând, spre fericirea mea, numele autorului căutat de mine. Simon bănui ce se petrece

cu mine și mă trase de mânecă:

— Să nu cumva să-i întrebi acum de *Hamlet*. Turcul se scoală dimineața „cu dindărătul în sus“! Lasă-i să-și fumeze prima narghilea.

Crezând că am să uit, Herdan ceru un joc de table, dar nu-mi ardea de jucat. Mă gândeam la zădărnicia gloriilor pe pământul acesta materialist.

— Ah! domnule Herdan, dac-ai ști cât e de tristă, pentru mine, constatarea asta. Auzi, să se găsească intelectuali care să nu cunoască nici măcar opere ca *Hamlet*!

Simon trânti ciubucul supărat:

— O-o-o, da’ mai dă-l în moașă-sa, mă băiete, că m-ai căpiat cu Hamletul ăsta! Vrei să joci table, da sau ba? Sau mai bine du-te la vreo cadână, ca să-ți descânte de Hamleți! Ei, drăcia dracului! Tu ești vopsitor: eu tinichigiu. Ce tot vâri pe *Hamlet* în sărăcia noastră!?

Rămăsei mofluz. Herdan avea dreptate. Ce cauți tu, *Hamlet*, în sărăcia noastră, de vreme ce spițeri, ingineri, directori de bancă habar n-au că tu te confunzi cu veșnicia?!

Cam pe la a doua narghilea, apăru comandantul cavaleriei de Siria.

Țanțoș, deși bătrân, cu mustața *„à la Wilhelm“*, cu aere de craidon, veni drept la masa noastră.

— Bună dimineața, Simon-bei! salută el, în franțuzește.

Își făcură temenele, își ciocniră burțile, deopotrivă de respectabile și când să se așeze, Herdan îl luă pe comandant la repezeală:

— Ia ascultă, *banadac*: acest ghiaur și-a pierdut capul din cauza lui *Hamlet*. Nu cumva știi tu…

Ofițerul bătând din pinteni:

— Din cauza cui și-a pierdut capul?

— Din cauza lui *Hamlet*!

— Cine e ăsta *Hamlet*?!

— Apăi… tocmai ceea ce voiam să te întreb…

— Ce meserie are ăst Ham…

Simon mă privi cu o mutră caraghioasă, abia stăpânindu-și râsul. Strigai, cu vădită scârbă:

— Spune-i lui Moș Teacă al Siriei, că *Hamlet* era de meserie „prinț al gândirii“, și ar fi putut să devină „stăpân pe o mare întindere de noroi“ dacă „meseria“ nu l-ar fi împiedicat.

Herdan dădu drumul râsului său sănătos. Comandantul izbucni și el, fără să știe de ce. Și, pe când burțile li se săltau ca niște pepeni imenși, mă pornii

și eu pe râs, ca o leșinătură, în ciuda lui *Hamlet* și a tuturor tragediilor geniale, pe care câțiva nebuni le-au lăsat moștenire becisniciei omenești.

Puțin după asta, fiindcă prietenii mei încinseseră un îndrăcit joc de table, prinsei un moment când nu eram observat și mă strecurai afară, ca un câine plouat.

Două zile la rând am stat închis în casă, cu toate protestele bunului Herdan. Simțeam deșteptându-se în sufletul meu un sentiment care-mi era prea cunoscut prin pagubele aduse, de când pusese stăpânire pe mine. Era o scârbă, un dispreț total față de oamenii și lucrurile care-mi fuseseră dragi mai înainte: oraș, stradă, locuință, meserie, prieteni. Totul în jur mi se păru, la un moment dat, dușmănos, bestial, urât. Simțeam nevoia să plec afară, la aer curat și câmp cât vezi cu ochii și trebuia să mă supun, oricât m-ar fi costat asta. Din cauza acestui sentiment, am fost atât de schimbăcios în viața mea. E și bine, și rău, ca să fie cineva așa. Dar ăsta sunt și n-am ce face.

Am tăcut, deci, chitic, cu frica în sân. Recitii câteva pagini mai frumoase din cele două sau trei cărți vechi, care mă întovărășeau pe meleagurile acelea. Între timp, măsuram atelierul, scotocindu-mi memoria:

— Schop… Schil…

Mizerie!…

Câteodată mă gândeam să alerg la consulul Rusiei și să-l rog să mă scoată din pocinogul în care căzusem. Dar nu îndrăzneam. Mă temeam să nu fiu luat drept nebun și zvârlit pe poartă afară. Poate că nici nu m-ar fi recunoscut!

O altă cale, mai sigură, ca să mă liniștesc, era să-i scriu lui Mihail. Dar, vai! trebuia să aștept cincisprezece zile, până să-i capăt răspunsul, și-mi era cu neputință ca să mai trăiesc în halul acela.

Pentru a pune vârf nenorocirii, îmi căzuse beleaua tocmai în vremea când trebuia să dau gata o lucrare foarte grea. Grea pentru mine, care nu eram un desenator. Era vorba de-o firmă pentru un magazin de mode. Lucrarea era aproape pe sfârșite și ca s-o închei mai aveam o pălărie de damă, împodobită cu un superb fulg de struț. Apoi aș fi pus mâna pe o sumă frumușică.

Mi se pusese în vedere că această pană trebuia să fie „superbă“, „superbă“. Or, nu numai că nu eram în stare de așa ceva, dar nici potrivită n-o

reușeam. Și cu cât mă îndărătniceam, căutând pe autorul lui *Hamlet*, cu atât mai puțin mâzgăleala mea semăna cu o pană. Ajunsese, cu vremea, o pată mare, cenușie, – ceea ce mă îndemna s-o distrug ca pe o rușine.

A treia zi, Herdan mă privi chiorâș.

— Îmi pari cam înăcrit!

— Am și de ce!…

— Și din ce cauză nu mântui odată cu fulgul ăsta?

— Pentru că nu sunt în stare să-i dau de căpătâi.

— Numai pentru atât? Uite, am să-ți dau eu unul adevărat!

E imprimat pe mușama. Nu-ți rămâne decât să-l tai de-colo și să-l lipești unde ai nevoie. Îi tragi, apoi, câteva pensule de jur-împrejur, ca să nu se cunoacă și iacă-te scăpat! Acum, hai la cafenea. Mi-e urât al dracului fără tine.

La cafenea, fui primit cu zâmbete răutăcioase, ceea ce mă încredință că în lipsă s-a petrecut pe socoteala mea. Pricepui că vedeau în mine pe „înăcritul“ grupului și mă jurai să nu leg o vorbă cu nimeni. Dar Simon, plin de bunăvoință, se crezu dator să-și încerce încă o dată norocul.

O mătăhală deșirată, cu fesul pe ceafă și cu nas de elefant, trecu agale pe lângă masa noastră și se așeză, în colț, pe canapea.

— Haide! Îmi spuse Herdan. E doctorul meu. În tinerețe, a bătut toate cărările și vorbește multe limbi. Dacă nici ăsta nu cunoaște numele pe care-l cauți, apoi să te ia dracu cu Hamletu tău cu tot!

Se adresă doctorului, în grecește:

— Iertare, *effendi*, aș vrea să te întreb ceva… Și de răspunsul dumitale atârnă ca băiețașul ăsta să-și regăsească liniștea sufletească.

— Cu plăcere!

— Dumneata, care ai călătorit atât și știi multe, ai auzit poate de *Hamlet*?

Turcul holbă ochii la noi:

— Hamletă? Nu-l cunosc, bre! Ce vrei, oricât ai umbla, nu poți să cunoști pe toată lumea! Nu e așa?…

Tinichigiul era gata s-o pornească iar pe râs, dar eu, îngrozit de proporția pe care o lua ignoranța intelectuală la Damasc, intervenii putui:

— Nu-i vorba, domnule, de „lume“… *Hamlet* e o tragedie celebră, o „piesă de teatru…

Doctorul întinse brațele dumirit și zise cu o gură cât o șură:

— Aha! o piesă de teatru!? Apăi eu nu fac piese… Eu mă ocup numai de meseria mea!

Îi întorsei spatele fulgerător și o zbughii pe ușă, afară… Herdan mă urmări prin piața Poștei, ținându-se cu mâinile de pântece și râzând cu lacrămi…

— Stai, mă, stai!… Hai cu mine la Valiu!

— Lasă-mă în pace cu Valiu dumitale! Pariez că la Damasc nu există o căpățână care să cunoască altceva decât „meseria“ pe care o practică. E o beznă orașul ăsta!

Herdan își dădu cu palma peste frunte:

— Bine! Haidem și la directorul Poștei. Dar va fi ultimul pe care-l voi întreba despre *Hamlet*.

Clădirea Poștei din Damasc era un căsoi murdar, plin de gunoi și aproape pustiu. Nu pusesem niciodată piciorul acolo, fiindcă europenii din Siria se foloseau cu toții de poștele franceză, engleză, germană, austriacă sau rusească. Poșa turcească era creată doar pentru serviciul interior.

Intrând acum pentru întâia oară, observai că „cutia cu scrisori“ era îndopată cu hârtii, astupată.

— Ce înseamnă năzdrăvănia asta? Întrebai mirat.

— Înseamnă, îmi explică Herdan, că scrisorile care se depuneau la „cutie“ nu ajungeau la destinație niciodată. Funcționarii poștei fiind prost plătiți și uneori chiar deloc ca de altfel toți funcționarii lui Abdul Hamid – luau mărcile și rupeau scrisorile. Atunci publicul, să se răzbune, a îndopat cu hârtii „cutia“ nărăvașă, ferind astfel de neplăceri pe acei cari nu cunoșteau moravurile turcești! Dacă ai nevoie să trimiți o scrisoare cu poșta hamidiană, trebuie s-o dai la ghișeu și să ceri să-ți ștampileze marca sub ochii tăi.

Mă crucii, ca de ucigă-l toaca.

— Și vrei dumneata, ca… directorul unei asemenea „poște“ să știe cine e autorul lui ?

Îl căutarăm, totuși, și-l găsirăm în curtea clădirii. Ea un omuleț încocârjat și jigărit. Se ostenea să repare piciorul stricat al unei mese de scris, hodorogită și înecată de cerneală. Văzând pe Herdan, îi întinse repede ciocanul, în loc de mână și strigă ușurat:

— Ha! Simon! efendim! Bine c-ai venit: ia vezi, poate că te-ai pricepe mai bine decât mine să dregi masa asta. Pentru că eu nu fac altceva decât să-mi strivesc degetele!

— Numaidecât, zise Herdan, începând să bată cuie… Voi încerca să-ți câpăcesc „b“… Da’, ia spune-mi, nu cumva știi tu cine a fost *Hamlet*?

Pe vine, cu ciocanul în mână, Simon râdea de i se zgâlțâia corpul. Celălalt părea că nici n-a auzit.

— *Hamlet*, bre, *Hamlet*! strigă tinichigiul, întorcându-și fața către procopsitul de „dir“… Poate că, din întâmplare, printre atâtea alte nume, l-ai întânit și pe ăsta: H, *Hamlet*!…

— Nu… nu-l cunosc… făcu „directorul“… Dar am să vă aduc „o carte mare“, unde se găsește tot ce vrei. Până atunci, drege-mi masa.

Și plecă tiptil, ca o mâță bătută.

Începui să țopăi de bucurie:

— Haiti! să știi c-am brodit-o, domnule Herdan. Turcul s-o fi dus să ne aducă un dicționar Larousse. Acolo, într-adevăr, găsești tot ce vrei. Uf! am scăpat!

— Vezi, mă, vezi?! mormăi Herdan, râzând pe deșelate. Te așteptai tu, ca să te scape „directorul“… Nu era Coranul. Dar nu era nici Larousse-ul, ci un… *Anuar general al Siriei si Palestinei*.

— Ce să fac eu cu asta, bre! zisei. Nu într-un *Anuar* se poate găsi!

Turcul mă privi îndobitocit, dădu din umeri și răspunse:

— *Hamlet*, Mamlet… asta știe, tot, bre!

Herdan scăpă ciocanul din mâini și, râzând cu sughițuri se tăvălea prin praf, ca un cal.

Iarăși mă zăvorâi în casă și răsfoiam cărțile, crezând că-mi voi putea aduce aminte de numele celui care a scris pe *Hamlet*, să mă liniștesc și să-mi văd de lucru. Plănuisem s-aduc din țară un meșter-vopsitor de firme și să mi-l asociez. Trebuia să înzestrăm cu firme europene toate dughenele și fabricile din Damasc, fiindcă cele existente erau ca vai de ele. Aveam în față un viitor frumos, liber, și chiar ocazia de-a mă înstări. Dar cum ghiftuiala nu era idealul vieții mele, speram ca după ce voi strânge vreo mie de lire sterline, să-mi lichidez afacerile și să-mi toc banii, hoinărind cu Mihail prin locurile cele mai frumoase ale Mediteranei. Visul meu!

Hm! Nu cred să existe mulți ca mine, care să născocească afaceri numai pentru a-și asigura câteva luni de hoinăreală, sub un cort, dacă nu aurit, cel puțin impermeabil. Vai! Soarta nu rezervă celor ca mine decât o biată hardughie ambulantă și ciuruită de găuri…

M-am convins de asta, a doua zi după întâmplarea de mai sus. Mi se părea că aveam un cui înfipt deasupra frunții: numele autorului lui *Hamlet*.

Noaptea chiar, ori de câte ori mă trezeam, bolboroseam ca un apucat:

„Schop… Schil…“

Frământarea mea a durat mai mult de-o săptămână. Și deodată mă cuprinse un vaI de scârbă și-o poftă nebună de a-mi lua lumea în cap. Ce preț ar putea să mai aibă viața mea într-un oraș în care trebuia să cauți cu lumânarea pe cineva care să știe de *Hamlet*? Oamenii binevoitori… legături prietenești, pe cari te puteai sprijini la ananghie… Și atâta tot! Nu-mi era deajuns.

Tihnă fără cugetare. Cimitir. Bunătatea însăși devine plicticoasă, fără farmecul inteligenții cultivate. Pântec plin și somn. Îi e mai ușor omenirii să-și asigure pâinea, decât să răspundă la o întrebare care-i răscolește mintea.

Îmi făcui bagajele și o pornii pe străzi, pentru ultima dată. În piața Poștei un afiș imens, tipărit în Europa! Două cuvinte uriașe mă făcură să-mi pierd cumpătul: MOLDOVA VERDE, în graiul țării mele!

Mă apropiai și recitii de nenumărate ori. Era vorba de un scamator, probabil! Evreu de prin România, fiindcă el purta numele de Moldova Verde. Se anunța că în seara aceea chiar, se vor produce fenomene nemaivăzute de publicul Damascului.

Mă hotărâi să mă duc și eu. Și, până una alta, intrai în cafeneaua centrală. Aici, întâmplarea făcu să mă așez lângă un om, care se cunoștea, cât de colo, că e proaspăt venit. Nu se putea înțelege cu chelnerii și nu știa obiceiurile locului. Mai mult, mi se păru îngrijat, trist. Privirea sa zvăpăiată, limpede că vrea să intre în vorbă. I-o luai înainte și-l întrebai, pe grecește, dacă știe limba asta.

O vorbea mai bine decât mine. Și deodată, fața i se lumină:

— Uf! răsuflă el, ușurat. Să fii tu, oare, omul care-mi trebuie?!

— Ia ascultă? Îi zisei. Nu cumva ești român?

— Da! Și tu la fel?!

Fu cât pe-aci să mă îmbrățișeze, în văzul tuturor. Abia îl stăpânii, fiindcă pe aici bărbații se îmbrățișau foarte rar, în felul nostru.

— Eu sunt papugiul de pe afiș!

— Bănuiam.

— Și acum, iată, în câteva cuvinte, blestemăția care mi s-a întâmplat ieri, cu ocazia repetiției numărului de senzație: „Înălțarea la cer“ a femeii

mele. Știi, așa cum s-a suit Iisus aI vostru. Ei bine, idiotul care trăgea scripetul din culise, scăpă manivela tocmai în clipa când făceam clăbuci, dinaintea sălii goale!

Nevastă-mea căzu din tavan, alegându-se cu o scrântitură. Dar nu din cauza asta sunt cătrănit acum, ci fiindcă n-am pe cine pune în locul căscăundului, ca să fiu sigur că n-o pățesc și astă-seară. Ei bine, n-ai vrea tu să mă ajuți? Îmi pari om de ispravă și fii sigur că-ți dau o liră turcească pentru osteneală…

— Nu-mi arde de bani! Vreau numai să-mi spui cine a fost autorul lui *Hamlet*.

— Vax! eu fierb de grijă și tu faci pe nebunul…

— Îți jur că sunt în toate mințile!…

— Ei, na! Shakespeare! Ptiu! Și acum, repede, să punem la punct scamatoria!

A doua zi, după măiastra „Înălțare la cer“, care a făcut furori în ochii damascenilor, am părăsit orașul, împreună cu acest Moldova Verde, singurul care avusese habar de existența lui Shakespeare!…

CĂLUGĂRI DE LA SFÂNTU-MUNTE

Din Beyruth, ca să mă întorc în România, m-am îmbarcat pe un vapor care s-a întâmplat să fie rusesc. Și câtă bucurie mă cuprinse când aflai că, în drum, aveam să ne oprim la Sfântu-Munte!

Mihail, mentorul meu spre care zburam, nu se mai afla acolo. Părăsise Muntele, mai ales fiindcă, îmi scria: „aici sexul feminin fiind proscris până și în rândul dobitoacelor, nu poți să ai o anumită plăcere decât dacă te hotărăști s-o plătești cu aceeași monedă. La Sfântu-Munte, când e vorba de dragoste, lucrurile stau cam așa: dacă vrei să ai, trebuie să dai“!

Înțelesesem destul de bine: și amănuntul acesta mă umplea de dezgust, dar, neavând de gând să locuiesc în această năzdrăvană „republică monahală“, îmi păstrai puterea de emoție neștirbită, ca să întâmpin noutatea ce avea să se prezinte ochilor mei.

Nu dădeam nici un fel de proporție acestui eveniment. Fiind fără pașaport, îmi ziceam că n-am să pot pune piciorul pe Sfântu-Munte, dar, chiar și numai să contemplu de pe vapor spectacolul, pe care-l oferă Muntele, era pentru mine de-ajuns. Lucrurile se petrecură însă altfel.

Aruncarăm ancora, departe de chei, într-o dimineață plină de strălucire cerească, care transforma golful într-o vedenie de basm oriental, după cum era și drept. Soarele sfredelea conturul stâncilor, pădurilor și locuințelor, pe care le lumina din profil, creând pete de umbre pline de mister, unde știam că minunata creatură feminină nu juca nici unul din numeroasele roluri, cu care ea umple și strivește viața: unde singuri, masculul și Dumnezeul lui – pe care omul l-a voit prea bun și prea neîndurător – se luptă cu înverșunare și egală ipocrizie.

Călugări bărboși, copleșiți de-o mizerie care n-avea nimic dumnezeiesc, pescuiau stând în bărci sau înșiruiți de-a lungul coastelor. Ei se țineau nemișcați, ca niște picturi sfinte, și aș fi dat mult ca să știu ce se petrecea în capul lor, dar e lucru sigur că, afară de această Mediterană violetă, în care ei își priveau chipul, nimeni n-o știa.

Puțin după ancorare, observai o mișcare în sânul echipajului, din care o parte se îmbrăcase cu uniforma de sărbătoare: apoi o barcă fu scoborâtă în mare. Mă informai pe lângă un marinar, român din Basarabia:

— Comandantul nostru se duce să dea o vizită stareţului mânăstirii Pantelimon, îmi răpunse el. Ai vrea să te duci și tu?

— Cum nu! dar, mai întâi, n-am pașaport și apoi, aș fi oare primit în barcă?

De pașaport nu e nevoie, iar comandantul e un om bun. Adineauri l-am făcut să ia cu el un călător, prieten de-al meu, care „miroase a ovrei“ de la un kilometru.

Basarabeanul mă prezentă comandantului. Acesta părea să fie mai mult decât „om bun“, căci figura lui, sever modelată, frământată de mâna destinului său, nu era dintre acelea pe care le întâlnești la orice colț de stradă. El mă impresionă mai ales prin blândețea privirii sale fățișe. Ce păcat că nu ne putem apropia de oameni, cum am voi! Câte prietenii rare, câte minți, făcute să se înțeleagă, trebuie să se apropie un moment și o singură dată, pe drumurile oarbe ale vieții, apoi să se depărteze pentru totdeauna și să rătăcească singuratice, numai din cauză că un vopsitor nu poate să se apropie de un comandant, cu ușurința cu care s-ar apropia de un tinichigiu. (Restul vine de la sine.)

Șalupa încărcată, mai mult de curioși, mai puțin evlavioși, alunecă pe luciul unei mări de mătase fâșietoare. Schimnicii pescari din bărcile pe lângă care treceam, nu catadixiră să ne arunce o privire, măcar cu coada ochiului, ceea ce însemna cu siguranță că în ochii lor noi prețuiam mai puțin decât o scrumbie.

Vizita noastră fu sumară: o raită prin cripta cu rafturi garnisite cu căpățâni și altă raită pe dinaintea icoanelor, ale căror multe kame de aur masiv impuneau respectul, mai repede decât chipurile sfinților. Apoi, la masa comună de la prânz, ne pierdurăm în furnicarul de sute de călugări, care apărură de pretutindeni ca niște șobolani și năvăliră în imensa trapeză, unde în jurul unor mese kilometrice, dispuse în cruce, încăpurăm cu toții. Farfurii și linguri de lemn. Două feluri de mâncare, amândouă compuse numai din pește. Excelentă pâine coaptă în formă. La locul de cinste și având la dreapta sa pe comandantul nostru, un venerabil stareț ne dădu binecuvântarea cu o gură de căpcăun și cu pleoape grele, de cucernicie.

Ne făcurăm cu toții semnul crucii, dar cel care păru că nu mai sfârșește cu închinatul fu evreul strecurat printre noi de către basarabean.

Întâmplarea voi ca în această scurtă vizită la Sfântu-Munte să fac cunoștința unui tânăr stareț român, care mă cuceri pe loc. Putea să fie în vârstă de treizeci și cinci de ani cel mult și nu părea să aibă nimic din ceea

ce face pe călugărul obișnuit: stăpânire de sine, falsă umilință, prefăcătorie, neîncredere. El sta pe bagajele lui, la debarcader, în tovărășia altor doi călugări, un bătrân schimnic și un foarte tânăr frate imberb, și aștepta o barcă de pescari, care avea să-l transporte pe vaporul nostru. Și în așteptare declama, cu fața la mare, frumoase versuri grecești și românești. Versuri destul de păgâne. O voce plină, nuanțată și care nu se tulbura de ceea ce debita, în ciuda urechilor eclesiatice ale trecătorilor.

Nu puteam să-l văd pe acest monah decât din profil, un profil roman, cu frumoasă barbă neagră, strălucind în soare. Nu voia să întoarcă capul, ca să-l pot vedea din față. Atunci mă dusei să-l felicit:

— Ești poet, părinte? Îmi pari așa de inspirat!

Mă măsură cu bunăvoință, din cap până în picioare și îmi dădu mâna, pe care o sărutai:

— Crezi dumneata că numai poeții pot fi inspirați? Eu cred că și simplii muritori sunt inspirați și încă adesea. Altfel, poeții pe care îi numim poeți ne-ar părea niște nebuni.

„Ia te uită! Îmi zisei. Ăsta nu e dintre cei care habar n-au cine e Hamlet“. Și mă bucurai mult în adâncul sufletlui meu. Răspunsei:

— Sunt cu totul de părerea dumitale. Voiam să știu, numai, dacă scrii și dumneata versuri.

Călugărul dădu capul pe spate, cu îndemânarea și farmec unui bun actor:

— Nu! Nu fac versuri. Am încercat, cândva, în adolescență. Dar m-am încredințat repede că ofensam pe Domnul, tulburându-i nectarul cu apa din mlaștina mea. Grecii vechi aveau dreptate să spună: Numai și poemul, creează.

Dar asemenea creatori nu vin pe lume decât unul într-un secol. Și e mai mult decât poate să suporte lumea. Vreau să spun că surplusul oamenii îl înăbușă în germene. Astfel, frumoasa noastră România n-a putut să suporte, până azi, decât pe Eminescu. Și ai văzut că până și Eminescu era gata să moară înainte de-a fi putut crea duzina de imnuri divine care ne-a rămas de la el. Dar în puținul ce ne-a lăsat deși mizeria și nebunia l-au ucis la patruzeci de ani Dumnezeu poate să se recunoască. Cât despre cei cari-l citesc, bineînțeles, cea mai mare parte dintre ei sunt niște măgari. Mai rămân, totuși, acei câțiva care pot să-l priceapă. Aceștia sunt inspirații necreatori, adică oamenii cari au din naștere sufletul pregătit ca să primească o parte sau toate frumusețile pe care Dumnezeu le-a hărăzit firii

omenești. Eu sunt unul dintre aceștia și mulțumesc lui Dumnezeu. Ești și tu la fel?

— Aș vrea s-o cred! exclamai, sărutâdu-i mâna încă o dată. Iubesc tot ce e mare și, ca să-l pot cultiva în sufletul meu, i-am sacrificat partea materială, agreabilă, din viață, cutreierând pământul și luptând cu sărăcia.

— Atunci, făcu starețul vârând mâna într-o desagă și scoțând un clondir, atunci meriți să guști din acest rachiu, făcut de mine din viișoara mea. Vreau să văd, dacă te pricepi!

— Și asta e tot opera Domnului?

— Te mai îndoiești? Toate sunt opera Domnului! Chiar și crima: dacă ea apropie pe om de Dumnezeu, Domnul nostru o iartă!

— Asta nu cred! Crima rămâne crimă!

— Taci din gură, stupidule! murmură călugărul, umplând un păhăruț. Bea și spune-mi ce aromă are?

Bău și el cu sticla. Eu gustai încet, plimbând lichidul prin gură:

— Curios… N-are gustul rachiurilor noastre. Parcă ar fi coniac.

— Bravo! Coniac, dar… *„fine Champagne“*. Stai să te sărut!

Starețul se ridică –înalt, frumos, cu fața pârlită– și mă sărută, aproape pe gură, fapt care, între bărbați, mă dezgustă grozav.

Gândii privind în pământ: „Dragă prietene, toate bune, dar sărutul ăsta nu-mi pare deloc curat!“

— Cum te cheamă, frate?

— Adrian Zografi.

— Eu sunt părintele Silvestru, starețul unei mici și sărmane mânăsiri, unde te poftesc să vii să petreci o lună, în vara viitoare.

— Cu plăcere, dar, ia spune-mi: dracul nu vine uneori să sălășluiască în schitul dumitale? Întrebai eu, și pe loc îmi păru rău. „Dacă cumva mă înșel asupra naturii acestui sărut, atunci am insultat un om de treabă!“

Starețul nu fu prea mâniat, ci surâse numai cu tristețe: dar tânărul frate și schimnicul mă fulgerară cu privirea. Tăcură câteșitrei și începură a se pregăti de plecare, căci barca li se apropia. La rândul meu, mă dusei să mă alătur însoțitorilor comandantului, care tocmai se întorceau la vapor.

— Îmi dai voie, părinte, să-ți spun la revedere, pe vapor?

Mă simții tulburat, văzând cum îmi îndulceam glasul, ca să-mi ușurez păcatul grosolan de adineauri. Călugărul mă fixă în albul ochilor și spuse cu tărie:

— Ești un zăpăcit. La revedere!

Lungul crepuscul hibernal mediteraneean își aprindea focurile de purpură în baia Muntelui Athos, când vasul nostru își îndrepta prora spre Constantinopol.

Noaptea se anunța posomorâtă. Echipajul își lua tot felul de măsuri. Cum călătoream în clasa treia fără cabină, adică pe punte, marinarul basarabean îmi zise:

— Ai face bine să-ți cauți din vreme un colț la adăpostul valurilor, ca să dormi. S-ar putea ca spre miezul nopții marea să se arunce peste noi.

Totuși, timpul era frumos. Cer acoperit, dar liniște deplină. Nici stareţul nu credea că o să avem valuri. Trona în mijlocul tovarășilor și catrafuselor lui, având din nou sufletul inspirat. Cu fața la mare, părea că murmură o rugăciune, dar erau tot versuri – ode grecești. Stam lângă el, îl priveam și-l admiram.

„Nu! Îmi ziceam. Omul ăsta nu poate să fie ce-am bănuit. Frumusețea și urâțenia nu pot să se afle, chiar așa de strâns legate, în același suflet. Cu siguranță, că am rănit un om curat. Va trebui să-i cer iertare“…

Șovăiam să fac acest gest reparator. Încă ceva mă tulbura, ceva care ar fi fost în stare să mă întărească în bănuielile mele, dar care tot așa de bine putea să facă parte dintre respectabilele obiceiuri călugărești. Acest „ceva“ era o dezmierdare pe care stareţul o făcea uneori tânărului său frate. Îi pipăia obrajii cu mâinile, fără să se sinchisească nici de mine, nici de bătrânul eremit.

De altfel, acesta nu vedea nimic din tot ce se petrecea în jurul lui. Era adâncit într-o meditație permanentă, cu capul așezat pe genunchii pe cari îi ținea înlănțuiți cu brațele sale: un biet om pipernicit, al cărui glas îmi era încă necunoscut.

Tânărul frate părea să primească dezmierdarea cu nepăsare, închizând ochii. Dar cred că în inima lui o savura: în toată curățenia sau altfel, n-aș putea s-o spun, dar o savura, căci prea se lăsa dezmierdat, întocmai ca un cățel sentimental. Ce dracu putea să fie ciudățenia asta? O dovadă de afecțiune părintească?

Când umbrele nopții ne înfășurară cu totul, stareţul scoase din dăsagi și întinse câteva merinde: pâine, brânză, vin, dar mai întâi îmi oferi și își oferi, lui însuși, un păhărel de… *„fine Champagne“*. Nu și celorlalți. Îmi exprimai mirarea mea.

— Ei nu trebuie să bea, îmi răspunse el cu domoală convingere. Unul e prea bătrân, celălalt prea tânăt: nu merge!

Pustnicul nu mâncă decât o bucățică de pâine. Întrebai din nou, care e cauza.

— De când s-a retras la pădure, se hrănește numai cu pâine și apă. Și nu mănâncă decât atunci când i se dă, altfel s-ar lăsa să moară de foame.

— Și dumneata crezi că asta e o viață omenească?

Călugărul îmi mai turnă un pahar, bău și el, își șterse gura cu voluptate și întoarse spre mine fața, pe care de-abia o deslușeam prin întuneric, dar a cărei căldură o simțeam, cât de colo.

— Mă întrebi dacă asta e o viață omenească? Nu! Dar este o existență care place Domnului și care pregătește sufletul pentru viața veșnică, singura care contează în ochii bunului creștin.

— Crezi cu adevărat?

— Cred.

— Atunci, de ce nu trăiești ca pustnicul?

— Ah, iată! Fiindcă n-am ajuns acolo unde se află el. Îmi mai plac, apoi, toate bunătățile pământești. Fiindcă le trăiesc în sângele meu. Ar fi zadarnic să-mi chinuiesc trupul, din moment ce nu am tăria de suflet necesară acestei încercări. Domnul n-o vrea. Mulți sunt chemați, dar puțini aleși. Facă-se voia Domnului!

— Deci, n-ai să cunoști viața veșnică?

— O să cunosc, ce-o să merit. Nimic mai mult, nimic mai puțin, căci Dumnezeu e drept. Dar treptele scării pe care stă bunătatea divină nu sunt aceleași pentru toți muritorii.

El tăcu și eu nu știui ce încheiere să trag din cuvintele sale.

— Vrei să-ți vorbesc într-un chip mai profan?

— Vorbește!

— Ei bine! viața veșnică nu-i decât o stare sufletească ce se impune, de la sine, omului. Ai putea s-o numești, dacă vrei, o nevoie absolută de a trăi în curățenie, așa cum conștiința ta o pricepe. Atunci ești dezrobit de orice tulburare care viciază sufletul. Te simți atins de însăși bunătatea divină. Asta-i tot! Ce-i mai trebuie omului care caută drumul mântuirii? Bineînțeles, fără rugăciune – care e singurul mijloc în stare să te facă să urci treptele care duc la desăvârșire –, totul e zadarnic. Omul trebuie să se adreseze Domnului și să-l roage.

— Și ce trebuie să spui?

— Tu, care ești un păgân, tu poți să nu spui nimic, așa cum fac cei ce sunt născuți surdo-muți. Rugăciunea nu este o înșiruire de cuvinte, ci o

încântare, o trecere din starea obișnuită într-una sublimă.

— Nu poți să faci asta decât la mânăstire?

— Ei, uite, aci totul se încurcă!… Poți s-o faci oriunde, într-o groapă, ca și într-un palat. Totul depinde de ceea ce aduci în inima ta și de scopul pe care-l urmărești. Mie, de pildă, numai mânăstirea singură nu mi-a fost de-ajuns. Sunt călugăr și preot de când aveam douăzeci și cinci de ani, dar nu-mi simt sufletul încântat decât din ziua în care am început să mă rog la Sfântu-Munte! Mi-a trebuit acest Munte, pădurile lui, prăpăstiile lui, tăcerea lui, cerul lui, Mediterana lui, completa lui izolare obișnuită. Ca să le pot avea, aș fi mers până la crimă…

Dar Dumnezeu mi-a ajutat și am reușit să le obțin, numai în schimbul câtorva bani, pe care părinții mei mi i-au procurat.

Mă simțeam pierdut! Iată încă un om care și-a realizat visul mediteraneean, – visul meu! Imaginea Muntelui Athos, cu lumina lui, cu pacea lui, cu misterul lui, mă aruncă în extaz.

Ștarețul continua să-mi vorbească, dar eu nu-l mai auzeam decât pe jumătate. Era un fel de gungureală șoptită, melodioasă și fără sens, presărată, pe alocurea, cu strălucite izbucniri luminoase și colorate, pline de toate parfumurile Orientului. El mă călăuzea pe potecile sălbatice ale Muntelui și de-a lungul țărmurilor sale arse de soare, îmi arăta podgorii suspendate, livezi de măslini melancolici, puhoaie încântătoare, sihăstrii pătimașe și pe Dumnezeu, care era pretutindeni. Apoi, din nou, glasul lui se depărta. Noaptea întunecoasă și neființa mă înghițeau.

Din vreme în vreme, o întrebare, mereu aceeași, mă trezea ca dintr-un vis:

— Vrei să bei un pahar de vin?

El îi trăgea întruna. Eu nu primeam decât arareori. În jurul nostru, pe punte, toată lumea dormea. Eram gata să adorm și eu, când, deodată, vasul se plecă de tribord și un val, cel dintâi, ne stropi ușor, dar în mai puțin de jumătate de oră nu ne mai fu cu putință să stăm pe loc.

Atunci, văzui pe stareț că se ridică, mătăhăind, se apropie de balustradă și mugi cu un glas care mă înspăimântă:

— Hola!… Thalassa furioasă!… Te binecuvântez și îți poruncese să te liniștești!…

Și ridică brațul ca să-i dea binecuvântarea, dar cum el nu era Hristos, marea îi trimise un val în piept, care-l făcu să se rostogolească pe punte, într-o băltoacă de apă.

Mi-adunai în grabă catrafusele și alergai spre un adăpost, unde îmi petrecui restul nopții.

A doua zi debarcarăm la Constantinopol, de unde un vapor românesc avea să ne ia chiar în aceeași zi și să ne ducă la Constanța.

Eram trist ca de moarte. De ce dracu mă întorceam eu în România? Când voi mai avea prilejul să evadez spre aceste orizonturi, cărora le încredințasem atâtea speranțe? Iată-mă la o distanță de numai douăsprezece ceasuri de amărâta mea țară siberiană, unde nu era loc pentru visurile și planurile mele, unde mahalaua mea m-aștepta ca să mă batjocorească, iar buna mea mamă ca să-mi descânte veșnicele ei îndemnuri la însurătoare.

Or, mai mult ca niciodată, eram hotărât să-mi făuresc un cuib de viață pe tărâmurile mediteraneene. Și dacă voi fi împins la disperare, sunt gata să mă fac călugăr la Sfântul Munte! La urma urmei, ce este un călugăr? Un om care se roagă lui Dumnezeu. Am să mă rog și eu, în felul meu!

Acum eram încredințat că starețul Silvestru avea un suflet mare, cu toate apucăturile lui ciudate și gustul pentru băutură. Da! am să primesc invitația lui și vara viitoare am să mă duc să petrec o lună la el. I-o făcui cunoscut, în momentul în care ne apropiam de Constantinopol. Primi cu bucurie vestea mea și iar mă sărută în felul acela care-mi displace, dar închisei ochii.

La Stambul, trebuind să așteptăm opt ceasuri înainte de-a ne putea îmbarca pe vaporul românesc, el îmi propuse să închiriem o cameră la hotel, unde să ne punem bagajele și să ne odihnim puțin. Primii și chiar mă însărcinai să-i duc unul din numeroasele lui pachete, un mare maldăr cu bastoane, bețe și ciomege călugărești, pirogravate, „suvenir“ de la Sfântu-Munte, pe care avea să le împartă prietenilor și neamurilor lui din România.

Ne oprirăm într-un hotel păduchios din Galata, aproape de debarcader.

Camera ce ni se arătă era prea mică și n-aveam decât un pat. Nu era loc îndeajuns pentru patru persoane, însoțite de-atâta calabalâc. Mai închiriarăm una, ceva mai mare și care comunica cu cea dintâi. Pe aceasta și-o luă starețul și-mi oferi s-o împărțim. El plăti totul, refuzând partea mea. Și numaidecât comandă o grămadă de merinde, precum și trei sticle cu bere. Știind că ceilalți doi nu beau, îi atrăsei atenția că nici eu nu sunt un mare băutor.

— Îmi place mult berea, făcu el, și n-am decât rareori prilejul să beau.

Ah! Doamne, dacă aș fi putut bănui ce strașnică orgie, de unul singur, îmi anunța starețul prin aceste cuvinte nevinovate! Aș fi spălat putina, pe loc, și astfel mi-ar fi răms necunoscut spectacolul unei destrăbălări călugărești, dublată de un scandal cum nu mi-aș fi închipuit niciodată la un om superior, căruia, colac peste pupăză, mai eram gata să-i încredințez și soarta mea.

Dar nu bănuiam nimic și făcui tot ce-mi stătu în putință ca să fiu plăcut unui tovarăș de drum, cam prea vesel poate, după ce a înghițit a doua sticlă de bere, și care se arăta de-o voioșie din ce în ce mai îngrijorătoare. Cerea câte trei sticle cu bere deodată. La amiază, nouă sticle goale zăceau la pământ, dintre care două, cel mult, puteau să fie partea mea.

Atunci îmi zisei c-ar fi cuminte să mă retrag.

— Te părăsesc, îi spusei. Ești beat mort. Nu mai pot să mă înțeleg cu dumneata.

La auzul acestor cuvinte, starețul se repezi la ușă și întoarse cheia. Avea ochii afară din orbite.

— Ha!… strigă el. Nu merge cum vrei tu! Îți poruncesc să mă asculți!

Și, fără să mai aștepte, se aruncă asupra mea, mă înlănțui în brațele lui vânjoase și mă aruncă pe pat. Era excitat ca un armăsar. Înțelesei cu cine aveam de-a face și simții cum sângele mi se urca la cap. Îi dădui un brânci, din toate puterile mele. Căzu grămadă într-un colț al camerei și se lovi la cap.

— Îmi pare foarte rău, îi zisei, dar trebuie să mă înțelegi: încă n-am devenit sluga dumitale, ca să-mi poruncești să te ascult.

Zicând acestea, mă îndreptai spre ușă și tocmai voiam s-o descui, când o sticlă goală zbură pe lângă urechea mea și se fărâmă de perete. Atunci văzui roșu înaintea ochilor, mă năpustii asupra bestiei și-i cărai o sumă de lovituri în obraz. Nu opuse nici o rezistență și fu orbit de sânge.

Trecui în camera cealaltă. Tânărul frate și schimnicul se rugau în genunchi, cu fețele scăldate în lacrămi. Văzând că-mi iau lucrurile și plec, ei se ridicară și alergară la stăpânul lor, de unde auzii vocea răgușită a bătrânului pustnic:

— Doamne!… Iartă-l c-a îndrăznit să lovească un stareț!…

Deci se ruga pentru păcatele mele, nu ale starețului!…

Foarte frumos…

PASIUNI LA LACUL SĂRAT

La vreo cinci kilometri de Brăila se află un lac, cu apă sărată, care se numește chiar așa cum vă spun: Lacul Sărat. Un tramvai nou-nouț îl leagă azi cu frumosul nostru port, ceea ce a făcut pe oamenii cu dare de mână să cumpere locuri la „Lac“ și să clădească vile acolo.

Altădată, adică acum vreo cincisprezece-douăzeci de ani, lucrurile ședeau altfel. Pe vremea mea – aveam atunci cam douăzeci și patru de ani – ceea ce numim actualmente „Lac“, nu era decât o biată apă stătătoare. Atât și nimic altceva.

Închipuiți-vă și dumneavoastră: în mijlocul unei fermecătoare părți din Bărăganul brăilean să vezi, de departe tare, pe măsură ce te apropii, vara, cu căruța, o pânză de apă, a cărei scânteiere te silește să-ți acoperi ochii cu mâinile sau să înjuri de toți sfinții din calendar. Necazul ți-e și mai mare, când știi prea bine că limba aceea de foc, care te împiedică să conduci căruța, nu e nici vreun cot al Dunării și nici vreun minunat lac de munte, ci o baltă împuțită în care nu vor să se scalde nici porcii de prin împrejurimi. Din cauza mirosului de nesuferit, așezările omenești sunt departe.

Și totuși. Oamenii, cari în mare parte sunt mai păcătoși chiar decât porcii, nu numai fiindcă îi întrec în lăcomie ci și din cauza serviciului militar, de unde ies ofticoși, sifilitici, artrifici, gutoși, scrofuloși, cu picioarele țeapene, au observat că acest lac puturos are puteri vindecătoare asupra reumatismului articular. Desigur, curarisirea se face cu încetul, fiindcă țara noastră n-are încă fericirea de-a avea o sfântă, care să te lecuiască de paralizie, cu ușurința cu care bărbierii greci sau armeni, de pe la noi, îți scot măselele. La început a mers vestea numai prin împrejurimi, apoi mai departe, până ce într-o zi bolnavii au început să curgă valuri-valuri, în jurul acestui lac, căutându-și salvarea.

Mi-aduc aminte de scurtele popasuri pe care le făceam aici, împreună cu mama mea, când eram mic. Fiind spălătoreasă, deci stând mereu cu mâinile în apă, maică-mea avea dureri îngrozitoare la încheietura umerilor. Moș Anghel, la fel, într-o zi n-a mai putut să-și miște picioarele din cauza curentului de aer din dugheana sa. Nici unul, nici celălalt nu se împăcau cu gândul de a-și lăsa baltă ocupațiile mai mult de-o săptămână. Mama, fiindcă era prea nevoiașă, iar moșul meu din pofta de-a face avere.

Parcă văd. Întotdeauna, într-o anumită zi din iulie, moș Anghel își înhăma calul, cu mare tărăboi, își burdușea poștalionul cu de-ale gurii și cu

boarfe de dormit, și o porneam tustrei spre Lacul Sărat. Nimeream în mijlocul unui furnicar de oameni, care din depărtare părea o șatră de țigani nomazi: dacă te uitai însă mai de-aproape, vedeai pe mulți mergând în cârje, pe alții sprijinindu-se în bastoane sau de brațul cuiva, iar unii purtați chiar cu targa. Copii rahitici se târau pe jos, ca vai de ei. Era o priveliște îngrozitoare, la care se mai adăuga și pustietatea locului. Cât vedeai cu ochii, nu întâlneai umbra nici unui arbore sau apa binefăcătoare a vreunui râu. Doar câteva tufișuri: ici-colo câte-un salcâm pipernicit și o fântână cu apă sălcie, rea de băut.

Trebuia să ai grijă de toate, dacă veneai la Lacul Sărat: să te adăpostești în cort sau sub căruță: să cauți apă și să adăpi caii la Dunăre, care era la mare depărtare; dacă venea vreo furtună, să te îngrămădești, claie peste grămadă, în căruță și să te învelești cu țoale. Cu de-ale mâncării nu prea era rău. Țăranii de prin partea locului îți vindeau, aproape pe nimic, pui, ouă, mălai, lapte. Și, odată cu căderea nopții, focurile se aprindeau jucăușe, iar râsetele înțepau, pretutindeni, liniștea. Și atât…

În schimb, roadele se vedeau. Dacă aveai răbdare, se petreceau minuni.

Nu trebuia să faci baie, ci mai degrabă să te ungi, pe tot corpul, cu nămolul pe care-l scoteai din fundul lacului. Puteai să-ți vâri și-n urechi. Pe urmă te prăjeai la soare, până ce se usca nămolul pe tine și numai după aceea săreai în apă, fără frică de înec, deoarece apa, fiind sărată, te ținea la suprafață ca pe o scândură, oricât de adâncă ar fi fost. Cel mult, dacă-ți zgâriai vreodată picioarele de bolovanii de prin sate.

Și cine ar fi crezut că în fiertura asta, sărată foc, unde orice vietate ar fi murit, natura găsise mijlocul cum să clocească mii de viermișori, cari forfoteau la suprafața lacului, într-un strat groscior. Acești mormoloci, roșii la culoare, ți se lipeau de corp când intrai în apă, se zbăteau ca niște drăcușori și, când îi striveai, musteau tinctură de iod. Lor le atribuia poporul vindecările miraculoase. Ologii, din toate colțurile țării, se îmbulzeau, răbdând toate lipsurile, știind din experiența altora că, după prima lună de cură, „poți zvârli cârjele“. Și că după alte trei veri de băi, la Lacul Sărat, te întorci acasă „așa de sănătos, de parcă atunci te-a născut mă-ta“.

Dar acestea sunt vremuri pentru totdeauna apuse. Pe atunci, Lacul Sărat nu era decât o întindere de apă pustie, căruia nu i se cerea decât vindecarea reumatismului. Astăzi nu mai e același lucru.

Azi, Lacul Sărat este, înainte de toate, proprietatea statului, care nu permite nimănui să-și mai scalde măcar ochii, ca pe vremea când stăpân era bunul Dumnezeu. Apoi, lumea nu mai vine aici ca să-și caute doar o simplă și obișnuită curarisire ci, în aceeași măsură, odihnă, distracție și dacă se poate puțină dragoste vinovată, care e farmecul vieții pe pământ.

Da! Lacul Sărat a devenit una din primele stațiuni balneare românești.

Are o instalație științifică, modernă, un parc mare, cazinou, hotel, vile și o vestită muzică militară, mândria Regimentului 38 Infanterie.

Oh! fanfara asta! Cu ofițerii, tamburii și soldații ei! Câte femei tinere și frumoase, sau chiar bătrâne și urâte, venite la Lac, n-au simțit în inimă burghiul dorinței senzuale în fața acestor ștrengari oacheși, zdraveni, mucaliți, drăgăstoși, pișicheri și focoși, unul mai mult decât celălalt.

Și, o stație balneară, care se respectă, spunea șeful muzicii, trebuie să ofere vizitatoarelor și băi de dragoste. O dragoste pe care nimeni n-o poate avea acasă. Și cine oare mai bine decât militarii noștri pot să ofere femeilor acest fel de băi?

O spunea cu un haz specific, încât nimeni nu se simțea jignit. Dimpotrivă.

Femeile, plimbându-se prin parc, își ascundeau fața cu umbrela, ori de câte ori vreun ofițer le saluta până la pământ: chicoteau între ele și-și dădeau ochii peste cap.

Dar prea am trecut repede peste întâmplările acestea. Trebuie s-o iau de la început, adică să vă povestesc cum am ajuns să le știu.

Foarte simplu! De vreme ce am fost spectatorul, autorul și părtașul celor ce s-au petrecut la Lacul Sărat. Și nu numai eu, ci și Mihail, pentru că amândoi am fost portari la „Hotelul Bobescu“. El era de zi, eu de noapte.

„Hotelul Bobescu“ era singurul pe care-l avea stațiunea: numele lui va rămâne neșters în amintirea celor care l-au locuit măcar o dată sau i-au fost în slujbă. „Hotelul Bobescu“ era fără pereche în lume, prin originalitatea lui. Habar n-aveam de lucrul ăsta, cu toate că sunt brăilean și Lacul mi-era cunoscut.

Într-o zi de aprilie 1908 fusei prezentat doamnei și domnului Bobescu, stăpânii hotelului. Pe domnul Bobescu îl cunoșteam din vedere, fiindcă pe vremuri fusese primul librar din Brăila. Pe ea, nu. Era o franțuzoaică sadea, venită de multă vreme în România. Câte perechi de pingele și-o fi rupt dracul până să-i unească, nu pot să știu. Un lucru însă: doamna Josefina și domnul Dumitru Bobescu erau o pereche ideală. Deși n-aveau copii,

prețuiau banul până dincolo de orice închipuire, făcând dintrânsul talismanul vieții. Dar un talisman care, odată intrat în casa de bani, nu mai putea ieși în nici un chip. De-aici urmări, care de care mai năstrușnice.

Mihail, prevăzând ieșirile mele violente, și cum era în curent cu obiceiurile casei, mă trase de-o parte în ziua angajării și-mi spuse:

— Mă! ăștia sunt de-o zgârcenie și o ciudățenie demnă de pana lui Balzac. Viața slugilor e un iad, aci. Și, totuși, eu îți cer nu numai să rabzi, ci să fii și „asul“ întregului personal, deoarece eu voi fi șeful și tu ajutorul meu. Iată de ce: întâi, pentru că alt hotel mai bun nu e în stațiune, iar toată lumea bună aici vine. Deci se poate ciupi din gros, ceea ce înseamnă că în toamna viitoare o să ne putem petrece iarna în Egipt, fără să muncim. Pentru mine e și-o chestiune de viață și de moarte: o duc cam rău cu pieptul. Dar mai e altceva, care poate o să te supere: îi fac, pe departe, curte doamnei Bobescu. El e bătrân. Ea, cu douăzeci de ani mai tânără. Sper s-o consolez, în ziua când o să fie văduvă.

— Ah, Mihaile, ai devenit un copil păcătos, ale cărui gânduri mă scârbesc…

— N-ai decât! Dar nu despre asta e vorba acum! Ceea ce-ți cer, e să rabzi, dacă îmi ești prieten.

— Da’ ce nevoie au ei de o slugă, care să se priceapă la toate, câte puțin?

— Pentru că numai în felul acesta își pot face reparațiile de care hotelul are mereu nevoie! Numai cine n-are nici o îndemânare, e făcut portar.

Un puternic miros de naftalină domnea în camerele hotelului, treizeci mari și late, dintre care douăsprezece la parter și optsprezece la etajul întâi. Se scoteau la aer, în curte, covoarele și plăpumile puse la naftalină pentru iarnă, ca să le bată vântul și soarele. Mai multe servitoare, tinere și frumușele, dar prăpădite și obosite, se luptau cu maldăre de obiecte, prea grele pentru puterile lor. Din când în când, ele se rugau de cei câțiva flăcăi, cari treceau prin curte, plini de treburi, să le dea o mână de ajutor. Flăcăul, care era deseori bărbatul servitoarei, o ajuta, deși avea săracul destule angarale pe cap. Însă domnul Bobescu, care din balcon veghea cu strășnicie personalul din curte, intervenea îndată cu vorba sa cumpănită, melodioasă și hotărâtă:

— Aide, băieți!… Aide! Ce dracu!… Trebuie să fiți patru, ca să întoarceți un fleac de saltea? Nu, nu!

Și trecându-și mâna ciolănoasă peste mustățile ca de zăpadă, ca să-și arate în felul acesta nemulțumirea, Bobescu obținea satisfacția: cu o privire,

plină de regrete, flăcăul lăsa pe servitoare să se descurce singură.

La rându-i, doamna Josefma, sus în odăi, freca ridichea tuturor acelor și acelora care munceau pe spetite sub privirile ei necruțătoare. Madam Bobescu nu era câtuși de puțin frumoasă. Avea, însă, niște ochi verzi și reci, ale căror ciudate reflexe răspândeau pe față o lumină care o făcea prietenoasă, simpatică. Aveam impresia asta, poate și pentru că, ori de câte ori cicălea pe cineva, își întovărășea cuvintele cu un zâmbet distins de „doamnă nobilă“, cum i se spunea. Se zvonea că doamna și domnul Bobescu nu puteau să se adreseze cuiva sau să dea vreun răspuns, fără ca să nu se nască numaidecât o ceartă meschină.

Numai Mihail, care știa cum să-i ia, nu avu nici o cârâială cu patronii.

Dar ca să ajungă aici, mergea de multe ori până la absurd. Am putut să-mi fac o idee, din ziua când fusei prezentat acestor două pasări de pradă.

Tocmai se ciorovăiau cu un servitor, pentru niște cuie cari erau vechi și roase de rugină. La fiece izbitură de ciocan cuiele se strâmbau, strivind degetele slugii.

— Nu mai pot! striga nenorocitul, sugându-și degetele stâlcite. Îmi trebuie cuie noi.

— Pentru Dumnezeu! De ce-oi fi așa de neîndemânatic! făcu madam Bobescu, de aceeași părere cu bărbatu-său. Nu-s cuiele de vină, ci tu care bați alături. Dacă, pentru orice fleac, am întrebuința cuie noi, unde am ajunge? și-apoi, un kilogram de cuie costă un leu!…

Mihail se băgă în vorbă:

— Am găsit eu, madam Bobescu, la un ovrei, cu treizeci de bani kilogramul. Are cumpărate mai multe lăzi, de la un faliment.

— Treizeci de bani? Întreba domnul Bobescu, care, după ce privise cuiele roase, se dăduse bătut. Sunt chiar noi?

— Desigur.

— Bine, uite treizeci de bani. Și bagă de seamă, poate le iei cu douăzeci și cinci de bani. La desfacere marfa se ia pe nimic.

Mihail îmi ceru să-l însoțesc.

— Nu e nici o pomeneală de ovrei sau de cuie la prețul ăsta, îmi mărturisi el. O să dau diferența din buzunarul meu. Dar am eu planurile mele: cu râma mică prinzi peștele mare.

Mă înhămai cu tragere de inimă la lucru. O făceam doar pentru Mihail. Și nu atât pentru el, cât mai degrabă pentru socotelile lui: fiindcă tot așteptând problematicul bacșiș, atât de lăudat, înotam în lipsuri grozave.

Din zori și până noaptea, trăgeam la ham mai rău decât o vită. Erau unele servitoare sau perechi, cari nu puteau răbda mai mult de trei zile și își luau tălpășița, blestemând. De patru ori pe săptămână ni se da de mâncare o fiertură scârboasă de fasole boabe, ceapă și apă chioară. În loc de pâine, mămăligă. În celelalte zile, mâncare cu carne, tare de parcă ar fi fost de hipopotam. De dormit, o rogojină în pod sau în vreo magazie. Leafă, cincisprezece lei pe lună.

Și, colac peste pupăză, neomenia de-a cere unor biete slugi să dreagă lucrurile cele mai de necrezut. Deoarece tencuiala tavanului căzuse în mai multe locuri, se înlăturau cheltuielile de zidărie, acoperindu-se partea dărăpănată cu bucăți de cearceaf vechi, prinse în cuie și spoite cu var.

Cearceaful, fiind putred, se destrăma și târa după el, în cădere, bucățile de ghips de pe laturi. Nenorocirea se întâmpla uneori în timpul lucrului sau câteva zile mai târziu, când trebuia s-o luăm iarăși de la capăt. Alteori, tencuiala se prăbușea noaptea, în plin sezon în capul vreunui vilegiaturist, deșteptând pe toată lumea.

Cu dușumeaua era aceeași poveste, mai puțin năpastele. Totul era mâncat de cari. De douăzeci de ani, de când se clădise casa, nu se schimbase nici o scândură. Și mai ales parterul, din cauza umezelii, era în întregime putred. Aici imaginația celor doi hapsâni născoci un alt mijloc prin care să înlocuiască pe meseriaș. După explicațiile lor, sluga curăța lemnul putred, ințesa gaura cu pietriș și bătea în ținte, pe deasupra, o bucată de tablă adunată de pe la gunoi. Apoi, trântea un strat de vopsea și-o acoperea cu covorul. Dar când călcai prin cameră, din cauza nenumăratelor scofâlcituri ale tablei, ieșea un zgomot asurzitor de sub covor, de parcă ai fi crezut că ești pe acoperiș.

Desigur, clienții obișnuiți ai hotelului cunoșteau și surpriza tavanului și muzica dușumelei, dar n-aveau ce face. În alte hoteluri i-ar fi așteptat o altă pacoste: ploșnițele; ori, la Bobești, nu. Și zău! cu prețul câtor sacrificii din partea slugilor!

Pentru ca un servitor să fie primit în slujbă, pe tot sezonul –„când câștigul era mare și munca, floare la ureche“, așa cel puțin ni se împuia auzu – trebuia ca să aibă la activul lui cel puțin cincisprezece zile de muncă animalică în luna aprilie. Cel care se putea mândri cu o lună de zile de muncă zilnică, era repartizat să slujească acele părți din hotel locuite de clienți cu inima largă.

Asta era răsplata și criteriul.

Le primeam, fără să crâcnim.

Cererile de serviciu plouau. În tot cursul lunii aprilie, atât eu cât și Mihail furăm năpădiți de-o armată de solicitatori, care, crezându-ne „mari și tari“, pe lângă Bobescu, ne rugau să îndulcim inima stăpânului. De prisos, fiindcă locuri libere erau totdeauna, din cauză că servitorii plecau sau de bunăvoie sau erau dați afară.

Adesea se întâmplau nedreptăți strigătoare la cer: se tocmeau oameni sănătoși, cam de două sau trei ori mai mult decât era nevoie, stăpânii știind din lunga lor experiență că trei sferturi din gloata angajată își va lua tălpășița înainte de sfârșitul îngrozitorului aprilie.

Așa că acel du-te-vino era veșnic și economicos, deoarece munca era făcută cu „înflăcărații primelor trei zile“, care o tuleau la a patra. La câte chinuri nu erau supuși, nenorociții! Nu numai că spălau, frecau, ferchezuiau, dregeau, cârpăceau, călcau, până se sleiau, dar, culmea, mai erau puși ca să spoiască odăile și numeroasele atenanse. Orbiți de var, fiindcă nu erau îndemânateci, nenorociții lăsau totul baltă și plecau, fără să-și mai ia ziua bună, renunțând la bruma de leafă ce li se cuvenea. Singura lor răsplată se reducea doar la câteva farfurii de fasole, înfulecate în timpul lucrului.

Doamna și domnul Bobescu nu se arătau deloc mișcați de soarta acestor oropsiți. Fără nici un pic de milă, se mulțumeau să spună în fața vreunei proaspete fugi a unei slugi:

— Eh! ce vreți? Oamenii ăștia își închipuiau că totul o să le cadă mură-n gură și că n-aveau altceva de făcut, decât să deschidă gura și să înghită.

Cât despre teama că aceste nedreptăți și fugi ar dăuna reputația hotelului, nici nu le păsa Bobeștilor. Deși întreaga stațiune și Brăila urlau împotriva „purtării ticăloase“ a Bobeștilor față de slugi, totuși, faima că „numai acolo poți căpăta bacșișuri grase“, biruia totul.

Înfățișarea acestei exploatări nu era deloc tristă. Datorită entuziasmului simplu și de-o clipă al veșnicilor noi-veniți se salahoria într-o veselie aproape generală. După angajarea mea, cam pe la 10 aprilie, viața slugilor se îmbunătăți simțitor, fiindcă, încetul cu încetul, căutai să înlătur obiceiul de-a înlocui tencuiala prin cearceaf, și spoirea camerelor de către servitori nepricepuți.

Mi-a fost foarte ușor ca să reușesc. Var nestins, care e cel mai scump, aveam berechet la îndemână; cât despre nisipul mărunt –pe care zgârciții mei patroni nu voiau să mi-l cumpere– nu mi-a fost greu să-mi conving tovarășii de suferință că era în folosul lor să-l fure de pe la numeroasele case în construcție, din împrejurimi. O săptămână mai târziu, o parte din găurile tavanelor erau astupate, spoite și dichisite.

Bobeștii nu-și credeau ochilor! Ei știau cât prețuiește asta. Și din ziua aceea devenii „asul așilor“ și omul ale cărui sfaturi și păreri nu puteau fi azvârlite la coș, cu una, cu două.

Atunci trântii condițiile:

— Dacă veți adăuga la hrana zilnică a servitorimii și două kilograme de brânză albă, care nu costă decât vreo douăzeci de bani kilogramul, mă însărcinez ca să termin singur tencuirea întregului hotel, de două ori mai repede și mult mai bine de cum o fac azi slugile. Din cauza nepriceperii lor în ale zidăriei se risipesc atâția bani, se strică materialul și e atâta murdărie.

Bobescu gemu puțin:

— Dragul meu, prea te-ai întrecut cu firea! hm! două kilograme de brânză pe zi!… Ei, bine!… Arată-ne ce poți și vom vedea…

— Nu, nu! N-o să vedeți nimic! Brânza, întâi. Pricepeți?!…

— Hai! Fie!… bombăni el, întorcându-ne spatele.

Îmi adunai restul puterilor, necesare unei cârpăceli făcută la repezeală. Și în fiecare zi, două sau trei camere ieșeau, din mâinile mele, surâzătoare și albe ca zăpada.

Toată lumea nu mai putea de bucurie, mai ales servitorimea, fericită c-a scăpat de-o corvoadă. Și fericită, mai ales, de gustoasa brânză albă, care oricum era mai bună decât fasolea.

Noaptea, cu toată oboseala, servitoarele chipeșe ne cădeau în brațe și se lăsau posedate, pe jumătate adormite. Aveam acolo un harem și treceam de la una la alta, ca niște cocoși într-o găinărie.

Mihail nu se atingea de nimeni. Demnitatea sa de „șef“ al personalului îl scutea de orice și apoi el nu-și uita socotelile. Se părea că madam Bobescu își cam ciulea urechile la șoaptele înfierbântate ale distinsului ei portar, care voia să-i dovedească fidelitatea anticipată. Nu dădeam nici o crezare iluziilor prietenului meu, dar se vedea, cât de colo, că Josefina gusta lungile predici filozofice pe care Mihail i le ținea într-o franțuzească mai curată decât a ei.

Sporovăiau, pe unde se nimerea, fără să se sinchisească de prezența cuiva.

Nici chiar de patron, care nu pricepea o boabă. Cele mai bune prilejuri de taifas Mihail le avea în zilele când madam Bobescu se deda cârpirii rufăriei, împreună cu câteva femei îndemânatice. Și cum prietenul meu nu avea altă grijă decât direcțiunea generală a muncilor, se așeza lângă ea, îi pălăvrăgea despre Franța, despre cultura lui, de care puțini aveau habar și câteodată, folosind împrejurările propice, îi lua mâna, i-o săruta „cu foc“, silindu-se s-o excite. E adevărat că o dată am văzut pe Josefina ieșind îmbujorată de la o astfel de întâlnire.

— Eh? Ce-ai de zis? mă întrebă atunci Mihail.

— Nimic! Numai că femeia asta iubește banul și-ți va specula marea naivitate, făcând din tine primul rob al hotelului ei.

Mihail, însă, nu se dădu bătut. Sacrifica Josefinei toate momentele lui libere, uneori chiar acele binefăcătoare după-amiezi ale duminicilor, când muncile fiind oprite, ne cărăbăneam, singuri sau perechi, fiecare pe unde ne trăgea inima. Așteptam duminica, ca un ocnaș ziua eliberării. Primăvara era timpurie, ploile căldicele, iar vegetația foarte bogată, din cauza valurilor de căldură ale lunii martie. În pădure, frunzișul adăpostea mii de păsărele, care îmbălsămau aerul cu ciripitul lor de îndrăgostite. Mai puțin fericiți decât ele, ne tolăneam la soare sau pe un pat de scânduri, dormeam, ne odihneam sau ne sărutam iubitele, care ne șopteau că se apropie Paștile și au nevoie de o pereche de pantofi, de-o bluză sau o fustă.

Mihail nu-și îngăduia aceste plăceri de duminica. Fiindcă în acele după-amieze, când întreg hotelul era cufundat într-o liniște mormântală, domnul și doamna Bobescu își ofereau o desfătare sui-generis. Amândoi, cu un coș în mână, porneau într-o lungă plimbare, pe jos, în timpul căreia scormoneau cu ochi de vulpe orice nimic folositor vieții lor: un cui, un drug de fier, o bucată de tablă, o cheie ruginită, o cutie goală de chibrituri, o tigaie găurită, zdrențe, vreun pantof scâlciat. Și cu cât „recolta“ era mai îmbelșugată, cu atât și mulțumirea lor era mai mare.

Prietenul meu îi însoțea, înarmat cu un clește, care le era de mare folos în expediție. Cu ajutorul cleștelui scoteau cuiele de prin ulucile dărăpănate sau din lăzile goale, expuse spre vânzare în fața prăvăliilor. Până să scoată cuiele, Mihail trebuia să se lupte cu toți câinii și copiii evreilor, unii hămăind pe lângă uluci, ceilalți apărându-și lăzile. Pe drum Mihail își râdea de ideile economice ale stăpânului, aprobându-i-le de formă. Seara, la

reîntoarcere, cu coșnițele pline de vechituri, aveau toți trei același umblet liniștit, iar fața de-o seriozitate satisfăcută.

Toana de-a căra la hotel toate ciurucurile de prin stațiune, se făcea, din nefericire, pe spinarea noastră. Singurul loc unde se îngrămădeau vechiturile era podul casei. Cei doi ipohondriei păstrau acolo mii de kilograme de hârtie, rămasă de pe urma fostei librării, la care se adăuga în fiece an o sumedenie de mobile stricate, fiare vechi, strânse după drum, lucruri mâncate de molii și scoase din uz. Se adunaseră atâtea, că puteai încărca un vagon întreg. Stăpânii știau prea bine că o asemenea greutate, fixată numai într-un loc, ar fi fost în stare să dărâme casa și, ca să înlăture nenorocirea, obișnuiau să trambaleze, în fiecare primăvară, acest talmeș-balmeș, de la un capăt la celălalt al podului.

Asta era „distracția“ noastră din fiecare duminică dimineața. Corvoadă scârboasă, care ținea de la ora opt până la prânz. Trebuia să parcurgem vreo cincizeci de metri, cât ținea clădirea, izbindu-ne cu capul de bârnele podului, cu brațele doldora de nimicuri caraghioase. Norii de praf ne ardeau gâtlejul și ne orbeau. Duhoarea te făcea să verși. Această alergătură avea loc în toți anii. O întreagă omenire deznădăjduită și reîmprospătată o îndeplinea cu supunere, până la ultimul.

Dar uite și blagoslovitul *Întâi Mai*, stil vechi –ziua deschiderii stațiunii– când stăpânii se îmblânzeau ca prin farmec, încetau frecușurile și cârpăcelile, când tricolorul flutura la toate geamurile, iar sărmanele servitoare, cu mâinile crăpate, puteau, în sfârșit, să-și pună șorțulețul alb, de care nu aveau să se mai despartă până în septembrie.

Încă de la șase dimineața, un zgomot năprasnic de alămuri și tobe zguduia geamurile, deșteptând pe toată lumea. Comandantul Dutson trecea, valvârtej, în fruntea celor șaizeci de flăcăi ai săi, străbătând în zigzag aleile parcului și atrăgând după sine o liotă de copii și de câini. Și atunci, drăcosul de Jenică, cu chipiul pe-o ureche, îndrepta spre balcoane mica sa trompetă și scotea un lung *tur-lu-tu-tu-uu* –ceea ce silea pe comandant să-i facă semn cu bagheta, că nu e corect, față de camarazi, să atragă numai asupra lui atenția tinerelor fete.

Chioșcul muzicii era în centrul stațiunii. Acolo fanfara își lăsa instrumentele. Apoi i se servea o gustare pe cheltuiala Administrației: tradiționalele noastre „friptură rece de miel, usturoi verde și nemuritorul

pelinaș“. În marea sală a Cazinoului, aceeași gustare aduna oficialitatea și notabilitățile Lacului, după ce mai înainte un popă, pe jumătate beat, oficiase o scurtă liturghie. Și în vreme ce acești domni flecăreau, pe îndelete, despre binefacerile unei șederi la Lacul Sărat și despre meritele lor, afară, sufletul Nației se îmbăta cu-o veselie sănătoasă, pe care nici o amărăciune n-ar fi fost în stare s-o strice.

Căruțe țărănești, gătite cu ramuri de salcie pletoasă, veneau în șir neîntrerupt, însoțite de călăreți pe cai cu spume la gură și coame împăunate cu panglici tricolore. Societatea de tramvaie „Helios“, de la Brăila, alegea vagoanele cele mai noi, le împodobea cu salcie și stegulețe tricolore și le punea la îndemâna mahalagiilor, care le luau cu asalt. Din sfert în sfert de ceas, clopotul de bronz al tramvaiului, agățat de mânerul frânei, vestea, nebunește, restauratorilor Lacului, un nou val de cheflii. Manipulantul, un tânăr țăran, care nu-și mai venea în fire văzându-se ajuns conductorul acelei misterioase „mașini fără foc“, transformase clopotul într-o muzicuță cu sunete felurite, care înmărmureau pe țărani și pe fete.

Nu sosise încă ora prânzului și la nici un restaurant nu mai puteai găsi o masă liberă sau vreun scaun gol. Neavând încotro, puhoaiele de oameni năvăleau în pădure, fiecare familie cu mâncarea în traistă. Tarafurile de țigani, numeroase ca la bâlci, nu pridideau cererile celor cari strigau de pretutindeni, amenințându-i și înjurându-i, până în cele din urmă. Pe aleile parcului, cei care se plimbau formau o mare de capete, încăpățânate să-și croiască un drum până în piața Cazinoului: acolo muzica militară zguduia aerul cu potpuriul ei de cântece naționale și de dragoste. Apoi, în vremea odihnei acordată muzicanților până la ora patru după-amiază, poenile și ascunzătorile din jurul Lacului auzeau cum trosneau oasele fetelor în brațele ștrengarilor, jinduiți după dragoste.

Din ziua aceea se sfârșea cu noi „civilii“: eram disprețuiți până și de ultima stârpitură care cunoscuse îmbrățișarea vreunui „muzicant de la fanfară“. În zadar reaminteam amantelor jurămintele de credință de până ieri, făcute dacă nu nouă, cel puțin breslei servitorilor de hotel, cari oricum își secătuiseră buzunarele, cumpărând atâtea perechi de pantofi… Osteneală zadarnică! Și, colac peste pupăză, acei pișicheri blestemați ne suflau chiar și „bonele“, de curând sosite cu stăpânii lor. Afară de perechile de servitori, nu vedeai nici o femeie plimbându-se prin pădure în tovărășia vreunui civil. Ori de câte ori madam Bobescu ieșea în curte și răgușea strigând pe vreuna din paceaurele noastre, nu pierdeam ocazia ca să ne răzbunăm:

— Steluțo! Steluțo!… Unde dracu te-ai vârât?
— Zău? răspundeam noi. Unde vreți să fie?
— Știu eu?!…
— La muzica militară!…
— Ei bine! Încă o dată, și-o zvârl pe poartă afară!…
Seara, plângând ca o Magdalenă, vinovata se ruga să-i luăm apărarea, deși până atunci dăduse cu tifla în nasul dragostei noastre:
— Spune-i că pleci și tu, dacă mă dă afară!…
— Da! cu o condiție: s-o termini odată cu „Muzica“…
— Doamne!… Doamne!… Cu neputință… Mi-e atât de drag Costică…
Târfele.

În acest tărăboi „de familie“, produs de berbanții fanfarei, un om providențial, client vechi al casei, avu să-și spună cuvântul de la întâi iunie. Era doctorul Samuel Bastaky. Un uriaș de cincizeci de ani, cap de vultur, zgârcit la zâmbete, iute la mânie, bun ca pâinea caldă, darnic ca un prinț norocos tare la cărți și crai vestit, cu numeroase scandaluri la activul său, dintre care câteva procese cu fecioare din lumea mare, care aveau pretenția să le ia în căsătorie.

Doctorul Bastaky era prietenul apropiat al Bobeștilor și client, de când se clădise hotelul. Locuia trei din cele mai frumoase camere: sală de așteptare, cabinet de consultații și faimoasa sa cameră de culcare, unde, se spune, răsturna cu un gest pe orice femeie: aristocrată, burgheză sau simplă servitoare, numai să fie „bine făcută“.

Cum veni, întreg personalul de serviciu i se prezentă și ne dezbrăcarăm în pielea goală, ca să fim cercetați, dacă nu cumva suferim de vreo boală lumească. Nu primea, sub nici un motiv, ca bogata clientelă a hotelului să fie servită de slugi bolnave. Câteva zile mai târziu, observând că-i căzusem cu tronc, folosii ocazia și-i mărturisii stricarea „legăturilor“ noastre de dragoste, de când cu venirea muzicii militare:
— Ce să ne facem? S-alergăm la bordel!?
A doua zi, doctorul înșiră în fața sa cele cinci servitoare ale hotelului, care, cunoscându-i renumele de „seducător al femeilor“, lăsaseră ochii în jos, sub privirea lui pătrunzătoare. Le ridică capul, atingându-le bărbia cu degetul arătător, parfumat. Apoi, întorcându-se către patron:

— Domnule Bobescu, am aflat că puștancele astea se dau în vânt după indivizii de la muzica militară. Ei bine! fiindcă oricine știe că toți militarii, până la colonel, sunt blenoragici, te rog, de-acum încolo, să mi-o arăți pe aceea care va mai întreține legături de dragoste cu militarii. O voi trimite imediat la spital, fără s-o cercetez.

Tiii! ce veselie pe noi!

— De-acum s-a isprăvit cu Jenică și micuța lui trompetă *tur-tu-tur-lu-tu-tu!*… Și cu Steluța, la fel!…

A fi trimes la spital era, pe atunci, de-o mie de ori mai rău decât de-a fi dată afară. Numai femeile de stradă puteau suferi rușinea aceasta.

În sfârșit, din clipa aceea iubitele revenіră, pe jumătate bosumflate și pocăite, uitând încetul cu încetul pe toți acei Lică, Costică, Jenică! Ura! Trăiască „Vulturul“! (Așa-l poreclisem pe doctor.)

Dar, ce se întâmplă oare!? Ori de câte ori doctorul suna o servitoare, se repezea buluc întreg haremul nostru. Atribuiam această pagubă fricii pe care o insipra „Vulturul“, cât și legitimei dorinți de a-i fi pe plac.

Recunosc, era o explicație care nu ne prea liniștea: neavând încotro, o primirăm ca atare. Din fericire, „Vulturul“ nu dezbrăca niciodată de trei ori aceeași femeie, să fi fost ea zâna frumuseții.

Așa că, după o nouă și scurtă criză de căpială, care dădu peste Steluțele noastre, reintrarăm în viața de mai înainte, păstrându-le, de data aceasta, cu mare greutate.

De altminteri, nici nu prea aveam vreme de zbenguială. Camerele, închiriate cu trei luni înainte, începeau să se populeze pentru luna iunie – o cură de băi nețінând decât douăzeci și cinci de zile, ceea ce însemna că hotelul își reîmprospăta clientela cam de trei-patru ori în răstimpul 15 mai-15 septembrie.

Cu ocazia aceasta, avusei prilejul să privesc de aproape nenumărate familii bogate. După câte am văzut, pot să spun că, oricare ar fi starea noastră socială, rămânem aceiași, cel puțin în ceea ce privește ușurințele omenești, mândriile și pasiunile noastre. Și mărturisesc, am iubit această lume și i-am împărtășit suferințele, pentru că am putut s-o văd fără mască.

Am întâlnit bățoșoi capi de familie, care-și trimeteau odrasla să se culce aproape nemâncată, fiindcă a vorbit „necuviincios“ la masă; i-am văzut cerând slugilor să le vorbească la persoana a treia sau trimețând după spălătoreasă, ca să spele din nou toată rufăria adusă, pe simplul motiv că între două cămăși de mătasă găsiseră o blestemată de ploșniță; și apoi mi-a

fost dat să văd pe aceiași indivizi, întorcându-se acasă beți morți, dând buzna în odaia vreunei servitoare, tăbărând pe ea și băgându-și nasul până la urechi, acolo unde noi ne apropiam cu teamă sexul neîngrijit. Se întâmpla, câteodată, când nu aveau noroc la cărți, să se împrumute de la noi cu câte o hârtie de-o sută de lei și să uite să ne-o mai înapoieze, în schimb, ne ofereau o sută de ocazii pe zi, când îi jupuiam fără milă.

Cât despre blândele și nobilele lor neveste, conștiente sau nu de viciile bărbaților, erau după același calapod. Își înșelau bărbații, cu mare fereală și pasiune. Și am cunoscut destule, ale căror mângâieri m-au făcut să binecuvântez meseria de portar de casă mare.

Ah! eu nu spun că mi-erau credincioase, dimpotrivă, făceam pe dracul în patru, ca să se distreze la adăpost de orice surpriză neplăcută, atunci când le vedeam lâncezind de dorul de-a fi strivite în brațele „Vulturului“ nostru – prea căutat și niciodată liber ca să satisfacă toate cererile–, fie de-a îmbrățișa ele înșile vreun prichindel de ofițer, care le întărâta prin aerul său afemeiat. Pentru primul caz era ușor. Suflam un cuvânt doctorului. Acesta ochea pe „bolnavă“, se folosea de-un moment propice ca s-o prindă singură, îi săruta mâna și-i spunea cu accentul cel mai părintesc și mai profesional din lume:

— Nu-mi place cum arăți, scumpă doamnă. Binevoiești să vii la consultație într-una din zile?

Și-n ziua hotărâtă, zdrang! zăvorul.

— Dezbracă-te, doamnă!

A doua zi venea să mă întrebe:

— Cine e la rând?

Da, cu „Vulturul“ era plăcut. Fiecare femeie putea să-și înșele bărbatul, oricât de supravegheată ar fi fost, pentru că doctorul e tot doctor: îți dezbracă nevasta, cum vrea și când vrea, la el acasă.

Dar cum dracul s-o întorci, când era vorba de vreun ofițeraș? În stațiunea asta, mare cât o batistă de buzunar, trei zile de dragoste puțin mai îndrăcită, era de-ajuns ca toată lumea să te știe și să te spună bărbatului, care, de cele mai multe ori, era reținut de afaceri în oraș și nu venea să-și îmbrățișeze familia decât de sâmbătă seara până luni dimineața. Și unde să te cari cu dragostea? La el? La tine? La Brăila, într-un hotel sau la vreo casă de întâlniri?

Nu, nu! Așa ceva făceau numai femeile de jos. Pe când tu…

Tu, atunci, ieșeai din încurcătură, grație sfaturilor unui prieten credincios și înțelegător, cum e spre pildă portarul, cel care știe și înțelege totul, pentru că altfel s-ar duce pe copcă. Și el te învață că „salvarea“ e chiar în mâinile dumitale, și într-ale lui, bineînțeles, într-o oarecare măsură.

„Hotelul Bobescu“ avea treizeci de camere pentru locatari și cincisprezece atenanse pentru slugile care-și întovărășeau stăpânii aici. Aceste dependințe, spoite curat cu var, se înșiruiau în curte, ca niște haine pe o frânghie, fiecare separate, cu ușa, fereastra și cheia ei. Înăuntru, un pătuc, o masă, un scaun. Curățenie. Trebuie să spun că aceste odăițe fuseseră la început primul adăpost mai ca lumea, pus la îndemâna bolnavilor pravoslavnici, cari pe vremea aceea se culcau sub cerul liber, în jurul Lacului minunat. Mai târziu, hotelul le-a înlocuit și Bobeștii au făcut averi. Acum erau socotite ca odăi de servitori. Dar erau mai mult decât avea nevoie o biată slugă.

Mai mult chiar și pentru o doamnă din lumea mare, care-și petrecea aci un ceas de dragoste vinovată, în brațele iubitului de ocazie. N-avea decât să-și trimeată „bona“ să ia puțin aer curat prin Parc, la o oră din noapte, când însăși servitoarele iubesc, plătindu-și fericirea cu atâtea necazuri pe urmă. Și în vreme ce muzica militară îți trimetea ultimele unde de melodii zgomotoase, grătarele restaurantelor îți gâdilau nasul cu fumul ultimelor fripruri, iar trecătorii întârziați se reîntorceau la hotel, scârțâind sub pași nisipul curții, tu, nevastă iubită sau nu, gustai din adâncul făpturii acea dragoste „divină“, numai pentru că era furată.

Și dacă uneori se întâmpla să uiți că ora a trecut, un șuierat încet, în tăcerea nopții, te înștiința că prietenul tău, portarul, găsește că e destul atâta și că e cuminte să te duci acasă, unde, uneori, ai să-ți găsești bărbatul dormind.

Da! fiindcă hotelul a cunoscut și nebunia asta: o descreierată care se strecura din pat, în timp ce bărbatul ei sforăia și alerga bezmetică la întâlnire, iar scandalul izbucni pe neașteptate.

În majoritatea cazurilor, bărbații nu-și întovărășeau femeile, decât dacă erau și ei bolnavi, și arunci numai în luna august, când erau în concediu, în vreme ce femeile căutau să fugă din oraș, cum se închideau școlile: cu copiii se duceau la munte sau la mare, cu socrii reumatici la Lacul Sărat, cu bărbatul, care trebuia să-și caute ficatul, la Căciulata. Așa că femeile cu dare de mână erau mereu pretutindeni, din mai până în octombrie, ca să nu mai

amintim amănuntul că vacanțele lor încep de când se nasc și se isprăvesc când mor.

La noi în hotel se afla, cam pe la 15 august, o femeie care-și înșela bărbatul pe când el dormea și o alta care și-l înșela în timp ce el juca la Cazino.

Amândouă familiile erau prietene. Cei doi bărbați fiind directori la minister.

Amanții femeilor erau ofițeri, iar „cuibul“ dragostei, camera bonei. Și Dumnezeu a socotit drept, că trebuie pedepsite amândouă, în același timp.

Numele primei perechi era Niculescu: al celei de-a doua, Dimitriu. Nu prea mă sinchiseam de supravegherea domnului Niculescu, fiindcă era un om potolit și iubea somnul. Celălalt, în schimb, mă ținea într-o încordare fără răgaz, deoarece era gelos și își bănuia nevasta.

Desigur, organizasem un serviciu de spionaj care-i stricase toate socotelile. Mai mulți ștrengari, cari erau „băieții“ mei, ședeau în puncte strategice pe întreg drumul care ducea de la Cazino la hotel. Cum era zărit c-a ieșit, pe neașteptate, de la joc, adică la o oră „nepotrivită“, eram înștiințat, înainte de-a face zece pași. Și, la sosirea lui, nevastă-sa îl aștepta și putea să jure, vorba proverbului, „că nici usturoi n-am mâncat și nici gura nu-mi pute“.

Dar, spuneam mai sus că Dumnezeu e mai tare decât noi. Și El ne luă pe neașteptate, ca să ne pedepsească pe toți, lungindu-și mâna, mai departe de cum aș fi crezut vreodată.

Într-o noapte se prăbuși din tavan ca două lopeți de ipsos, care căzură în capul somnorosului Niculescu. Acesta, desigur, deșteptându-se, constată două lucruri neplăcute: că patul său era plin de moloz și că nevastă-sa nu era alături.

Om cumsecade, nu făcu nici o gălăgie, dar, cum era și natural, mă chemă pe mine, supraveghetorul de noapte, care mă transformasem într-o imensă ureche ațintită spre Cazino.

Nimeni să mă înlocuiască. Mihail dormea. Mă gândii o clipă, cu capul între mâini, și apoi mă hotărâi să mă duc să bat la ușa celor două paceaure, înștiințând pe una că mă chema bărbatu-său, iar pe cealaltă că n-o mai păzesc.

Prea târziu. Niculescu și stăpânul meu, amândoi în cămăși de noapte, discutau liniștit în capul scării și mă așteptau. Mi-a fost cu neputință să mai

trec prin curte și să înștiințez pe cele două femei. Le lăsai în plata Domnului.

Deodată, ceva de necrezut. Dimitriu pică, valvârtej, în timp ce făceam patul celuilalt încornorat. Își căută nevasta și negăsind-o, alergă, în mijlocul curții s-o strige. Din balcon, Niculescu și Bobescu luau aer la lumina lunii. Îl întrebară:

— Ce s-a întâmplat acolo?

— Pe dracu! Suntem amândoi niște încornorați, răspunse celălalt lui Niculescu.

— Se prea poate. Și nevastă-mea a dispărut.

— Ah! Cu siguranță că s-au zăvorât într-una din cocioabele astea. Dar ai să vezi tu cum le scot de-acolo.

Și strigă puternic, pentru a treia oară:

— Silvia! Ieși sau dau foc coșmeliilor ăstora!

Imediat, bănuii că știa precis totul. Un minut de liniște ne strivi pe toți, cu greutatea și mirosul său de praf de pușcă. Bobescu înlemnise. Dimitriu scoase ceva din buzunar, îl înveli într-un jurnal, puse pachetul lângă o odăiță și-i dădu foc. Apoi se așeză sub balconul în care ședeau prietenul său și stăpânul meu.

Crezurăm că glumește. Ziarul ardea încet.

— Ce vrei să faci? Întrebă Niculescu. Tu știi bine că Silvia dacă e acolo, așa cum spui, n-o să se sperie de niște hârtii care ard, și nici n-ai să poți să dai buzna în odăițele alea, unde nu dorm decât servitoarele…

Într-adevăr, doar vreo câteva odăițe erau ocupate de drumeți în trecere.

— O știu mai bine ca tine, răspunse Dimitriu. Dar, ia ascultă!…

Așteptarăm o nimica toată și o înspăimântătoare bubuirură, urmată de-o flacără uriașă, zgudui aerul, sfărâmând pavajul curții în partea aceea.

— E nebun, de-a binelea! gemu domnul Bobescu, în mijlocul gălăgiei, a călătorilor și a slugilor, care alergau înnebuniți, în cămăși, de colo până colo.

Și începu să-și strige nevasta:

— Josefino! Josefino!

Dar Josefina se afla, chiar și ea într-una din acele odăițe, mai precis la… Mihail. Și ieși, odată cu cele două adultere, care o tuliră acoperindu-și fața cu mâinile.

Patronul făcu o mutră, care aduse o fărâmă de veselie în nenorocirea generală. Dimitriu, trăgându-și prietenul către camerele de unde le ieșiseră

nevestele, îi zise:

— Ai văzut, mă, Alecule! Am tras într-un iepure și au căzut trei. Hai acum să le dăm bună seara crailor ălora…

— Fugi, mă! N-avem nici măcar o armă! se văicărea celălalt.

Cei doi locotenenți apărură în curte. Dimitriu, cu mâinile la spate, îi cercetă cu de-amănuntul, de-aproape, apoi:

— Treacă și asta! Sunteți liberi, domnilor…

Și conchise, ca pentru el însuși, cu proverbul:

— „Cățeaua până nu ridică coada, nici un câine nu se apropie de ea“. Nu e deci vina voastră.

„Nici nu încape îndoială, gândii eu. Vinovat e tavanul.“

A doua zi dimineața, familiile celor doi directori de minister părăsiră stațiunea, cu primul tren. Nici nu se putea altfel, deoarece scandalul pusese în picioare nu numai Lacul Sărat, ci chiar Brăila. Ziarele de atunci, din respect pentru „eroi“, vorbeau pe ocolite, nedând decât inițialele numelor.

Treaba cea mai grea rămăsese între noi și stăpân. Bobescu ceru Josefinei alungarea mea și a lui Mihail. Firește, Josefina știu să-l convingă că nu era prima dată când se ducea la Mihail, la miezul nopții, înainte de-a se culca, fiindcă Bobescu adormind devreme, ea rămânea să vegheze până mai târziu, fiind nevoită să dea șefului personalului lămuriri pentru a doua zi, când se ducea la gară să primească clienții de la trenul de șase dimineața.

Era purul adevăr, dar babalâcul pretexta că gurile rele habar n-au de acest amănunt profesional și că singurul mijloc să le amuțească nu era decât concedierea celor doi portari. Josefina nu se dădu bătută. Ne apără ca o tigroaică, se certă cu bărbatul ei prin toate colțurile hotelului, o săptămână întreagă. În cele din urmă, birui. Nu credeam că o să mai fim puși la poartă.

Și totuși, lupta își urmă cursul. Bobescu nu scăpa nici o ocazie să ne facă viața de nesuferit. Arțăgos, de la primul „bună dimineața“ până la „noapte bună“ de la culcare, ne hărțuia, atât pe mine cât și pe Mihail, cu intenția vădită de-a ne scoate din sărite. De ce? Ca să plecăm! Dar toată lumea nu mai avea de stat decât două săptămâni, fiindcă sezonul se apropiase de sfârșit. Și apoi, nu puteam să plecăm numaidecât, lipsindu-ne de bacșișul ce ni se cuvenea de la cele douăzeci de familii care mai rămăseseră și pe care încă le serveam.

Aveam de încasat o sumă frumușică.

Îngrijat că socotelile amenință să se strice iarăși, Mihail mă rugă să fiu conștiincios cu îndatoririle mele și să rabd toate toanele bătrânului.

— Se vede cât de colo că vrea cu orice preț să pierdem, pe de-o parte, frumoasele bacșișuri, iar pe de-alta să poată spune oricui c-am fost dați afară.

Ei bine, nu! Să fim cu ochii în patru și să ascultăm ce ne îndeamnă înțelepciunea orientală, în cazuri de-astea: „Fii cu inima largă și păzește-ți bine dindărătul“. Adică: înghite și taci!

Bietul Mihail! Îl iubeam în clipa aceea mai mult ca oricând, iertându-i răstălmăcirile pe care și le da propriei sale conștiințe, de când tuberculoza îl rodea, hrănindu-l cu himere nu prea demne de un om ca el. Și pe bună dreptate! Nu era oare o durere să vezi această ființă nobilă prin suflet și strămoși, această inteligență sclipitoare, caracter ales, această făptură delicată născută în bogății, silită de boală și mizerie să cugete ca cel din urmă slugoi și să făurească planuri ambițioase, proprii numai unui pește obișnuit cu afacerile necinstite?

Înapoia acelei măști de portar cumsecade și îndatoritor pe care o purta, citeam toată amărăciunea pe care viața a putut s-o îngrămădească într-o inimă dumnezeiește făcută, sortită să fie departe de orice greșeală și incapabilă să facă vreun rău cuiva. Își părăsise părinții, din dispreț față de ticăloșia vieții lor, se lipsise de averi și onoruri, primind, la douăzeci de ani, ca și prințul din poveste, să-și câștige pâinea cu sudoarea frunții.

În hotelul acestor Bobești, hrăpăreți și zgârciți, unde portarul-șef muncea cot la cot cu toată lumea, Mihail se impusese prin delicatețea felului său de-a fi și, fără s-o ceară, fu scutit de toate corvezile obositoare.

Datorită căror ciudățenii sufletești, prefera acest om să bată la ușile atâtor nesimțitori înstăriți și să râvnească, cu prețul oricăror jigniri și umilințe, o probabilă situație materială înfloritoare, când n-ar fi trebuit decât să ridice degetul, să-și ceară iertare și numaidecât s-ar fi trezit în mijlocul bunurilor și onorurilor în care se născuse? Nu mi-o mărturisise niciodată, dar nici eu nu-l descoseam. Așa ne înțelesesem și mă țineam de cuvânt.

Într-o noapte, însă, pe când vegheam în „cabină“, stăpânit puternic de sentimentul dureroasei sale singurătăți, intrai în camera lui cufundată în întuneric.

Plângea. Nu-l vedeam, nu-l auzeam, dar atunci când iubești, e de prisos să vezi și să auzi. Știam, chiar, că Mihail nu plângea de florile mărului și de îndată ce întunericul îmi izbi fața, simții în gură și în nări căldura, gustul și mirosul lacrimilor sale.

Tăceam chitic, așezat într-un colț pe scaunul cu hainele lui. Tăcerea n-avea nimic apăsător, iar prezența mea părea că nu-l contrariază decât pe jumătate sau deloc. Îi spusei cu blândețe:

— Preferi, deci, să plângi singur!?

Îmi răspunse, fără glas, într-un suspin:

— Da…

Și târziu de tot, după ce ne lămurirăm cam ce ne-ar putea supăra vreodată, vorba lui înăbușită, dar decisă, îmi adeveri ceea ce simțisem de la început:

— Ai făcut bine c-ai venit.

Aprinse o țigare. Făcui la fel. Apoi continuă:

— Știu ce nu poți înțelege. Și pe bună dreptate. Dacă cineva mă judecă, fără să mă adâncească, puțin îmi pasă dacă îmi dă sau nu dezlegare. Poate că tu, uneori, ai prefera să mă vezi mai bine mort decât în halul ăsta. Ai de ce!

Odinioară m-aș fi sinucis pentru mai puțin. Dar de la acest „odinioară" și până azi am putut să verific, în timp ce îmi curățăm păduchii, atâtea adevăruri spirituale. Între altele, iată unul: odinioară trăiam pentru cinste, astăzi, pentru pâine. Odinioară viața nu mă costa nimic, azi mă costă ochii din cap. Pe atunci nu știam că viața se plătește așa de greu și poate de aceea eram gata oricând să spăl cu sângele meu orice insultă. Dar dacă nu te plictisesc, putem vorbi mai deschis. Ascultă! Părinții mei, niște nobili ruso-tătari, țineau la cinste mai mult decât la viață. Cât le era de scumpă, am putut să-mi dau seama într-o zi, când unul dintre fermierii noștri își călcă angajamentele. Tatăl meu îl bătu la sânge, îi luă bunurile și-l zvârli, cu femeie și copii, pe drumuri. „Acum e un om fără onoare!" spunea satisfăcut taică-meu. Nu, nu! Nu onoarea îi lipsea nenorocirului, ci avutul pe care i-l luase tata. Pentru că în afară de onoare tatăl îi smulsese până și cămașa, silindu-l să semneze contracte în favoarea proprietarului, iar toate riscurile pe spinarea fermierului!… În aceste condițiuni, poți trăi ușor pentru onoare.

Mă gândesc să-i spun Josefinei: „Viața ta este un chin cu ramolitul ăsta. La rându-mi, n-am ce să mănânc. Ei bine! hai să facem un schimb necuviincios. Tu să-mi asiguri o pâine, iar eu să-ți dau o parte din fericirea care-ți lipsește!" Și acum, spune-mi Adriene: nu crezi că târgul pe care-l propun Josefinei este mai omenesc decât acel pe care tatăl meu l-a impus fermierilor lui?

— Da! mult mai omenesc.

— Poate fi el câtuși de puțin onorabil?
— Cred că da.
— Bun, mi-ajunge. Du-te și te culcă!

Vara se prelungea plăcută. Începutul lui septembrie era cald ca în august.

Asta înlesnea bolnavilor întârziați să se curarisească în toată voia, fără să le fie teamă c-ar putea lua o pneumonie, ieșind din baie.

Pe de altă parte, afacerile încetinindu-și mersul, viața în hotelul nostru deveni din ce în ce mai calmă. Timp de trei luni, alergasem ca niște iepuri, la sunetul soneriei, mereu hăituiți de stăpâni. Acum, fiecare putea să respire în voie, să-și pipăie picioarele betegite, să-și înnumere economiile și, dacă inima îi da brânci, chiar să-și caute distracții.

Oriunde întorceai ochii, găseai ceva care să te cucerească. Băieții însă, în mare parte, nu se omorau decât pentru o singură pasiune: jocul de cărți. Cum suna ora stingerii, îi vedeai răsărind de peste tot, îndreptându-se spre cafenele, unde „stossul“ făcea prăpăd. Acolo, în odăi împuțite, la lumina a două lumânări de spermanțet, care luminau destul de bine, dar fără nici un folos, mâinile trișorului, ciorchine de oameni palizi își petreceau nopțile până la ziuă. În câteva săptămâni și uneori în câteva zile, banii atât de greu agonisiți de-a lungul lunilor de chinuri și răbdare erau înghițiți de neșansă sau caniotă.

Adesea mergeau la „stoss“ până și economiile femeilor, care se lăsau jefuite de brutele lor de „tovarăși“.

Nimic nu mă înspăimânta mai mult decât înfățișarea acestor creaturi mizerabile, rătăcitoare ca niște fantome și secătuite de orice speranță, ochii lor n-aveau în față decât viscolul iernii, care îi surprindea dezbrăcați de tot ceea ce avuseseră în primăvară. Civilizația nu va fi decât o simplă vorbă, atâta vreme cât legile ei nu vor socoti jocurile „de noroc“ drept crime de drept comun și nu le vor pedepsi cu ani de muncă silnică.

În ceea ce ne privea, eu și cu Mihail trăiam zile din ce în ce mai liniștite, grație unei întâmplări caraghioase, care înfundă gura cumetrelor despre „hotelul Bobescu“, dându-le noutăți în stare să le satisfacă nevoia de-a bârfi întotdeauna pe cineva.

Se afla în stațiune o făptură ciudată, tânără, cu aere de servitoare stilată, care niciodată n-avea stăpân și nimeni nu putea spune unde locuiește și cu ce trăiește. În schimb, oricine putea s-o vadă, la orice oră din zi și din

noapte, întinzându-se cu toate haimanalele Lacului, începând cu cei de la muzica militară. Nimeni nu se putea lăuda c-o avusese. Dimpotrivă, toți amanții ei de-o zi sau de-o săptămână erau furioși din cauza înfrângerilor. Nu permitea nimic mai mult decât o sărutare pe obraz sau o mângâiere la „suprafață“.

Cuviincios îmbrăcată, bine făcută, fără să fie frumoasă, își lua mesele la restaurant, mereu singură și nu făcea mofturi dacă i se adresa cineva, blond sau brun: din contră, îl oprea și-l ruga să-i țină de urât în obișnuitele ei plimbări, prelungite. Adesea, o lua razna prin pădure și câmp, până după miezul nopții, fără să-i fie teamă că o să dea de dracul. Dar într-o bună zi i se pregăti o boroboață și nenorocita căzu în capcană.

Niște lăptari de la țară o găsiră într-o dimineață, în zori, la marginea pădurii, leșinată, cu hainele sfâșiate, aproape goală, violată și plină de sânge.

Venindu-și în fire la spital, povesti cum vreo douăzeci de derbedei de la fanfară își bătuseră joc de ea, unul după altul.

Și fusese virgină.

Înainte de pățanie era poreclită „pui de lele“, vorbindu-se de către unii pe socoteala ei că ar fi o dezmățată, iar de alții c-ar face pe sfânta. După monstruosul viol și-a păstrat porecla de „pui de lele“, toată lumea fiind de părerea „că pățania a fost un bine pentru ea, deoarece îi va ajuta pe viitor să cunoască viața“.

Am văzut-o în ziua când părăsea spitalul. Nenorocita călca cu pași mărunți, sprijinindu-se în două bastoane.

Nu mai aveam decât o săptămână până la 15 septembrie, data închiderii stațiunii și ziua dezrobirii tuturor acelor pentru cari șomajul cel mai crâncen este preferabil ocupației bănoase, al cărei beneficiu „trebuie“ să meargă la „stoss“ sau la băutură, din cauza „soartei omului sărac“.

Soarta era capul tuturor răutăților. Desigur, nu pentru cazul nostru, pentru că mie și lui Mihail ne displăceau aceste două vicii, proprii numai degeneraților din toate straturile sociale. Cu totul altele erau pacostele soartei noastre. Aleanul în primul rând. Un alean prietenos, totuși violent. Ne era drag și-l iubeam… Lui îi datoram acele zboruri, costisitoare firește, dar care ne curățau sufletele de mocirla zilnică în care ne bălăceam, fără să aibă cineva vreo vină. Da! În definitiv, pe cine puteam trage la răspundere

de neputința de-a ne adapta la viața obișnuită?… Societatea burgheză? Dar această societate nici nu intra în socotelile noastre. Liber robilor din uzine și câmpii să urle împotriva nedreptăților capitaliștilor și să pună mâna pe aceste bunuri pământene: noi însă nu voiam să fim nici stăpâni, nici slugi. Dacă ar fi fost altfel, Mihail n-ar fi fugit niciodată de la ai săi, iar eu n-aveam decât să mă astâmpăr o bucată de vreme, pentru ca mai apoi să mă instalez într-o situație de-a gata.

Mama mea, pe drept cuvânt, mă momea cu o viață dintre cele mai atrăgătoare, din toate punctele de vedere: o fată frumoasă, singura moștenitoare la părinți, care erau niște țărani chiaburi ce mă voiau, în gura mare, dându-mi totul: pământuri, vite, moară cu aburi și altă moară. Nu cereau decât trei lucruri: un băiat fără apucături rele, care să nu fie risipitor cu averea lor și să știe să conducă cu mâini de stăpân afacerile, femeia și alegerile, unde trebuia scos mereu candidatul partidului. Bătrânul punea mâna în foc, că eu eram omul de care avea nevoie. Și mama mea, în genunchi, mă ruga să primesc. Ea nu voia să recunoască, că aveam vicii și mai ales unul puternic, care mă făcea să fug de toate averile și morile de pe pământ.

Ah! această neînțelegere de totdeauna îmi otrăvea viața și-mi omora, cu încetul, pe buna mea mamă. Ea privea cu ochii plini de lacrimi, cum toți vlăjganii de vârsta mea se duceau unul după altul la „casa“ lor. Mai pe aproape sau pe departe, mă ținea la curent cu însurătorile prietenilor mei din copilărie, fără să uite vreunul. După Petre, iată rândul lui Pavel! și în anul următor, amândoi tați! Pe când ea, sărmana, nu-l avea decât pe Adrian, care nu voia nici să se însoare nici să fie tată, ca să fericească pe cea mai bună dintre mame.

Nu-l avea decât pe el care o tulea deseori de-acasă și cutreiera pământul, fără țel și fără căpătâi, ca un blestemat. Și inima ei strângea necaz după necaz, se îmbătrânea, văzând cu ochii, apropiindu-se de mormânt.

„Du-te… Du-te întruna «peste nouă mări și țări», se tânguia ea. Într-o zi, când ai să te reîntorci, ai să găsești un mușuroi de pământ pe care o să ți-l arate vecinii.“

Aceste cuvinte, pe care mama le rostea cu o resemnare înlăcrămată, îmi înghețau inima. Gândul că o soartă haină ar putea să rezerve mamei mele această nespusă durere de-a muri singură, fără să poată ține la piept mâna fiului ei, mă îndemna să mă omor. Da, dacă se va întâmpla, cândva, mă voi sinucide!

Cu sufletul îngrozit priveam fața ei dragă, năpădită de zbârcituri, scumpele ei mâini osoase care mă crescuseră, mă aruncam asupră-i și o îmbrățișam cu putere. Apoi:

— Lasă astea, mamă… N-ai să mori, cum spui, fiindcă aș fi în stare „să dau cu barda în Dumnezeu“. Vom muri împreună, ți-o jur, fiindcă nu pot să trăiesc fără tine. Dar mai întâi vreau să șterg din ochii tăi toate necazurile care te rod acum și am s-o fac în clipa când voi fi un scriitor.

— Ce e aia scriitor?

— Un om, care scrie romane frumoase și pe care toată lumea îl iubește.

— Și la ce-i folosește asta?

— Câteodată câștigă foarte mulți bani.

— Hm! Tu vrei, deci, să fii un scriitor și, până una, alta, ești om de serviciu la un hotel! Asta nu s-a întâmplat niciodată în neamul nostru. E drept, suntem țărani săraci lipiți pământului, eu, spălătoreasă… Dar om de servici la hotel! Mi-e rușine să scot capul în lume. Ceea ce faci prin alte țări, nimeni nu știe. Poți să fii și căcănar. Aici, însă, nu, nu! Și dacă ai să reîncepi, îmi iau lumea în cap!

Era veșnicul ei cântec, pe care-l știam pe de rost. Cu o singură variantă: rugămințile ca să mă însor. Amândouă nu aveau asupra sufletului meu decât un singur efect: să mă întărâte la culme și să mă silească să-mi iau valea, repede-repede, orice s-ar fi întâmplat.

Nici de data aceasta nu făcui excepție. Mă săturasem până în gât. Nu mai mă puteam stăpâni. Știam că fiece nouă întâlnire cu mama nu reușea decât să mărească prăpastia dintre noi: și pentru nimic în lume nu voiam să urăsc ființa pe care o iubeam mai mult ca orice, cu toate că nu puteam să-i fiu pe plac.

Dar, cum mă depărtam de ea, dispărea încordarea dintre noi, dragostea învingea piedicile și ni se făcea dor unul de celălalt. Trebuia deci să plec.

Mihail îmi ceru să am răbdare încă vreo două-trei săptămâni. Eram la sfârșitul lui septembrie, care promitea să fie cea mai minunată lună a anului: dimineți tare răcoroase: căldura plăcută în timpul zilei: apusuri de soare mărețe pe care le priveam de-a lungul miriștilor înmiresmate cu miros de fân cosit. În hotelul nostru mai rămăsese ocupate până la sfârșitul lunii încă douăsprezece camere, ceea ce ne bucura pe toți.

Dar două tragedii sângeroase, ultima înspăimântătoare, zgâlțâită, una după alta, temeliile casei, golind-o în câteva zile și de clienți și de slugi.

Prima dramă, fără urmări grave, ba chiar cu amănunte caraghioase, fu cât pe-aci să coste viața doctorului Bastaky, Don Juanul brăilean care secase lacrimile atâtor femei. Una din ele vru să le răzbune pe toate, prin ea însăși.

Era o fată foarte distinsă și puțin cam trăsnită, care aparținea aristocrației militare. O chema domnișoara general Mârjan. Din cauza staturii înalte și-a privirii blajine, o poreclisem „girafa“, dar n-aveam dreptate: fiindcă, așa subțire și prăjină, era destul de grațioasă și felină, până în cele mai mici părți ale trupului.

Domnișoara general Mârjan se apropia, melancolic, spre treizeci de ani și părea să ascundă în tărtăcuța ei mândră idei de unul singur. O credeau mistică, prea cucernică, posacă și își scotea părinții din sărite, prin spiritul de exagerată libertate. Nu primea observații de la nimeni. Având o avere personală, îi fusese ușor să se dezrobească de epitropia părintească, zvârlind la coș toate perlele de ofițeri superiori, pe cari tatăl său îi aducea în speranța unui măritiș.

Ce voia? Iubea pe doctorul Bastaky, de-acum zece ani, pe tăcute și cu inima curată. Dar doctorului nu-i ardea de însurătoare. Iar neprihănirea îi dădea grețuri, ca și dulceața, bețivului.

Cu toate acestea, ținea la ea. În fiecare vară îi vedeai la Lac, plimbându-se și mâncând împreună. Ea venea adesea la el. Doctorul se ducea în vila ei, ca s-o asculte cum cânta la pian. Încolo, nimic altceva. Nimeni nu putea bârfi ceva. Ba, se șoptea chiar că „girafa“ îl ducea pe doctor cu zăhărelul!

Totuși, ceva se petrecuse în anul acela. Acadeaua căzuse oare în pliscul „Vulturului“? Și da, și nu, după cum o să vedeți!

Într-o după-amiază din acel septembrie văratec, domnișoara general Mârjan trase cu pistolul, din pragul hotelului, două gloanțe, unul după altul, rănind grav pe doctor la umărul stâng.

Doctorul prăbușindu-se, într-un lac de sânge, nu se arăta prea îngrijat de rana sa. Nu se gândea decât la faima lui de cuceritor.

— O să vezi că nebuna m-a făcut de râs!

Chiar așa s-a și întâmplat. La poliție, domnișoara Mârjan declară mândru:

— Am vrut să-l ucid pe doctorul Bastaky, fiindcă m-a lăsat însărcinată, dar vă spun că nu m-am culcat niciodată cu el. Sunt încă fecioară.

Judecătorul căzu pe spate:

— Ah! cum vine asta? Explică-ne, te rog!

— Iată cum: am făcut câteva băi împreună, în baia mea, fiindcă îl socoteam ca pe logodnicul meu. Și, de pe urma acestor băi, am rămas însărcinată, din vina lui: mă tot mângâia și strângea în brațe, până ce se satisfăcea. Lucru fără nici o primejdie pentru mine, zicea el… Or, rezultatul, iată-l: voi fi mamă, fără…

— Fără să fi gustat plăcerea până la sfârșit! Ei bine, domnișoară!… se mira de minunea asta doctorul.

Temerea profetică, exprimată de victimă, declarația nemaiauzită a viitoarei mame-fecioară, cât și reflexiile comisarului făcură, în douăzeci și patru de ore, de-o sută de ori ocolul stațiunii, bătând toba pretutindeni. Toate familiile cumsecade, care aveau vreo fată mare, se cărăbăniră numaidecât, cu mâinile astupându-și urechile. Ceilalți vizitatori îi urmară, chiar în săptămâna aceea, și mai mâhniți.

Întotdeauna găzduia la hotelul nostru doamna Orbeanu cu soacră-sa, care era suferindă. Sosise de-o lună de la București. Doamna Orbeanu, după ce ținuse de urât în luna iulie bărbatului ei la Căciulata, acum făcea pe îngrijitoarea soacră-sei la Lacul Sărat. Dar totul era de ochii lumii și numai domnul Orbeanu o putea crede, pentru că, fiind ocupat cu afacerile, nu-și vedea nevasta decât sâmbătă seara până duminică seară, ca atâți alți bărbați fericiți.

Doamna Orbeanu era o femeie de-o frumusețe cum rar se vede chiar în România, țara unde Dumnezeu a fost generos cu femeile frumoase, spre fericirea și nenorocirea bărbaților. Poate și-a femeilor, uneori. Fiindcă, de cele mai multe ori, ele nu se mulțumesc să guste în tăcere și cu măsură plăcerile vinovate, care pentru bărbatul încornorat sunt ca și când n-ar fi, de vreme ce nu le știe. Nu! această cumpătare femeia frumoasă o lasă numai pe seama bărbatului și păstrează pentru ea porțiile duble. Până într-o zi, când mâna Atotputernicului se abate asupra ei, strivind-o ca pe-o muscă.

Am văzut mânia dumnezeiască pogorându-se asupra frumoasei doamne Orbeanu, făcând-o piftie. Și m-am răzvrătit împotriva justiției divine.

Fiindcă domnul Orbeanu, deși bărbat minunat, nu era în realitate decât un morman de baligă moale. Toată lumea-i mânca nevasta din ochi, numai el nu. De ce dracu, bărbați ca ăsta or fi luând femei ca focul? E ca și cum orbii și-ar cumpăra tablouri fără seamăn! Și încă tablourilor prea puțin le

pasă de cumpărători, pe când aceste statui perfecte și clocotitoare, cum sunt unele femei, suferă grozav! „Cum? se întreabă ele, omului meu îi este același lucru, dacă sunt frumoasă și caldă sau urâtă și rece?!"

Și dacă bărbatul, într-adevăr, e nesimțitor, apoi femeia lui e liberă să se culce cu cine o apreciază.

Madam Orbeanu, pe care cunoscuții o strigau Elenuța, gândea ca și mine și se lăsa prețuită cu o frenezie care mă înspăimânta. Simțeai amețeală numai privind-o, darmite s-o iubești! Nu era adevărat că-și schimba amantul. Nu! Era mereu cu același, ceea ce înseamnă că femeia frumoasă poate rămâne credincioasă unui singur bărbat, dacă îl iubește. Felul de-a fi al Elenuței te impresiona: nu era zi, nici noapte, să n-o vezi zbughind, ca o căprioară, către camera amantului, la etajul întâi, de unde cobora un sfert de oră mai târziu, cu obrajii în flăcări, cu ochii, de-un albastru închis, scânteind o lumină care țipa toată recunoștința de care plesnea inima ei, de femeie căzută în păcat. Și ca să înlărure eventualele primejdii, Elenuța se întrecea, de ochii bărbatului, în tot răstimpul vizitelor duminicale, cu atenții de nevastă credincioasă, drăgăstoasă, devotată, care numai pentru el trăiește, dăruindu-i toate clipele acelei „scurte" zi de fericire.

Aceeași îndatorire îi arăta, seara, la plecare, ducându-l la gară, suindu-se în trenul de București și mergând o stație împreună cu el.

Gestul ăsta i-a fost fatal.

Domnul Orbeanu nu prea avea nevoie de o asemenea probă de dragoste și n-o prețuia decât în măsura în care-i gâdila mândria. Își petrecea duminica, plictisindu-se între o mamă pe jumătate tâmpită, și o nevastă care-l copleșea cu mângâieri, la care el credea că are dreptul prin actul de căsătorie. Nu ieșea nicăieri, nu vedea pe nimeni. Singura-i plăcere era de-a se întinde pe un *chais-longue* așezat în balcon, la umbra frumoșilor tei, pe care-i privea visător. Ca o baligă moale.

În jurul acestei baligi, o femeie dintre cele mai râvnite juca o mică comedie de dragoste, păzindu-se să nu se dea de gol… Apoi, la miezul nopții, lua loc, alături de el, în vagonul cu paturi al trenului de București, ceea ce îl făcea pe Orbeanu să se umfle de mândria că nici o altă femeie n-ar fi făcut așa ceva pentru bărbatul ei. După cincisprezece minute, trenul automotor se oprea la Silistraru, o haltă la cinci kilometri de Lacu-Sărat. Elenuța își mai îmbrățișa o dată bărbatul, cobora din vagon, se urca într-o căruță și alerga năprasnic spre singura ei dragoste, cu brațele pline de levănțică.

Ultima duminică o așteptarăm zadarnic, până la două noaptea. Făptura sa înaltă nu se zărea, ca de obicei, cocoțată în vârful carului cu fân, la spatele țăranului care mâna liniștit pe marea alee, cufundată în întuneric.

Abia spre ziuă, un jandarm ne înștiință, cu o față ca de mort: — Madam Orbeanu a fost măcelărită la o barieră de cale ferată. Domnului Orbeanu i s-a comunicat pe drum și ne-a telefonat că s-ascundem nenorocirea față de coana-mare. Domnul va sosi mâine cu primul tren. Cadavrul nenorocitei se află la infirmeria Lacului, dar e de nerecunoscut. Și omul adăugă, cu privirea rătăcită: — Când te gândești că țăranul și calul n-au pățit nimic! Numai partea dindărăt a căruței a fost sfărâmată de tren.

Hm! desigur. Atotputernicul n-avea nimic de răfuit cu bietul cal și țăran.

Pe la vreo șapte dimineața, îmi luai inima în dinți și plecai la infirmerie.

Gardianul, un prieten, mă sfătui să n-o privesc:

E ceva îngrozitor… Numai un braț i-a mai rămas intact.

Lasă-mă să-l văd.

Eram singuri. Pe dușumeaua unei camere murdare, un morman acoperit cu un cearceaf plin de sânge. Gardianul ridică un colț al cearceafului: o mânuță albă, delicată, pe care o cunoșteam atât de bine, apăru palidă. Îngenuncheai și-o sărutai cu capul năuc și tâmplele bătându-mi să se spargă.

— Ai iubit-o, cândva? mă întrebă paznicul.

— Mult.

În clipa aceea sosi la fața locului Orbeanu și întreg parchetul Brăilei. Mă retrăsei spre ușă.

Domnul Orbeanu, după față, nu prea părea nenorocit. Mai mult galben. Puțin mai târziu, îl auzii îngânând, cu voce schimbată:

— Sărmană Elenuță! Dacă m-ai fi iubit mai puțin, nu ți s-ar fi întâmplat asta!

„Nătărăul dracului!“ murmurai eu, îndepărtându-mă…

MOARTEA LUI MIHAIL

Mihail a murit și eu rătăcesc ca o umbră care și-a pierdut sufletul…

O, Mediterană! Nu te mai iubesc. Trei ani de-a rândul el ți-a cerșit un mic culcuș, scăldat în soare. I l-ai refuzat, tu care ești așa de generoasă cu păduchii și cu năpârcile. El –ființa rară, a cărui prezență pe pământ e dintre acelea care justifică și îndreaptă greșelile Creațiunii– n-a putut să-și găsească un sărman colțișor sub soarele tău, pentru ca să-și dezmorțească oasele înlemnite de boală.

Uf!… Viața nu-i altceva decât o escrocherie divină.

Ne-am despărțit pentru totdeauna, într-una din zilele lunii august la Brăila. Mergea încovoiat, sprijinindu-se de baston. Obrazul lui pământiu transpira mereu broboane de sudoare grasă. Tușea, expectorația abundentă îi curmau răsuflarea. Totuși, ținea să-mi vorbească destul de des, dar nu putea s-o facă decât stând jos.

Îl ascultam, îngrozit, nevoind să cred ochilor și urechilor mele. Mihail pleca… Mihail murea… Ce mă mai putea face să continui a dori viața?

Cred că și disperarea asta e tot o minciună! Îmi dau seama astăzi, când, după patru ani, continui totuși să trăiesc și să sper mereu că voi primi vești de la prietenul meu. Or, el mi-a spus-o răspicat, la plecarea vaporului spre Odessa:

„Să știi, dacă o să întâmpinăm furtuni, dacă va trebui să sufăr prea mult, am să m-arunc în mare –și numai în cazul acesta tu n-ai să mai primești, niciodată, nimic de la mine. Altfel, am să-ți scriu de îndată ce sosesc la Odesa, apoi de prin toate orașele mai de seamă care sunt semănate în drumul meu până la Kazan“.

Mi-a spus cuvintele astea în 1909. Suntem în 1913. Aștept mereu acea primă scrisoare din Odesa. Deci, oasele celui mai mare dintre prietenii mei, se odihnesc acum în fundul Mării Negre!

Mi se întâmplă și acum, de mai multe ori pe zi, mergând singur pe stradă, să mă întorc brusc și să privesc la stânga mea: în partea asta obișnuia să stea Mihail, întotdeauna. În partea asta l-am simțit, timp de șase ani. Chiar în vremea acelor scurte „vacanțe prietenești“ –cum numeam noi bosumflările noastre sau despărțirile de-o lună sau două– sufletul lui era

veșnic prezent la stânga mea. Atât de prezent, încât nu încetam de-a avea lungi convorbiri împreună.

Căci, niciodată certurile noastre n-au putut să ne facă să uităm cât eram de legați unul de celălalt. Legați… Aici noțiunile dragoste, prietenie sunt neputincioase ca să lămurească legătura sufletelor noastre. Acesta era un fel al nostru de-a trăi. Putusem să ne încredințăm, de-a lungul anilor, că nimănui nu eram de folos și nimeni nu ne era, în măsura în care ne simțeam noi, unul celuilalt.

Constatam, în jurul nostru, că oamenii se iubesc, și pot înceta de-a se mai iubi. Alții se despărțeau, uneori, tot iubindu-se: cele mai adesea, din cauza unei neveste gâlcevitoare. Dar, într-un caz ca și în celălalt, nepăsarea, uitarea, chiar –după un timp oarecare– acopereau cu lințoliul lor ochii cari se iubiseră altădată.

O! deșertăciunea iubirii, tu nu ești nimic altceva decât deșertăciune!

Slavă Creatorului: inima mea a cunoscut inima lui Mihail, a cunoscut iubirea care strivește și înlătură totul, și triumfă pe deasupra întregii necurății, a noroiului din care suntem făcuți. Triumfă, vai, asudând cu broboane de ulei sfânt, ca fața lui Mihail, în ziua despărțirii noastre!

Îmi dădeam seama de această biruință, mai ales în vremea încercărilor la care ne supuneau certurile noastre, urmate de câte o despărțire. Acestea au fost epocile când ne-am iubit mai mult: adică fără umbră, într-o înțelegere deplină. Sufletele noastre, însângerate, se căutau atunci și se regăseau, cu ușurința cu care rândunelele își regăsesc cuibul. Simțeam inima lui Mihail zvâcnind la stânga mea. El o simțea, pe-a mea, la dreapta lui. Nici un fel de răgaz între forțele nemuritoare!

Ce puteau, oare, să spună sufletele noastre, în aceste convorbiri tăcute?

Nimicuri… Numai prostii!… Sunt astăzi un om care se apropie de treizeci de ani, am vagabondat timp de șase ani, îl lungul și-n latul Mediteranei, am citit mult, am văzut mult, am simțit mult și-mi dau perfect seama că, dacă e adevărat că știința lui Mihail mă subjuga totdeauna, că ideile și convingerile lui mi le însușeam adesea –nu era totuși latura asta a individualității lui, aceea care ar fi putut să îndreptățească dragostea mea unică pentru el–, după cum, la rându-i, mă iubea cu aceeași putere, dar nu pentru cine știe ce însușiri reale, puternice, nestrămutate.

Nu! Eram plini de contraziceri. La început, eu mai mult decât el. Apoi, când tuberculoza și frica de moarte i-au întunecat conștiința, împingându-l să-și caute scăparea, când lângă alcovul patroanei sale octogenare din

Cairo, evreica multimilionară și catolică, ce era să-l convertească la catolicism, când lângă călugărul de la Sfântu-Munte și chiar în brațele hotelăresei de la Lacul Sărat, a trebuit să lupt mult cu mine însumi, ca să înlătur urâțenia care-i cotropea frumoasa figură și să-l păstrez, neatins, în sufletul meu.

În momentele acelea mi-aminteam de sluga „păduchioasă“ care citea pe Jack, în original, în murdara plăcintărie a bunului kir Nicola. Mă gândeam la lungul său martiriu, de tânăr nobil, rătăcitor voluntar, supunându-se tuturor muncilor silnice pentru o bucată de pâine. Mai aruncam în talgerul balanței acel cult al Frumosului și al Binelui, pe care Mihail îl profesa, în ciuda odioasei sale mizerii trupești, acel cult care întărea propria-mi credință și mă salvă din ghearele disperării, într-o vreme a adolescenței mele, când –de la maică-mea până la ultima cumătră bețivană– toată mahalaua se unise împotriva mea, ca să mă declare nebun.

Am contopit atunci, la un loc, destinele noastre.

Iată totul. Sufletele noastre n-aveau să-și spună mare lucru. Îmi închipui că în eternitate armonia provine din tăcerea absolută. Cuvântul pare să fie o pedeapsă, pe care Dumnezeu a aplicat-o singurului animal încrezut de pe pământ.

Nu convorbirea era motorul care hrănea cu dragoste prietenia dintre mine și Mihail, ba chiar nici prezența noastră materială, ci numai faptul că ființam unul în sufletul celuilalt. O înțelegere desăvârșită se crease, probabil, între noi, cine știe în ce moment al vieții noastre comune. Poate chiar în clipa când ne-am încrucișat privirile pentru întâia oară. De-atunci, vorbirea ne-a rănit și îndepărtat adesea. Tăcerea, niciodată. Căci convorbirile noastre obișnuite nu difereau ca atmosferă de cele ale muritorilor, pentru că depuneam aceeași bunăvoință și doză de mândrie. Nu eram, doar, niște sfinți. Și, mai ales, nu trebuie să se uite piatra de încercare a prieteniei noastre: Banul. Banul câștigat și cheltuit în devălmășie. De câte ori nu ne-a otrăvit sufletele! și unul și altul ne-am acuzat, pe nedrept, de egoism. Cuvinte grele ne-au scăpat.

Dar, oricare ar fi fost miezul neînțelegerii, niciodată n-a fost în stare ca să șteargă din conștiințele noastre acea întrepătrundere sufletească, pe care o simțeam fără pereche, în lungul șir al prieteniilor noastre făcute în ultimii zece ani.

Mereu la stânga mea, de aproape sau de departe… De departe, chiar și mai bine decât de aproape! Timp de șase ani de-a rândul.

Acum s-a isprăvit.

Este deci adevărat că nimic din ce există pe lumea asta nu există în cealaltă! Sufletul lui Mihail nu mai are nevoie de acela pe care hârca mea îl ține zălog. Nu-l mai simt deloc, la stânga mea. Dimpotrivă, simt perfect ruptura totală, spulberarea oricărui acord. Sufletul său nu mă mai vrea. El *trebuie să fi devenit altceva*. Acum trebuie să formeze *o masă cu totul*: Și acest *tot,* care nu-i al nimănui, trebuie să fie foarte deosebit de ceea ce este *fiecare* dintre noi.

Îmi dau seama bine de ceea ce spun. Sufletul meu însuși mă ajută să înțeleg. Acest suflet care nu mai este pentru mine ceea ce era pe vremea când trăia Mihail. El însuși și-a schimbat felul de-a fi din clipa când sufletul prietenului meu s-a dezrobit de apăsarea humei. Sufletul meu a cunoscut cu precizie data acestei liberări. M-a înștiințat, chiar. Întâi n-am voit să cred. Iar când am înțeles adevărul, după șase luni de așteptare deznădăjduită, sufletu-mi păru străin sau ca și cum ar fi fost bolnav. Sau adormit. Nu-l mai simții vibrând pentru această viață puternică, ce se ținea veșnic la stânga mea.

Faptul era că, în stânga mea, nu mai fu altceva decât un abis negru.

Acum ocolesc această prăpastie, această gaură căscată.

Și, ce fenomen! Redeviu, încet-încet, ființa fără rost, de-acum nouă ani, așa cum eram înainte de a-l cunoaște pe Mihail, când nu mai știam ce să cred de mine însumi.

Totuși, dacă la stânga mea e neantul, la dreapta mea e lumea. După ce am cunoscut pe Mihail, lumea asta nu-mi mai părea atât de urâtă, dușmănoasă. În orice caz, o primii așa cum era.

Astăzi, viața îmi pare mai străină ca niciodată. Un om o apropiase de mine. Același om, dispărând, a îndepărtat-o.

Nimic din tot ce am simțit și iubit în timpul vieții mele cu Mihail, nu mai simt și nu mai iubesc de când rătăcesc singur pe lume.

Sentimentul acesta n-are nimic vag în el. Încep chiar să mă întreb dacă Mihail a fost o realitate sau numai o apariție halucinantă. Dacă a fost o realitate, atunci ea este asemănătoare celei a lui Christos. Iisus nu s-a mai repetat, în viață. Nici Mihail. De patru ani de zile, cu cât îl caut mai aprig printre oameni, cu atât îmi dau seama că este inexistent. Trebuie să existe,

deci, suflete de sărbătoare, pe care Dumnezeu le trimite printre oameni în zilele mari ale veșniciei.

Singură dragostea noastră e în stare să recunoască aceste suflete. Ea, singură, poate să le urmeze. Căci ele, fără să se asemene cu cineva, se confundă cu orice: chiar și cu vitele unui staul.

Dar vai! Această dragoste –care ne ajută să descoperim sufletele de zile mari ale Veșniciei– nici ea nu ne este acordată pentru trebuințele zilnice. La fiecare treaptă a înălțării corespunde o scară a mijloacelor.

Odată cu dispariția lui Mihail pieriră și mijloacele mele de a iubi un om, așa cum iubești un Dumnezeu. Și nu știu ce lipsește mai mult pe pământ: acești Dumnezei ai vieții sau dragostea pe măsura lor? Pentru mine, ambele veniră și se duseră pe aceleași căi tainice.

A fost doar o vizită, care a durat nouă ani și-mi făcusem dintr-însa o obișnuință. Crezui că nu putea să fie altfel. Dar de unde! Nu fusese decât marea mea zi de sărbătoare. A pierit ca o eclipsă! Revenii la oamenii de toate zilele și la această dragoste de care ei se servesc ca să-și dezmorțească ciolanele.

Acum totul e călduț. Sufletul meu face așa ca și cum n-ar fi fost vorba de nimic. Dormitează. Rămâne mut în fața întrebărilor mele. Pentru el, toate situațiile sunt acceptabile, deoarece pasul său e în ritm cu Veșnicia și pare să nu-și aducă aminte de nimic.

Dar eu, care merg cu pasul meu obișnuit și care-mi amintesc de Mihail, sufăr. Veșnicia mea este viața de zi cu zi, ceea ce întâlnesc când mă trezesc dimineața.

Pe vremea când Mihail era realitatea mea, trăiam în ritmul ei. Ea începu din ziua în care îl descoperii în plăcintăria lui kir Nicola și sfârși în ziua în care mă părăsi pe cheiul debarcaderului din Brăila. În tot acest răstimp aveam toate motivele să cred în măreția existenței.

Astăzi nu mai am nici unul. Mă regăsesc în mijlocul acelei lumi, dinaintea lui Mihail. Nu mai văd în jurul meu decât oamenii de totdeauna și de peste tot, cari trăiesc pentru ca să mănânce și să se înmulțească. Nu-i urăsc, dar nici nu mă interesează. Nu sunt obișnuit să privesc viața ca o iesle și o crescătorie.

Netăgăduit, știu că omenirea face tot ce poate ca să nu se mai târască pe burtă, dar mărturisesc că sforțările ei în direcția asta nu-mi produc decât

milă. Nimic mare nu se face cu sforțări. Înălțările către divinitate sunt imnuri de lumină. Nu miros a ulei.

Sunt, cum a dat Dumnezeu, fără să mi se cuvină nici laude și nici mustrări. Nu stă în puterea mea să fiu mare. Prin urmare, e și natural ca să nu-mi simt mediocritatea.

Iată legea vulgului.

Ea nu e și a mea. De ce am fost eu singurul care am identificat pe Mihail, de la prima aruncătură de ochi? Ceva și mai mult: de ce am fost eu singurul care l-am cerut vieții și l-am căutat? Căci nu te ostenești decât pentru lucruri de care nu te-ai îndoit niciodată, întocmai ca și inventatorii de geniu cari, de fapt, nu descoperă nimic. Iar azi, când mi-am pierdut prietenul, de ce numai eu sunt singurul care sufăr atât de mult, că abia îmi mai recunosc propriul suflet?

Ah! ce trist este să te vezi iarăși scufundat în viața obișnuită, după ce, un timp, te-ai bucurat de cea excepțională!

Prietenia fiecăruia pentru fiecare sau a tuturora pentru toți. Prietenia, simțire secundară, care își așteaptă rândul ea să fie introdusă…

Asta e totul de care pot să „dispun“. N-am decât să aleg. Varietatea e mare și pentru toate gusturile, de la prietenia cu cuțitul la brâu, până la prietenia socialistă standard.

Toate știu să aștepte. Un defect de mare însemnătate. E de altfel singurul cusur pe care li-l reproșez. Deoarece, atunci când e vorba de dragoste, nu înțeleg decât una singură: aceea care trece întâia în toate întrebările vieții.

De ce oare Dumnezeu o fi făcut în domeniul sentimentelor, ceea ce noi oamenii facem în domeniul hainelor de gata: o sută de costume, unul mai prost decât celălalt?

Omul putea să trăiască și să moară la fel ca animalele, care nu sunt lipsite de noblețe în simplicitatea lor și mult mai puțin crude decât omul, căci ele nu știu să chinuiască. Să fie, oare, pentru noi un semn de superioritate sau mai curând o meteahnă, această bogăție de sentimente –pe cât de felurită pe atât de fără nici un folos– și de care dispunem în viața noastră de fiece zi?

Dar gândurile Creatorului sunt de nepătruns. Eu și cu Mihail n-aveam decât să-i mulțumim pentru hatârul ce ni l-a făcut de-a ne fi înzestrat cu o putere de iubire care apropie pe om de divinitate. Iubirea n-are nimic pământesc. Ea nu dă simțirilor noastre nici bucuria, nici suferința celorlalte

sentimente sau pasiuni. Ea nu exaltează și nici nu biciuește, căci tărâmul ei este sufletul.

Dragostea este în întregime făcută din calm și egală continuitate.

Să povestesc acum sfârșitul lui Mihail.

El nu s-a mai întors în Egipt decât o singură dat: în iarna anului 1908-1909. Îl întovărășii, bineînțeles. Plecarăm mai târziu ca de obicei, din cauza împrejurărilor. Părăsind „Hotelul Bobescu“, în septembrie, prietenul meu căzu bolnav de gripă și trebui să se îngrijească până la mijlocul lui octombrie. Apoi, tocmai când era restabilit și gata de plecare, se porni o vreme rea.

Toată toamna, până la Sf. Nicolae, fu îngrozitoare. Așa că furăm siliți să stăm la căldurică, lângă buna mea mamă, care se simțea fericită. Ziarele ne aduceau, de pe întinsul mărilor, cele mai rele știri: furtuna bântuia aproape fără încetare. Mihail crăpa de necaz.

— Atâtea zile frumoase pierdute! spunea el, privind ploaia amestecată cu zăpadă, care biciuia geamurile.

N-avurăm încotro și ne resemnarăm. Mihail suferea prea mult de rău de mare, ca să ne aventurăm pe-o asemenea vreme. Citirăm cu nemiluita, jucarăm adesea cărți, ca s-o distrăm pe mama și petrecurăm un lanț de seri duioase, la gura sobei, depănând probleme de înaltă literatură sau afundându-ne cu sufletele în acele lungi tăceri, care erau un fel de băi de lumină ale prieteniei noastre.

În sfârșit, după șase decembrie, un ger uscat aduse timp frumos. Numaidecât o pornirăm la drum, spre marea părere de rău a bietei mele mame.

Sezonul pe care-l petrecurăm în iarna aceea în Egipt nu avu nimic neobișnuit și ar fi putut să treacă fără cel mai mic incident, dacă închipuirea mea aprinsă nu și-ar fi băgat coada, ca să mă facă să iau foc în fața unui miraj, cum numai prin partea locului se poate vedea. Am nesocotit iarăși, în împrejurarea aceea, înțelepciunea lui Mihail. Noroc că paguba nu fu prea mare.

Iată ce pățirăm. Eram, de data asta, destul de bogați ca să putem trăi toată iarna, fără să muncim. De la „hotelul Bobescu“, Mihail ieșise cu o mie cinci sute de lei economii, iar eu cu o mie. Din această sumă mai aveam împreună două mii de lei, când, în ajunul Crăciunului, ne instalarăm într-o

cameră frumoasă, dintr-o încântătoare regiune a Nilului. După o săptămână de viață cumpătată –cuprinzând două mese îndestulate pe zi, luate într-un modest restaurant grecesc, mai adăugându-se, la fiecare trei zile, și câte o strașnică plimbare cu tramvaiul spre Piramide sau spre Heliopolis–, experiența ne demonstră că cheltuielile noastre generale nu treceau de două sute de lei pe lună.

O liniște duioasă se întipări atunci pe fața lui Mihail. Gândul că avea putința să trăiască astfel, luni întregi, la adăpostul oricăror griji bănești, îl umplea de speranțe. Prăpădit cum era, nu mai putea face nici un fel de muncă.

Orice perspectivă de reîntoarcere silită la muncă, înainte de-a se fi refăcut pe de-a-ntregul, îi dădea cele mai negre gânduri. Îmi spunea:

— Doi ani de viață ca asta pe care o ducem azi, e tot ce aș cere Soartei.

Nu m-aș mai clinti din Egipt. Iarna, la Cairo. Vara, la Alexandria. M-aș mulțumi chiar cu o singură masă pe zi. M-aș lipsi de orice distracție care m-ar costa mai mult de cinci franci pe săptămână, socotind și cumpăratul cărților. Fiind singur, asta mi-ar reveni cam la vreo sută douăzeci de lei pe lună. Cine ar fi așa de bine?

— Cine ar putea mai bine decât părinții tăi?

— Iar o îndrugi cu părinții mei! Ți-am spus de atâtea ori că nu vor mai avea vești despre mine, decât dacă ar trebui să mă întorc acasă, ca să-mi dau sufletul. Altfel, voi rămâne mort pentru ei, ca și până acum.

Mă simțeam așa de nenorocit că nu puteam să-i spun: „Iată! nu te mișca din Egipt. Voi munci și-ți voi da cei o sută douăzeci de lei!“… Dar cum să-i dau, când știam eă nu sunt în stare să mă chivernisesc nici pe mine însumi, așa cum trebuie?!…

Mărturisii într-o zi această tristețe unei cunoștințe proaspete pe care o făcusem în mahalaua Musky, unde luam masa și petreceam o parte din zi. Era un român de-o vârstă cu mine, dar îngâmfat și spilcuit, care risipea aproape trei sute de lei pe săptămână cu masa, locuința, cafeneaua și mai ales cu „Tirul de porumbei“, unde ponta în fiecare zi pe mâna „așilor“ carabinei. Ne târî și pe noi de câteva ori, căci era generos, o generozitate cam dezmățată, dar avea băiatul inimă bună, încasând fără supărare toate zeflemelele provocate de purtarea lui ușuratică, ce-l făcea să toace în opt zile toți banii de pe o lună, pentru ca apoi să fie silit să-și „tapeze“ prietenii și chiar pe consulul nostru.

Tânărul se numea Teodor Moldoveanu, dar cafeneaua îi spunea Tudorică. Originar din județul Muscel, Moldoveanu spune că-i „băiat de familie“. Se mai șoptea despre el că o frumoasă moștenire avea în curând să-i „cadă în plisc“.

Afirmațiile astea ar fi putut ușor să treacă drept „gogoși“ în ochii maeștrilor minciunii –români sau altă nație– din strada Darb-el-Barabra, dar flăcăul poseda un document autentic, care făcea furori: era un permis pe căile ferate, clasa întâi, cu fotografie și mențiunea „funcționar la Ministrerul de Interne. În sfârșit, putea fi văzut uneori plimbându-se în trăsură cu domnul Bâcleanu, consulul nostru, faimos prin asprimea cu care trata pe toate epavele naționale, care se duceau să-i ceară „ajutor și protecțiune“, așa cum stă scris în pașaport. Or, într-o zi, Moldoveanu trimise la consul un comisionar cu o scrisoare și omul se întoarse aducându-i într-un plic cinci lire sterline. „Minunea“ se petrecu la cafenea. Toți pehlivanii, ba chiar și oamenii serioși, rămaseră cu gura căscată.

Din ziua aceea, reputația de „băiat de familie“ a lui Tudorică fu fapt împlinit.

Nu trecu mult și o altă faimă veni să se adauge celei dintâi: „Tudorică are neamuri la Ierusalim“. Și trage-i băiete cu cererile și promisiunile de intervenție în favoarea tuturor dezertorilor și nesupușilor români, de care Egiptul e plin.

Această situație îngăduia lui Tudorică să „tapeze“, cu succes, pe oricine, știut fiind de toată lumea că cel mai al dracului dintre consuli îi da bani, cu ușurință. Se spunea, chiar, că „băiatul de familie“ datora deja sume destul de frumușele, la Cairo, unde se afla de două luni, într-un lung concediu „pentru cauze de boală“. E adevărat că de câte ori îi soseau bani din România, Moldoveanu își plătea o parte din datorii și nu uita, mai ales, pe domnul Bâcleanu. Ceea ce însă nu-l împiedica, chiar de-a doua zi, împrumuturile să-și reia cursul și mai aprig –felul lui de-a trăi și cu deosebire „Tirul“ înfulecându-i, cât ai clipi, orice ban i-ar fi căzut în mână.

Mihail îl privea pe Tudorică cu un ochi destul de sceptic, deși îl trata cu politețe. Moldoveanu era amorezat de distincția prietenului meu, îl plictisea cu lungi conversații în franțuzește, –„o franțuzească pentru vacile savoyarde“, spunea Mihail– și nu mai știa ce să facă pentru a-i fi pe plac. În „zilele cu franci“ ne târa prin restaurante mari, la spectacole, ne plimba cu

trăsura iar în toate după-amiezile ne chinuia cu odiosul său „Tir“, unde respingătorul masacru al bieților porumbei ne revolta mai mult decât toate pierderile de bani suferite de scrântitul nostru.

— Eu cred că am face bine să ne despărțim de acest Tudorică, îmi zise într-o zi Mihail. În ceea ce mă privește, pe viitor, n-am să mai primesc nimic de la el, fiindcă, înainte de toate, e un nătărău!…

Era un nătărău, judecând mai ales după cărțile pe care le citea: *Hainele negre*, *Castelana cu masca roșie*, *O crimă în Spania* etc. –toate în franțuzește.

Înghițea mormane întregi din acest soi de literatură, tot timpul cât se afla în regim de „post“.

Nu fusei de părere să rupem legăturile, fiindcă, într-o zi, mărturisindu-i jalea mea cu privire la starea nenorocită a lui Mihail, Tudorică îmi răspunse, cu lacrimile în ochi:

— Cum? Domnul Kazansky nu are unde să-și petreacă vara viitoare? Dar e simplu ca bună ziua, veți veni amândoi la mine, la Câmpulung. Știți că la noi, în Muscel, e climatul binecuvântat al tuberculoșilor. Veți fi ca la dumneavoastră acasă, atâta timp cât vă va face plăcere.

Mă zăpăcii de-a binelea. Speranța mă orbi. Mihail era scăpat!

Mihail fu și el mișcat:

— Da… Câmpulungul este un minunat colțișor de Elveție românească și te asigur că n-aș face nici un fel de fasoane în fața unei oferte de găzduire gratuită, chiar dacă ea mi-ar veni din partea diavolului. Numai că… nu cred o iotă din tot ce povestește și face să se povestească despre sine acest bezmetic de Tudorică…

— Dar i-au dat lacrimile, când a aflat halul în care ești!

— Eu nu spun că n-are inimă. Dar e un zănatec în toată legea și un prost fără margini. N-am nici o încredere în el. N-ai băgat de seamă că faimosul lui permis este expirat de mai bine de un an? Cât despre postul său la Ministerul de Interne, ar putea foarte bine să nu fie decât un simplu agent de la „brigada a treia“, ca toți „studenții de meserie“, de teapa lui.

— Mie nu-mi pasă de ce ar putea să fie în realitate, căci n-am de gând să-mi fac dintr-însul un prieten. Un lucru e sigur: consulul nostru îi cunoaște familia. Altfel, nu i-ar fi acordat încrederea sa. Iar dacă Tudorică își ține făgăduiala ce ne-a făcut-o, sunt gata să mă bag argat la el pe timp de un an.

Mihail rămase la bănuielile lui. Eu mă agățai de speranțele mele. Și continuarăm să-l tratăm prietenește, fără să mai primim vreuna din invitațiile lui, la dreapta și la stânga.

Tudorică își repetă făgăduiala și față de Mihail, rugându-l să nu-i strice „fericirea de-a ajuta la vindecarea lui“.

— De altfel, adăugă Moldoveanu, n-o să fiți singur la noi. Bunul nostru Corbeanu are să se afle și el acolo.

Bunul Corbeanu era un tânăr lucrător, strungar, din atelierele docurilor din Brăila și tovarăș al meu din copilărie. Tuberculos înaintat, își plimba, de câteva luni, la Cairo, sfâșietoarea-i gravitate melancolică, naturală, mutismul lui trist și convingerea că nu se va mai vindeca. Din cea mai fragedă copilărie, două patimi se deșteptară în el: armonica și vânatul. Flăcău, deveni stăpân pe amândouă. Dar, una din ele, vânatul, avea să-l fericească într-o zi cu o pleurezie, care-l trânti în tuberculoză. Cu un an în urmă, după șase luni de concediu plătit, statul, patronul său, îi făcu cunoscut că are nevoie de lucrători zdraveni și-l concedie. De-atunci, Corbeanu trăgea targa pe uscat, trăind din ce-i dădeau sărmanii lui părinți și din ce-i aducea măiastra sa armonică, de care era îndrăgostit și nedespărțit.

Tăcut, plăpând ca o fată și blând ca un miel, venea în fiecare seară să se așeze pe terasa lui Goldenberg, în Darb-el-Barabra. Și acolo, cu privirea pierdută spre bungetul de sălcii din bălțile lui iubite, Ionică dădea drumul degetelor sale deșirate să alerge grațios pe nenumăratele clape ale armonicei, căreia îi smulgea cu îndemânare o nesfârșită varietate de melodii. Corbeanu cânta întotdeauna pentru propria-i plăcere și nu ieșea din gravitatea-i bolnăvicioasă nici în fața aplauzelor celor mai înfocate ale ascultătorilor, cuceriți de arta lui. Banul pe care i-l dăruia vreun ins mai generos, îl primea tot mutește, cu o binevoitoare moțăire din cap. Nu lua parte niciodată la vreo discuție mai îndelungată.

— De ce să vorbesc? mă lămurea el odată. Mai întotdeauna oamenii sporovăiesc, ca să nu le stea gura. Prostii. Și când li se întâmplă să aibă câte o discuție mai interesantă –cam ca acelea care au loc, uneori, între tine și Mihail–, atunci îmi place să ascult, fără să mă amestec. Căci nu totdeauna pricep despre ce e vorba. Tu știi că în viața mea n-am făcut decât trei lucruri, dar le-am făcut așa cum trebuie: strungăria, vânatul și armonica.

Un zâmbet dureros îi alunecă pe buze. Adăugă:

— Acum mai fac o a patra treabă, tot atât de bine: crăp, încetul cu încetul.

Mihail iubea și stima pe Corbeanu, așa cum rareori o făceau oamenii.

Auzind că și el era poftit de Tudorică la Câmpulung, prietenul meu îl întrebă într-o zi:

— Ia spune-mi, Corbene, dumneata crezi în seriozitatea acestei invitații?

— Sunt nevoit să cred, răspunse el repede. Tudorică îmi datorează până acum zece lire sterline.

— Cum? Zece lire? Dumneata care trăiești cu pâine și sardele? Cum ai putut să-i încredințezi o mică avere?

— Uite-așa, cu țârâita.

— Oo… pungașul! strigă Mihail revoltat.

— Nu cred să fie un pungaș.

— De ce nu?! Fiindcă a intrat pe sub pielea consulului vostru? Ce mare scofală!?

— Nu de asta! Ci fiindcă a intrat pe sub pielea cuiva de pe aici, care e un șmecher în stare să bage în buzunar o sută de consuli. E Nicolau, bărbierul craiovean, care are prăvălie pe Musley, de-aproape cincizeci de ani. Ei bine, Nicolau avea nu știu ce afaceri de descurcat în România și Tudorică a reușit să-i obție o hârtie oficială din București, care a lăsat pe bărbier cu gura căscată.

Acum, duceți-vă să vedeți cum îl ferchezuiește Nicolau pe Tudorică, în toate diminețile. Nici pentru un maharadjah nu s-ar osteni cu atâta îndemânare, căci bărbierul e bogat și zgârcit. Își permite să scuipe peste consuli și peste toată lumea. Cu toate astea, i-a împrumutat lui Tudorică cincizeci de lire. Iată ce mi-a dat încredere mai mult decât domnul Bâcleanu. Până astăzi, nimeni n-a reușit să-l tragă pe sfoară pe Nicolau.

— Ei, bine! zise Mihail, cu Tudorică o să i se-nfunde! O să vă tragă chiulul la toți.

Și chiar așa s-a întâmplat. A păcălit pe toată lumea… chiar și pe noi! Căci, într-o zi, Tudorică veni foarte înfierbântat să mă roage ca să-l împrumut cu cinci lire, și eu atâta am stăruit, încât Mihail i le dădu, spunându-mi numaidecât:

— Aceste cinci lire, pe care le-ai văzut ducându-se, înseamnă pentru noi, cinci săptămâni mai puțin de viață tihnită. Acum, nătărăii suntem noi, nu Tudorică!

— Dar am să-i cer, cu insistență, ca să ni le înapoieze din primul mandat poștal ce-i va sosi din România.

— Ehei, băiete, tu să fii sănătos, că Tudorică de mult nu mai primește nici un ban din țară și trăiește împrumutându-se pe unde poate, cu câte cinci lire, ca să dea înapoi trei lire, celor cari îi pun sula în coaste. Dar tu n-ai ochi ca să descoperi pișicherlâcul oamenilor…

— Nici Nicolau n-are?

— Nicolau a fost orbit de un „document oficial“ și, cum este un neștiutor de carte, n-a văzut în hârtia aia ceea ce cred că am văzut eu…

— Ce anume?

— Că e un fals!

— Ah! Mihaile! Uneori ești nesuferit! Ei bine! bărbierul a arătat documentul secretarului nostru de legație, care l-a găsit bun.

— Ceea ce n-a împiedicat apoi pe Nicolau să trimeată actul în țară, ca să aibă întărirea. Și această întărire poate s-o aștepte mult și bine.

— De unde știi?

— Din zăpăceala care a cuprins pe Tudorică. De când bărbierul, cuprins de bănuieli, nu mai pierde ceasuri întregi migălindu-i cărarea, ca mai înainte, flăcăul a mirosit primejdia. Și dacă judecata nu mă înșeală, urmarea firească ar fi dispariția neîntârziată a șmecherului.

Mi se pare, chiar, că cele cinci lire ale noastre i-au servit lui Moldoveanu ca bani de drum, căci nu-l mai revăzurăm nici a doua zi și niciodată. Ne întâlnirăm, în schimb, cu Nicolau, chiar în seara dispariției „băiatului de familie“. Venea la Goldenberg, ca să ne spună că, în calitatea sa de gazdă a fugarului, deținea bagajul acestuia și că nu se află în valiza lui nimic de valoare, afară de un rând de haine negre.

— Ți-l dau, Corbene, ție, zise el strungarului. Tu ești cel mai nenorocit dintre toți cei cărora le-a tras chiulul. Dacă pușlamaua nu vine acasă în noaptea asta, poți să treci mâine pe la prăvălie, ca să iei costumul.

Corbeanu privi pe bărbier, cu tristețea-i obișnuită:

— M-aș mulțumi și cu hainele după mine, pentru ca să fiu dus la groapă. Mai de trebuință mi-ar fi fost cele zece lire sterline, duse pe apa sâmbetei.

O! Mihail! Toată viața am să te plâng!…

Iarna asta, ultima pe care am petrecut-o împreună în Egipt, îmi va rămâne pe veci săpată în suflet, pentru înțelepciunea, blândețea cu care m-a înconjurat cel mai bun dintre prieteni și care totdeauna a avut mai multă dreptate decât mine. Nu mă mai ceartă ca altădată. Deloc. Mihail trebuie să

fi simțit –cu toată dragostea ce-i purtam– marea sa singurătate, părăsirea pe care o simte, cum spune românul, cel care „a intrat în anul morții“.

Nu că nu i-ar mai fi plăcut tovărăşia mea sau c-ar fi încetat, o clipă, de a-mi purta interesul de totdeauna, dar citeam în ochii lui cum se anunța, cu încetul, marea retragere din viață. Presentimentul plecării către o regiune, pe care gândirea omului superior o răscolește, se trudește s-o pătrundă și izbutește să și-o facă apropiată. Ei bine, în privința asta, Mihail păstra pentru sine, cu gelozie, totalitatea vedeniilor care-l munceau. N-am săvârșit niciodată păcatul de a-l descoase asupra acestor intimități sufletești, și vedeam bine că pentru rezerva asta îmi era nespus de recunoscător. Dar cât sufeream! Cât îmi erau de nesuferite toate clipele acelea în care-l simțeam contemplând singur peisagiile astrale, a căror răceală căuta s-o umanizeze.

Moartea laică este cel mai dureros chin moral și pedeapsa ființei superioare. Din moment ce Dumnezeu a făcut pe om conștient de existența lui trecătoare, chinuindu-l în același timp cu spaima morții sale, credința într-o viață viitoare, veșnică, devine pentru el o necesitate mai mult decât religioasă, –umană.

Nu e omenesc să dezarmezi sărmana făptură omenească, tocmai în clipa cea mai crudă a vieții sale! La ce bun? Cui servește așa ceva? Și ce scăpare poate aduce?

Ah! această îngâmfare de-a voi, cu orice preț, să te eliberezi de orice. Nu te poți lipsi, mai ales, de păcatul de-a fi decretat, sus și tare, că totul se sfârșește aci pe pământ. Nu acolo trebuia să ajungă spiritul nostru, științific. Și să nu vie nimeni să-mi vorbească de sfârșitul semeț al celor care sfidează moartea: acestea sunt sufletele uscate! Siguranța neclintită, în materie de viață și de moarte, este proprie becisnicului cultivat. Am trecut și eu pe acolo, la o anumită epocă a vieții mele și mi-e rușine s-o spun, căci dacă nu sunt un om cultivat, nici nătărău nu sunt.

Mihail, care era și mai puțin decât oricare altul, și ar fi putut să fie mândru de știința lui, a întruchipat în ochii mei un frumos exemplu de modestie, prin atitudinea sa duios-împăciuitoare în fața misterului existenței. Și în anul acela, al morții sale, întrebările mute pe care le punea marelui Necunoscut, au constituit cea mai vitejească dezbatere morală la care mi-a fost dat să asist, până azi.

Nici un răspuns nu-l mulțumea, le primea, însă, pe toate, unul după altul, cu o calmă resemnare. Bineînțeles, ideea „păcatului“ nu exista în conștiința

sa, iar de biserică era încă și mai îndepărtat. Totuși, într-o seară, covârșit de descurajare, Mihail ieși din lunga lui tăcere și vorbi, așa, din senin:

— …Oricum, cred că rugăciunea n-ar fi trebuit să fie înjosită odată cu biserica și nimicurile ei. Ar fi trebuit s-o păstrăm. Ea nu e o pradă a inteligenței noastre. Ci un sentiment înnăscut, un instinct de apărare. Oamenii au făcut rău că au înhămat rugăciunea la carul bisericii, silind-o să sufere soarta acesteia.

Nu-i vina ei, dacă biserica s-a dovedit, până la urmă, a nu avea nimic dumnezeisc. Rugăciunea e numai dumnezeire. De acolo vine superioritatea și mântuirea celui care se roagă sincer, asupra celui care, în chip tot așa de sincer, nu mai poate să se roage. Ca mine. E trist, dar n-am ce face…

Nu suflai o vorbă… Și din nou tăcerea nesfârșită troieni întunericul odăii noastre…

……

Astea se petreceau la Brăila, în ajunul plecării lui Mihail spre Odesa.

A doua zi, la prânz, îl însoții la debarcaderul *„Companiei ruse de navigație“*. Eram mai trist decât el, dar, desigur, numai în aparență.

Cum sosisem cu o oră mai devreme, Mihail mă conduse spre un loc singuratic din port și se așeză pe o stivă de scânduri. Știa că această despărțire avea să fie grozavă și voi s-o pună la adăpostul oricărei priviri nepoftite.

Ca să-mi dea puteri, îmi vorbi îndelung de odihna completă care îl aștepta „pe fânul cosit de pe malurile Volgii“, dar eu de mult nu mai auzeam decât răsuflarea lui gâfâindă, horcăindă, care mă apăsa așa de tare, încât mă simțeam rău.

Deodată, sirena vaporului începu să sfâșie aerul. Ne aruncarăm unul în brațele celuilalt și voii să-l sărut pe gură… Dar el întoarse repede capul într-o parte:

— Nu pe gură!… Nu pe gură!… E foarte primejdios pentru tine!

— Ba da, pe gură!

Și îi băui sufletul.

CHEMAREA APUSULUI

Îmi fu cu neputință ca să mai rămân la Brăila, după plecarea lui Mihail. Chiar a doua zi luai trenul spre București.

Aveam sufletul plin de speranțe, deși starea lui Mihail era gravă. Știam că tuberculoza este o boală care se pretează la minuni. Cum aș fi putut, oare, să mă gândesc la sinuciderea lui?

Primele două săptămâni se scurseră fără să primesc ceva de la Odessa. Îmi ziceam:

„Poate că s-o fi simțit prea obosit și a luat trenul spre Kazan, fără să-mi scrie…"

Mă mințeam, desigur. Fiindcă Mihail nu era omul care să-și uite cuvântul. Apoi, trecu o lună, două, trei… Nimic!

Atunci mă hotărâi să aștept oricât, fără nici o speranță. Și mă întorsei cu fața spre lume. O lume în care nu se afla decât socialismul, ca să-mi absoarbă sufletul, și călătoriile, ca să-mi alunge urâtul.

Am mai plecat în Egipt pentru încă trei ierni la rând, cu escale în Turcia, Grecia și Italia, atât la ducere cât și la întoarcere. Am povestit în altă parte[5] anumite episoade din aceste ultime călătorii, făcute în lumea Mediteranei, până în preziua războiului balcanic din 1913 care mă sechestră la București, mai singur ca niciodată.

E drept că năzdrăvăniile îndrugate de mine au fost foarte prețuite. Ziarele și revistele îmi deschiseră coloanele lor. Un editor îmi ceru un roman, iar partidul socialist, pe atunci în floare, mă reclama ca pe un bun al său, într-un ton cam autoritar, reproșându-mi fără încetare toate „trăsnăile" și „nesupunerile" mele. Voia, pasămite, să facă din mine ceea ce reușise cu toți militanții săi: o biată rotiță a mașinăriei socialiste.

Nu m-am supus niciodată.

Cu toate acestea, cândva, am fost buni prieteni. Chiar am la activul meu „o faptă de arme", care m-a pus în rândurile căpeteniilor socialiste. Era prin anul plecării lui Mihail, pe la 19 octombrie 1909, când arestarea iubitului nostru îndrumător, doctorul Stanciof, a provocat o bătălie în stradă, în urma căreia sângele a curs șiroaie, mai mult din partea noastră. Semnalul încăierării eu îl dădui în fruntea unei coloane de băieți hotărâți. Nemaiputând răbda brutalitățile polițiștilor, cari aveau ordin să împiedice manifestația, năvălirăm peste agenți, rupând cordoanele. Ne întâmpinară cu

lovituri puternice de sabie. Încolțiți, o tulirăm spre o stivă de cărămizi de la o clădire în construcție și azvârlirăm cu ele în capul urmăritorilor.

Bătălia s-a continuat cu înverșunare până la miezul nopții, când, înconjurați din toate părțile, am fost prinși. Eram o sută de arestați. În noaptea aceea ne-au deșelat cu bătaia în beciurile poliției. A doua zi, dimineața, opt dintre noi, printre cari și eu, trecură să li se ia amprentele și pe urmă înfundarăm închisoarea.

Pățania aceasta mă legă, mai mult decât orice teorie, de ceilalți frați de suferință, cari ca și mine răbdară cruzimile bestiilor polițiste. Deși au trecut patru ani de la „bătălie", o mai pomenim și azi, dându-ne „aere de veterani".

Nu putui să mă obișnuiesc cu regimul din partidul socialist. Singurul om care înțelese prietenia la fel cu mine și pe care-l iubesc și stimez din adâncul sufletului meu rănit fu Costică Aloman. De meserie tapițer, trăise vreo cinci ani la Paris și, grație sensibilității, culturii și darurilor sale oratorice, devenise singurul militant socialist cu înrâurire asupra mea. Așa sunt eu creat: iubesc și stimez numai ceea ce mă subjugă. Cel de la care n-am nimic de învățat și care nu se impune sufletului meu prin nici una din calitățile ce-mi sunt dragi, puțin îmi pasă dacă mă urmează sau nu. Nu cobor niciodată în drumul lui, pentru că mi se pare mai prejos de acela în care mi-am cocoțat toate valorile spirituale.

Aloman era departe de a-mi fi un Mihail, fiindcă Mihail a fost unicul care m-a depășit. Dar nu despre asta e vorba acum. Costică era tipul revoluționarului, așa cum îl vedeam eu, și asta mă mișca mult. El îmbina revolta cu duioșia prieteniei –calități destul de rare în sânul partidului nostru. Apoi, mă întrecea prin cultura, elocvența și devotamentul său, bine drămuit, care nu omitea critica sau îngăduința. În sensul acesta, Costică făcea puntea de legătură între mine și partid. Adică: grație blândeții sale am putut să mă apropii de această omenire, care suferă și care într-o zi trebuie să-și cucerească locul sub soare. Fără Aloman m-aș fi simțit stingher în mijlocul ei. S-ar părea că, prin cele de mai sus, am aerul să-mi reneg clasa. Mai drept, ar fi trebuit să spun că nicăieri nu mă simțeam în largul meu, fără ajutorul lui Aloman. De Mihail nici nu mai pomenesc.

Știu bine, e o pacoste pe capul meu această inadaptabilitate, această neputință de-a înțelege, acest egoism sau lipsă de umanitate –cum vreți să-i

spuneți– care face din mine un însingurat, retras în turnul meu de fildeș, cu toate că sunt la cheremul oamenilor, mai mult decât oricine! Prin viața mea fără căpătâi sunt legat de semeni, în fiece clipă. Cel care nu are o familie și nici măcar o situație, nu se poate să nu aibă nevoie de aproapele său, afară de cazul când e o canalie care duce o viață ferită de griji materiale. Or, nu e cazul meu! Totuși, dacă-mi disprețuiesc aproapele când cugetă și trăiește ca un vierme, îl iau în brațe și mă înduioșez când văd că suferă câinește din pricina soartei sau a societății omenești: atunci nu-i precupețesc nici dragostea și nici ajutorul meu, simțindu-mă, în clipa aceea, exact în situația lui, suferind și având nevoie de ajutor. O mai fi oare cineva așa ca mine?

Costică Aloman devenise, după moartea lui Mihail, cel mai bun prieten al meu. El observase toate contrazicerile firii mele și se ferea, pe cât putea, să nu mă cicălească, așa cum o făcea cea mai mare parte dintre militanții partidului. Iară eu, la rându-mi, simțind această purtare deosebită, această înțelegere omenoasă și prietenie credincioasă, începui să-l iubesc în felul meu –și care este acela de-a înlătura tot ceea ce te separă de-o ființă, de-a o primi așa cum e și de-a-mi afunda sufletul într-al său. E, de altfel, singura cale prin care poți face pe om mai bun, ajutându-l să se dezrobească de sub jugul trupului.

Atât eu cât și Aloman ne primeam așa cum ne lăsase Dumnezeu și ne iubeam, păstrându-ne fiecare individualitatea, cu mici concesiuni unul față de celălalt. Astfel, el închidea puțin ochii asupra „nesubordonării“ și „mentalității mele de vagabond“, cerându-mi în schimb să salahoresc pentru gazeta partidului, în calitate de redactor al doilea. Aveam o leafă de mizerie, ca toți salariații organizației socialiste.

Hamalâcul ăsta intelectual, obligatoriu, îmi obosea sufletul peste măsură. Îl primii totuși, nu dintr-un devotament față de mișcare, cum credea Costică, ci din prietenie față de el. Într-o zi, i-o mărturisii. Aloman se întristă:

— Ești nedrept, Adriene! Mihail te-a învățat prost ca să crezi că prietenia este superioară devotamentului. Prietenia, un sentiment pe care, după cum și știi, îl apreciez, este schimbăcioasă, egoistă și țâfnoasă ca o fată mare îmbătrânită, care vrea să-i spui întruna că-i frumoasă și fără cusur. Pentru mine, prietenia nu poate fi idealul unei vieți, pătrunsă de rolul omului în progresul social. Nu vreau să te jignesc cu gândul c-ai fost lipsit de această conștiință, pe care orice ins luminat trebuie s-o aibă despre rostul său în istoria prefacerilor sociale. Or, dacă așa stau lucrurile, sentimentul

devotamentului tău față de umanitate trebuie să fie mai presus de prietenia pentru Cutare sau Cutărică…

— Dar tu și Mihail nu sunteți niște terchea-berchea. Voi îmi sunteți…

— Nu! Nu! S-avem iertare! Nu uita că vorbești despre ceea ce îți părem…

Și, în momentul acesta, aș vrea să te fac să înțelegi un lucru mare: dar, te rog să nu mă întrerupi și nici „să mă tâmpești“ cu niscaiva teorii, dacă judecățile mele nu te-or convinge. Obiceiul tău, de-a zvârli la coș tot ceea ce nu-ți convine și de care faci atâta caz, nu e ceea ce aveau mai strașnic în ei strămoșii tăi, grecii. Și dacă vrei să rămânem prieteni, silește-te să râvnești mai bine noblețea lui Socrate, decât la veninul lui Aristofan.

Îi dădui dreptate.

— Bine! făcu el, deci mă lași să sfârșesc. Fiindcă am un argument hotărâtor împotriva prieteniei și în favoarea devotamentului. Uite, primesc, ca să-ți fac plăcere, afirmațiunea că prietenia ideală poate să ne robească sufletul mai mult decât devotamentul. Dar, te întreb: dat fiind că prietenia sfârșește adesea din cauza trădărilor și întotdeauna prin moartea „prietenului unic“, cum spui tu, ce mai rămâne din viața ta după prăbușirea punctului de reazim? Este însăși cazul tău de patru ani încoace!… Și dacă azi reușesc, șontâc-șontâc, să te urmez pe întortocheatele cărări ale prieteniei tale… „mihailiene“, ce-o să te faci mâine, când vreun drac de fată ne va învrăjbi, iubindu-ne pe amândoi? Eu, în cei treizeci de ani de luptă socială, am îngropat, într-un fel sau altul, o duzină de prietenii „sublime“. Și, după cum vezi, n-am crăpat, pentru că cel mai bun prieten al meu sunt eu însumi, convingându-mă, pe zi ce trece, cu prisosință, că numai mulțumirea ce vine de pe urma datoriei îndeplinite e miezul vieții!

Încearcă, deci, să vezi mai limpede în sufletul tău. Începe prin a învăța că chiar soarta nu-ți e legată de clasa ta, că ai datoria de-a contribui la salvarea ei, tocmai fiindcă pretinzi c-ai luat o atitudine demnă în fața conștiinței oamenilor.

Și apoi, îți repet, nu cunoști fericirea pe care ne-o aduce împlinirea datoriei noastre! Prietenia nu rezistă nici jignirilor și nici scăderilor: moare.

Devotamentul, însă, suportă totul și cu cât oamenii sunt mai nedrepți față de tine, cu atât conștiința ta se îndreaptă asupra lor să le reamintească că niciodată n-ai tras chiulul datoriei. Afecțiunea, dragostea, prietenia sunt niște abstracțiuni care pot fi negate. Datoria îndeplinită este un fapt, o realitate săritoare în ochi ca și soarele.

Fă-ți datoria către propria ta conștiință, Adriene, și ai să vezi c-o să fii atât de fericit, cum n-ai fost nici măcar în cutare poveste sentimentală. Când eram mai tânăr, am păcătuit ca și tine. Am crezut în prietenie, în femeia tovarășe credincioasă și la urmă mi-am pus toate speranțele în copilul meu.

Azi, toate sunt un cimitir. Mihail al meu, cizmarul poet Neculuță, a murit, răpus de mizerie. Mi-am sfărâmat, de asemenea, violoncelul, care se cam bătea în cap cu tapițeria: îmi răpea zece ore pe zi, fără să mă hrănească. Femeia m-a înșelat și am ucis-o. Cât despre copil, idolul meu, ei bine! în ciuda educației alese, e cea din urmă haimana, din cauză că are sufletul mă-si.

Atunci, m-am aruncat în mișcarea socialistă internațională. Am stat la Londra, Berlin și mai mult la Paris. Acolo am adâncit viața și pe mine însumi. De acolo m-am reîntors convins că pentru un om conștient nu e decât o singură cale, ca să reziste nenorocirilor din viață: să-și facă datoria și să nu aștepte nimic de la oameni.

Azi îmi petrec serile la ședințele noastre din mahala, unde răspândesc câte puțină lumină în creierele unui pumn de lucrători, frații mei de robie. Simt puternic că ăsta e tot binele pe care pot să-l aduc oamenilor. Încearcă și tu și ai să te convingi…

Am încercat și nu i-am dat dreptate.

Am salahorit în vara aceea, timp de trei luni, în redacția gazetei partidului, hrănindu-mă la prânz cu un borș, iar seara cu o bucată de salam.

Ah! puzderia de neghiobii socialiste care mi-au trecut prin mână. Neroziile pseudorevoluționare ale „fraților“ mei de „robie“, cari din străfundul provinciei lor mă striveau cu kilometrice și încâlcite „peltele literare“.

Nu, nu! În Apus, marile ziare socialiste dau muncitorimei cititoare o hrană intelectuală de mâna întâi: aici, la noi, chiar avocații mișcării sunt niște proști de dau în gropi, care blagoslovesc redacția cu prostii, scrise într-un stil ce te face să-ți iei câmpii. Amărâții mei colegi de redacție, Marinescu și Pujor, munceau ca niște adevărați „negri“, refăcând și apropiind de-o formă mai ca lumea articolele scrise cu picioarele. Eu, mai practic, le azvârleam la coș.

Sărmană clasă muncitoare! Ai fi meritat o soartă mai bună!

Suntem în decembrie. Afară e frig și plouă cu găleata. Tristețea m-a doborât iarăși. Săptămâna trecută am vrut să-mi iau valea către însoritele plaiuri mediteraneene, dar Aloman m-a tras de mânecă:

— Ho! de-ajuns cu mendrele prin lumea Mediteranei! Iată, sunt șase ani de când îți risipești, fără nici un chichirez, ce ai mai bun în tine, înhăitându-te cu zdrențe omenești ca Musa, curve ca Sara, pești ca Klein, pungași ca Moldoveanu și atâtea alte haimanale, mai mult sau mai puțin nespălate, care colcăie pe tărâmurile alea!

Ia seama! Nu ești în stare să te supui unei munci intelectuale care nu-ți place? Bine! E o meteahnă mai tare decât tine, de aceea nici nu te bat la cap.

Dar, pentru Dumnezeu, ai milă și nu-ți mai bate joc în halul ăsta de viață.

Ai o sumedenie de calități, care se cer desăvârșite. Și, pentru asta, nu-ți vor fi de folos nici Egiptul, nici Siria și nici Grecia ta decăzută.

Trebuie să cunoști Apusul! Trebuie să te căznești ca să înveți o mare limbă occidentală, măcar una, dacă nu poți mai multe. Și, pentru că felul tău de-a fi se împacă de minune cu cultura franceză și libertățile de-acolo, uite, ai să pleci chiar în astă-seară la Paris!

Și într-adevăr, în acea seară de la începutul iernii lui 1913, am plecat la Paris.

Note

---

1. ↑ Piciorușul meu (gr.)
2. ↑ Creștin (turcă).
3. ↑ O megedie era cam patru franci aur (n.a.)
4. ↑ 3 salutări în arabă.
5. ↑ Vezi cărțile mele: *Pescuitorul de bureți, Nemurire, Isac, Direttisimo, Între o prietenie și o tutungerie* (n. a.).